

DOI: 10.48261/arprl232110

Eszter Tóth<https://orcid.org/0009-0005-5552-1473>

Archiwa Historyczne Służb Bezpieczeństwa Państwowego (ÁBTL)

ZARYS HISTORII ORGANIZACYJNEJ WYWIADU W STRUKTURZE APARATU BEZPIECZEŃSTWA NA WĘGRZECH 1945–1990¹

W niniejszym opracowaniu dokonuję instytucjonalnej analizy historycznej jednostek wywiadu gospodarczego i politycznego w strukturze organów bezpieczeństwa państwa na Węgrzech². W przeglądzie staram się zbadać zmiany instytucjonalne i opisać je w taki sposób, aby uwidocznic zarówno elementy ciągłości między różnymi jednostkami organizacyjnymi, jak i powolne, ale stałe przesuwanie się punktów ciężkości, jeżeli chodzi o sferę odpowiedzialności wewnątrz każdej z nich (w zadaniach i kierunkach zainteresowań wywiadu itd.). Za tymi zmianami kryją się nie tylko

¹ Artykuł jest tłumaczeniem tekstu, który został opublikowany w kwartalniku naukowym „Betekintő” 2011, nr 2 (ISSN 1788-7569), wydawanym przez węgierskie Archiwa Historyczne Służb Bezpieczeństwa Państwowego (https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_2_toth_e.pdf).

² W artykule wykorzystano m.in. nomenklaturę zaproponowaną przez Krzysztofa Persaka przy tłumaczeniu tekstu K. Ungváryego, G. Tabajdiego, *Węgry [w:] Czełkisi. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak, Ł. Kamiński, Warszawa 2010, s. 517–590. Redakcja dochowała wszelkich starań, aby znaleźć polskie odpowiedniki dla precyzyjnego oddania węgierskich rozwiązań organizacyjnych, ale uchwycenie wszystkich niuansów nie zawsze było możliwe ze względu na specyfikę języka węgierskiego i odrębne tradycje tamtejszej biurokracji (przyp. red.).

zmiany w polityce zagranicznej WRL, te spektakularne i te mniej rzucające się w oczy, lecz także specyficzne rozwiązania organizacyjne: początkowo jednoosobowa „instytucja”, o całkowicie marginalnej pozycji w ramach struktur bezpieczeństwa państwa, stała się wielką ściśle zhierarchizowaną organizacją, zatrudniającą ok. tysiąca osób³, która stopniowo uzyskiwała coraz większą samodzielność i coraz wyższą pozycję w strukturze aparatu bezpieczeństwa.

W swojej analizie historycznej skupionej na wątkach instytucjonalnych nie badam ani zmian w obszarze polityki zagranicznej, które są w większości znane, ani bliskich relacji wywiadu z innymi strukturami/ jednostkami organów bezpieczeństwa / aparatu bezpieczeństwa, temat ten bowiem wymaga odrębnego opracowania. Poza obszarem moich badań znalazła się również dyskusja nad zagadnieniami dotyczącymi całości lub poszczególnych aspektów organizacji węgierskiego aparatu bezpieczeństwa państwa⁴. Chociaż w wielu przypadkach badania archontologiczne są integralną częścią badania historii organizacji, w niniejszym opracowaniu z różnych powodów powstrzymuję się od rozwijania tego kierunku: biogramy członków kierownictwa wywiadu w latach 1962–1989 zostały już opracowane i wraz z opisami oficjalnych karier funkcjonariuszy są dostępne na stronie internetowej węgierskich Archiwów Historycznych Służb

³ Podczas pisania pracy problemem było dokładne określenie nazw mniejszych jednostek organizacyjnych (wydziałów, sekcji i grup), ponieważ sami oficerowie wywiadu całkowicie niekonsekwentnie posługiwali się nazwami oficjalnymi lub takimi, które jedynie nawiązywały do zakresu pracy wydziału tudzież jego zadań.

⁴ Istnieje już wiele opracowań dotyczących historii organizacji węgierskiego aparatu bezpieczeństwa, np.: G.B. Cseh, *A magyarországi állambiztonsági szervezetek intézménytörténeti vázlat, 1945–1990* [Zarys instytucjonalnej historii węgierskich państwowych organizacji bezpieczeństwa, 1945–1990] [w:] *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve 1999* [Trezor I. Rocznik Urzędu Historycznego 1999], red. G. Gyarmati, Budapest 1999, s. 73–91; B. Boreczky, *Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953* [Organizacja Urzędu Ochrony Państwa 1950–1953] [w:] *Trezor I....*, s. 91–115; G. Gyarmati, *Kádár János és a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága* [János Kádár i Urząd Ochrony Państwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych] [w:] *Trezor I....*, s. 115–146; A. Urbán, *A magyar állambiztonsági szolgálatok (1962–1980)* [Węgierskie służby bezpieczeństwa państwa (1962–1980)], „Múltunk” 2003, nr 3, s. 3–75; I. Cserényi-Zsitnyányi, *Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953)* [Zmiany organizacyjne Urzędu Ochrony Państwa (1950–1953)], „Betekintő” 2009, nr 2, http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi, dostęp 15 II 2010 r.; I. Papp, *A Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgáló Osztályának szervezettörténete (1956–1962)* [Historia organizacji Wydziału Śledczego Departamentu Śledztw Politycznych (1956–1962)], „Betekintő” 2010, nr 1, http://www.betekinto.hu/2010_1_papp, dostęp 15 II 2011 r.; T. Takács, *A belső reakció elleni elhárító osztály, 1956–1962. Szervezettörténeti vázlat* [Wewnętrzny wydział antyreakcyjny, 1956–1962. Zarys historii organizacji], „Betekintő” 2010, nr 3, http://www.betekinto.hu/2010_3_takacs, dostęp 15 II 2011 r.

Bezpieczeństwa Państwowego (ÁBTL)⁵, a opublikowane wspomnienia umożliwiły dość dokładne poznanie karier i dróg życiowych niektórych szefów wywiadu (np. Vladimira Farkasa czy Andrása Tömpego), toteż szczegółowe ich przedstawianie wydaje się nieuzasadnione.

1

Zachowało się niewiele oryginalnych źródeł na temat początkowego okresu działalności węgierskich organizacji wywiadowczych po II wojnie światowej. Informacje dotyczące okresu przed rokiem 1953 i z 1954 r. można odnaleźć głównie we wspomnieniach i notatkach zebranych na potrzeby przygotowanej w 1984 r. specjalnej resortowej wystawy „Gabinet historii wywiadu”⁶. Sytuację dodatkowo komplikuje to, że w samych jednostkach zajmujących się wywiadem istniały różne opinie na temat tego, kiedy dana formacja powstała. Pod koniec lat pięćdziesiątych za cezurę uznawano początek 1950 r. – datę powołania wyodrębnionego Urzędu Ochrony Państwa (Államvédelmi Hatóság – ÁVH). Co za tym idzie – oficjalny pogląd na okres wcześniejszy był taki, że „różne wydziały organów ochrony państwa zajmowały się wywiadem, ale wobec braku centralnej kontroli ich praca nie była skoordynowana, ani na Węgrzech, ani za granicą”⁷. Okres przed 1950 r. został opisany we wspomnieniach zebranych w latach osiemdziesiątych przez Departament Główny III/I MSW w ramach prac nad wspomnianą wystawą, wypada jednak zaznaczyć, że autorom wspomnień nie przyświecała potrzeba wyjaśnienia genezy ich służby.

Uznawali oni zazwyczaj, że wywiad polityczny „wyrósł” u boku ówczesnego kontrwywiadu i stał się samodzielną organizacją, a cały ten proces zapoczątkowało podjęcie pracy wywiadowczej i rozpoznawczej poza granicami kraju⁸. Pierwotnie było to związane z działalnością

⁵ <https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:1:1162172984776893>, dostęp 5 VI 2023 r.

⁶ Archiwa Historyczne Służb Bezpieczeństwa Państwowego (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, dalej: ÁBTL), 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989, I–VI. tétel [Zbiór dokumentów dot. historii wywiadu (1960) 1980–1989, poz. I–VI]. Od 1984 r. na polecenie zastępcy szefa Departamentu Głównego III/I rozpoczęto prace nad stworzeniem „Gabinetu historii wywiadu”, a w następnym roku powołano dziesięcioosobowy komitet przygotowawczy. Niestety, do ÁBTL trafiła tylko część dokumentów powstałych i zebranych w trakcie prac przygotowawczych, ostateczny materiał wystawy nie znalazł się w archiwach.

⁷ ÁBTL, 1.6. 63/614/1958. (7/2-272/57), A hírszerzőszerv helyzete [Sytuacja służb wywiadowczych], b.d.

⁸ Zob. ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: II. tétel, Vértés János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első éve 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán)

cią Komisji Rządowej ds. Przesiedleń, zajmującej się przesiedleńcami z Austrii i Niemiec, Sekcja II Wydziału Ochrony Państwa Węgierskiej Policji Państwowej rekrutowała bowiem spośród repatriantów osoby uznane za odpowiednie i powierzała im „rozpoznanie” o charakterze politycznym i gospodarczym. W tym okresie podobnie wykorzystywano również Komisję Restytucyjną zajmującą się sprowadzaniem wywiezionych za granicę dóbr węgierskich⁹. Równolegle w utworzonej w 1946 r. Sekcji II Wydziału Ochrony Państwa (ÁVO) realizowano w zasadzie zadania związane z kontrwywiadem i do końca 1947 r. nie można tak naprawdę mówić o działalności, którą dałoby się zakwalifikować jako *stricte* wywiadowczą¹⁰.

Z tego punktu widzenia przełomem był koniec roku 1947¹¹, ponieważ Ernő Szűcs i István Dékán powierzyli mjr. Pálowi Szarvasowi¹² w ramach

---

[poz. II, János Vértes: Powstanie i pierwsze lata działalności socjalistycznego wywiadu węgierskiego 1947–1953 (red. Endre Szluka, współpraca Kálmán Ágoston)], mps. W przypadku dużej części zapisów nie można było zidentyfikować ich autora, ale gdy było to możliwe, dane osobowe autorów wspomnień podano w przypisach.

⁹ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel [poz. IV]. 67-91-295/1988, A hírszerzés történetének leírása 1953-ig (készítette: Borsányi Imre) [Opis historii wywiadu do 1953 r. (autor: Imre Borsányi)].

¹⁰ Na okoliczność, że były to wyłącznie zadania kontrwywiadowcze, wyraźnie wskazuje oświadczenie szefa sekcji Istvána Dékána na naradzie kierowników grup, gdy krótko podsumował pracę jednostki w swoim ogólnym wykładzie na temat kontrwywiadu: „Sekcja II prowadzi pracę kontrwywiadowczą przeciwko działalności agentów wywiadu w służbie obcych państw znajdujących się na terytorium Węgier i zapobiega ich szkodliwej i destrukcyjnej działalności wywiadowczej. Odkrywa powiązania reakcyjnej emigracji mieszkającej poza terytorium Węgier z agencjami wywiadowczymi lub kontrwywiadowczymi poszczególnych państw i zapobiega ich szkodliwej dla węgierskiej demokracji działalności” (ÁBTL, 2.1. XI/1, Az operatív csoportvezetők második napi értekezletének jegyzőkönyve [Protokół drugiego dnia zebrania kierowników zespołów operacyjnych], 12 IV 1947 r.).

¹¹ Jeśli chodzi o datę, János Vértes w swoich wspomnieniach wymienia koniec 1947 lub początek 1948 r. Zob. ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán). Z kolei Kálmán Csécsői tak pisał o powstaniu wywiadu: „Pamiętam dobrze i uważam za celowe wspomnieć, że wiosną 1949 r. Pál Szarvas przygotował podsumowanie pracy z lat ubiegłych. We wstępie napisał, że – jeśli nie systematycznie, to okazjonalnie – od 1947 r. zajmowano się wywiadem. [...] jednak ani pieniędzy, ani odpowiednich kadr na rozwój wywiadu nie było” (ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel. sz. n., Csécsői Kálmán visszaemlékezése [Wspomnienia Kálmána Csécsői], 6 II 1981 r.).

¹² Pál Szarvas (1908–1974) – w latach 1926–1930 był cholewkarzem, w 1930 r. wyemigrował do Francji i został członkiem Francuskiej Partii Komunistycznej. W 1931 r. wydany z kraju, w 1932 podjął studia w Międzynarodowej Szkole Leninowskiej w Moskwie, następnie został wysłany do Francji. Aresztowany w 1934 r., następnie zwolniony. Brał udział w hiszpańskiej wojnie domowej w 1937 r. W 1941 r. wyjechał do Niemiec, gdzie

Sekcji II Wydziału Ochrony Państwa Węgierskiej Policji Państwowej organizację kontrwywiadu zaczepnego i pracy poza granicami kraju. Działalność Szarvasa obejmowała głównie trzy obszary, a mianowicie kontrolę osób przydzielonych do zagranicznych przedstawicielstw i innych służb zagranicznych (tam gdzie było to możliwe – z angażowaniem odpowiednich osób do pracy wywiadowczej), ochronę ambasad i innych instytucji węgierskich oraz zbieranie danych o węgierskiej „reakcyjnej” emigracji¹³. Szarvas koordynował te zadania aż do połowy 1948 r., kiedy to w ramach Sekcji II powstała samodzielna już grupa, którą nadal kierował¹⁴ i która – poza wyżej wymienionymi zadaniami ogólnymi – zajmowała się rozpracowywaniem „powiązań reakcyjnej emigracji” mieszkającej poza terytorium Węgier, w „faszystowskich ośrodkach emigracyjnych” w Austrii, Niemczech, Włoszech, oraz agenturalną infiltracją „węgierskich kontrewolucjonistów” w Szwajcarii i Francji¹⁵.

Utworzenie Urzędu Ochrony Państwa (ÁVH), podporządkowanego bezpośrednio Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (Belügyminisztérium – BM), pociągnęło za sobą kolejne zmiany organizacyjne i „wywiad zagraniczny” znalazł się w gestii utworzonej w ramach Wydziału B (operacyjnego) Sekcji V, na której czele nadal stał Pál Szarvas¹⁶. Nie zachowały się żadne

---

pracował w fabryce, potem uciekł na Węgry. W 1943 r. poprzez Andrása Tömpego zetknął się z nielegalną partią komunistyczną, poznał Gábora Pétera. Po wojnie brał udział w tworzeniu policji politycznej w Pesterzsébet, a następnie został przydzielony do MSW do kontrwywiadu. W 1948 r. został szefem Sekcji V. W latach 1949–1950 brał udział w przesłuchaniach związanych z czyszczeniami w partii. W styczniu 1950 r. został mianowany naczelnikiem Wydziału I/5 ÁVH. Wiosną 1950 r. przeszedł do MSZ, gdzie został szefem Wydziału Administracji. W latach 1954–1955 był ambasadorem w Pjongjangu, a w 1961–1966 dyrektorem Krajowego Biura Tłumaczeń i Uwierzytelniania Tłumaczeń. Zob. Węgierskie Archiwa Krajowe (Magyar Országos Levéltár, dalej: MOL), M-KS 276. f. 53. cs. 168. ő. e., 31 III 1954 r.; ÁBTL, 2.1. XI/4, Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére. Jelentések, kimutatások [Zalecenia dotyczące struktury organizacyjnej MSW i ÁVH. Raporty, wykazy]; I. Dávid, S. Karcsai, L. Tardy, G. Szappanos, *A magyar állami fordításügy 130 esztendeje. (1869–1949–1999)* [130 lat kwestii węgierskich tłumaczeń państwowych (1869–1949–1999)], Budapest 1999, s. 98–100, 122.

¹³ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel, 67-91-295/1989, A hírszerzés történetének leírása 1953-ig (készítette: Borsányi Imre); *ibidem*, Mellékletek a Hírszerzés története c. anyaghoz [Aneksy do materiału pt. Historia wywiadu].

¹⁴ Początkowo w grupie Szarvasa było dwóch oficerów, zob. ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. Vértés János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első éve 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán).

¹⁵ ÁBTL, 2.1. XI/4, Az ÁVO munkájának és problémáinak ismertetése, új speciális csoportok létesítése [Prezentacja pracy i problemów ÁVO, tworzenie nowych grup specjalnych], 6 VII 1948 r.

¹⁶ *Ibidem*, Javaslat [a Hatóság szervezeti formájának lerögzítésére] [Wniosek dot. struktury organizacyjnej urzędu], 20 X 1948 r.

dokumenty z tego okresu dotyczące struktury organizacyjnej i zadań tej komórki, informacje na jej temat możemy czerpać wyłącznie ze źródeł zebranych w celu przygotowania przywoływanej już wystawy poświęconej historii wywiadu. Dowiadujemy się z nich, że do końca drugiej połowy 1948 r. zadania sekcji¹⁷ (w której skład wchodziło 5 pracowników operacyjnych, 3 sporządzających tzw. studia środowiskowe i 2 pracowników ds. ewidencji) rozszerzono – do ochrony przedstawicielstw zagranicznych, kontroli pracujących tam osób i śledzenia emigracji doszło monitorowanie działalności izraelskich organizacji pomocowych w Wiedniu oraz wykrywanie przemytu ludzi i kosztowności z Węgier¹⁸. W tym czasie sekcja otrzymała zlecenie ustanowienia – we współpracy z MSZ – regularnej łączności z misjami zagranicznymi, dzięki czemu nawiązano bezpośrednią łączność radiową z wieloma ambasadami. W tym też czasie zaczęto wykorzystywać do tajnych celów operacyjnych kurierską służbę dyplomatyczną, do czego angażowano tajnych współpracowników, a następnie oficerów operacyjnych. Dla zapewnienia „łączności operacyjnej” funkcjonariuszy ÁVH postawiono na czele Departamentu Administracji i Departamentu Technicznego Ministerstwa Spraw Zagranicznych¹⁹.

Po wykluczeniu (w wyniku konfliktu między Stalinem a Titą) Jugosławii z Kominformu zakres zadań Sekcji V jeszcze się poszerzył: oprócz przesłuchiwania osób powracających na Węgry i rozmieszczania ich na terenie kraju odpowiadała ona także – częściowo – za organizację dystrybucji materiałów propagandowych do Jugosławii²⁰. Tak więc na początku 1949 r. w ramach sekcji funkcjonowały już dwa kierunki: zachodnioeuropejski oraz jugosłowiański²¹. Ten ostatni był już w tym okresie tak absorbujący, że „mniej energii szło na akcje na linii zachodnio-

¹⁷ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán); *ibidem*, 67-91-295/1989, A hírszerzés történetének leírása 1953-ig (készítette: Borsányi Imre); *ibidem*: III. tétel, sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez] [Zalecenia dot. prezentacji „Organów wywiadu” MSW dla „Gabinetu historycznego”]. W notatce sporządzonej przez Ferenc Kollátha z 11 XI 1988 r. wymieniono 11 oficerów operacyjnych, 2 maszynistki i 2 sekretarzy.

¹⁸ *Ibidem*, IV. tétel, Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán).

¹⁹ *Ibidem*, IV. tétel, 67-91-295/1989, A hírszerzés történetének leírása 1953-ig (készítette: Borsányi Imre).

²⁰ *Ibidem*, III. tétel, sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r.

²¹ *Ibidem*, I. tétel, sz. n., Csécei Kálmán visszaemlékezése, 6 II 1981 r. Prawdopodobnie funkcjonowały one raczej jako grupy nieformalne, gdyż János Vértes o istnieniu wydziałów w tym czasie nie wspomina, choć – wg Cséceiego – był on naczelnikiem jednego z nich.

europiejskiej. Wielu spośród garstki kolegów z pewnym doświadczeniem w pracy operacyjnej poza granicami kraju zostało przeniesionych na linię jugosłowiańską. Wszystko to działo się w okresie historycznym, kiedy mocarstwa zachodnie zintensyfikowały swoją działalność wywiadowczą i dywersyjną przeciwko Węgrom” – podsumowano po latach charakterystykę ówczesnego wywiadu²².

2

Dekret nr 4353/1949, opublikowany 28 grudnia 1949 r., na podstawie którego powołano samodzielny Urząd Ochrony Państwa (ÁVH), był kamieniem milowym w dziejach bezpieczeństwa państwa jako całości, a także węgierskiego wywiadu. ÁVH, który podlegał bezpośrednio Radzie Ministrów (Minisztertanács), powstał w wyniku połączenia wcześniejszego Urzędu Ochrony Państwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (BM ÁVH), Straży Granicznej (Honvéd Határőrség), a także grupy wojskowej i kontrwywiadu zaczepnego Centrali Kontrwywiadu Wojskowego Ministerstwa Obrony (HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség). W trakcie tworzenia nowej centralnej struktury aparatu bezpieczeństwa o zwiększonych zadaniach (i uprawnieniach) zadania wywiadowcze przydzielono Wydziałowi I/5 (wywiad zewnętrzny), utworzonemu w ramach Departamentu I (sieć operacyjna) kierowanego przez Ernő Szücsa. Wydziałem Wywiadu Zewnętrznego, który uniezależnił się organizacyjnie od kontrwywiadu, kierował nadal Pál Szarvas. Jednak wiosną 1950 r., po kontroli wewnętrznej przeprowadzonej w ÁVH, został on zwolniony ze stanowiska. W czerwcu 1950 r. funkcję naczelnika Wydziału I/5 przejął ppłk János Tihanyi²³. Poniżej przedstawiono zadania całego 50-osobowego

²² *Ibidem*, I. tétel, sz. n., A BM hírszerző szolgálat megalakulása [Utworzenie służby wywiadowczej MSW], b.d.

²³ ÁBTL, I.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel, sz. n., Szervünk vezetői és vezetőhelyettesei 1947–1956. október között [Kierownicy i zastępcy kierowników naszej organizacji w okresie od roku 1947 do października 1956]; *ibidem*, IV. tétel. Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán). **János H. Tihanyi** (Henrik Neumann, ur. 1922) – pracował w policji od 1946 r., a następnie został szefem działu personalnego. W 1947 r. pracował w Sekcji III Wydziału Ochrony Państwa Węgierskiej Policji Państwowej. Od 3 II 1950 r. był zastępcą szefa Departamentu II (kontrwywiadu wojskowego) ÁVH, a zarazem szefem Wydziału II/1 (zwalczania szpiegostwa wojskowego). 25 VIII 1950 r. powierzono mu kierownictwo Wydziału X/3 ÁVH (Wydziału Wywiadu Urzędu Ochrony Państwa). We wrześniu 1951 r. został mianowany zastępcą szefa Departamentu VIII, a jednocześnie naczelnikiem Wydziału VIII/1 (jugosłowiańskiego). Po aresztowaniu Gábora Pétera Tihanyi również został zatrzymany. Zwolniony 18 XI 1953 r., później pracował w Mini-

wydziału²⁴: „Prowadzi sieciową pracę operacyjną za granicą przeciwko zagranicznym agencjom wywiadowczym działającym na szkodę Węgier, przeciwko węgierskiej emigracji i jej organizacjom, prowadzi wywiad polityczny i gospodarczy w państwach imperialistycznych, prowadzi działalność sieciowo-operacyjną wśród członków węgierskich ambasad, misji i przedstawicielstw za granicą”²⁵.

W ramach wydziału utworzono sekcje i grupy, którym przydzielono następujące zadania²⁶: Sekcja I/5-a (jugosłowiańska) zajmowała się rozpoznaniem kontaktów kierownictwa państwa jugosłowiańskiego z zachodnimi rządami, a także działań przywódców Związku Komunistów Jugosławii wymierzonych w partie komunistyczne krajów socjalistycznych. Prócz tego sekcja miała śledzić działania jugosłowiańskich agencji bezpieczeństwa państwowego (UDB, KOS)²⁷ wymierzone w Węgry i inne kraje socjalistyczne, „wykrywać, chwytać i demaskować przysłanych szpiegów” i wreszcie dystrybuować materiały propagandowe przeciwko przywódcom Jugosławii. Sekcja I/5-b (anglo-amerykańska) miała za zadanie rozpoznawanie brytyjskich i amerykańskich organizacji wywiadowczych i kontrwywiadowczych operujących w Europie Zachodniej oraz jak najpełniejsze ujawnianie ich działań przeciwko Węgom – łącznie z ich pracą w szeregach węgierskiej emigracji. Do Sekcji I/5-c (Europa Zachodnia, Watykan i emigracja) należało rozpoznanie wzajemnych relacji między krajami zachodnimi (Francją, Włochami, Belgią, Szwajcarią

---

sterstwie Przemysłu Chemicznego, w Zjednoczeniu Przemysłu Naftowego, a następnie w Przedsiębiorstwie Monimpex. Od 1966 r. był szefem biura handlu zagranicznego w Berlinie, a następnie aż do przejścia na emeryturę pracował w Przedsiębiorstwie Zagranicznym Komplex. Zob. ÁBTŁ, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel. sz. n., Szervünk vezetői és vezetőhelyettesei 1947–1956. október között.

²⁴ Dostępne dane dotyczące liczby pracowników wydziału w tym czasie różnią się nieco: w niektórych dokumentach wymienia się 45 lub 46 osób, zob. ÁBTŁ, 2.1. XI/4. 197, boríték 2. táblázat [koperta, tabela 2], lub ÁBTŁ, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: III. tétel. sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r. W innym miejscu „liczebność wydziału ustalono na 67 osób, ale w rzeczywistości były to 54 osoby” (ÁBTŁ, 1.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről] [Raport z działalności wywiadu w latach 1949–1953], 28 VIII 1953 r.).

²⁵ ÁBTŁ, 2.1. XI/4, Javaslat az Államvédelmi Hatóság továbbfejlesztésére [Zalecenia w kwestii dalszego rozwoju ÁVH], b.d.

²⁶ Opracowano na podstawie: ÁBTŁ, 2.1. XI/4. 197, boríték 2. táblázat; ÁBTŁ, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: III. tétel. sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r.

²⁷ UDB – Uprava Državne Bezbednosti (Urząd Ochrony Państwa); KOS – Kontraoberveštajne Sluzba (Służba Kontrwywiadowcza Jugosłowiańskiej Armii Ludowej).

itd.), ich planów i działań skierowanych przeciwko krajom socjalistycznym oraz gromadzenie informacji o ich organizacjach wywiadowczych i kontrwywiadowczych (włączając w to związki wywiadów tych krajów z węgierskimi organizacjami emigracyjnymi, ich wykorzystywanie przeciwko krajom socjalistycznym). W zakres zadań sekcji wchodziło także wykrywanie kontaktów emigracji węgierskiej i węgierskiego Kościoła katolickiego z Watykanem, a także rozpracowywanie żyjącej w Europie Zachodniej „reakcyjnej emigracji węgierskiej”. Grupa I/5-d (kontrwywiad w ambasadach za granicą) przejęła ochronę ambasad węgierskich i innych misji zagranicznych poza granicami kraju przed „wrogą penetracją kontrwywiadowczą” oraz przeprowadzała kontrole osób skierowanych do przedstawicielstw zagranicznych.

W ramach wydziału utworzono także – bez nadania numerów – Grupę Sprawdzeń Środowiskowych (tj. analityczną) oraz Grupę Ewidencyjną²⁸. Odnośnie do zadań i relacji wewnętrznych w wydziale warto wspomnieć, że funkcjonowanie w jego ramach samodzielnych sekcji – w teorii – powinno pociągać za sobą zróżnicowanie zadań. Tymczasem ówczesny wywiad koncentrował się zasadniczo na dwóch głównych obszarach: z jednej strony każdej sekcji powierzano zadania związane z tematem jugosłowiańskim, z drugiej natomiast centralnym elementem ich pracy było pełnowymiarowe rozpracowywanie działalności węgierskiej emigracji²⁹.

We wrześniu 1950 r. wydział wyodrębnił się z Departamentu I i do września 1951 r. funkcjonował jako samodzielna jednostka organizacyjna pod nazwą Wydział Wywiadu Urzędu Ochrony Państwa, inaczej Wydział X/3³⁰. Obsada jednostki została wtedy podwojona³¹. Funkcję kierownika wciąż sprawował mjr János Tihanyi pod nadzorem kierującego wówczas Departamentem III Vladimira Farkasa. Zmieniła się organizacja wydziału: Sekcję I/5-a (jugosłowiańską) przekształcono w Sekcję X/3-a, Sekcję I/5-b (anglo-amerykańską) w Sekcję X/3-b, bez zmiany zadań. Sekcja X/3-c (Europa Zachodnia, Watykan) powstała z Sekcji I/5-c, ale

²⁸ MOL, XIX-B-1-au sz. n. 26. d. Kimutatás, táblázatok [Zestawienia, tabele]. W nawiązaniu do Wydziału I/5 – występowała jeszcze jedna grupa „wykonująca zadania specjalne”, jednakże nie natrafiono na żaden ślad jej działalności, możliwe, że grupa ta – w takiej postaci – nie powstała na przełomie 1949 i 1950 r. (ÁBTL, 2.1. XI/4).

²⁹ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel. sz. n., A BM hírszerző szolgálat megalakulása [Utworzenie służby wywiadowczej MSW], b.d.

³⁰ ÁBTL, 2.8.1. 34/1950, ÁVH Állományparancs [Rozkaz ÁVH odnośnie do stanu zatrudnienia] I. /250.164/1950. ÁVH Eln. sz./, 25 VIII 1950 r.

³¹ „Całkowitą liczbę zatrudnionych w wydziale ustalono na 102 osoby, z czego 78 było pracownikami operacyjnymi, a 24 administracyjnymi” (ÁBTL, 1.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről], 28 VIII 1953 r.).

z nowej sekcji usunięto już sprawy emigracji. Z grupy zajmującej się dotąd w ramach Sekcji I/5-c emigracją stworzono samodzielną Sekcję X/3-d (emigracyjną), w której ramach wyodrębniono dwie osobne grupy: jedną zajmującą się emigracją węgierską na kontynencie amerykańskim, drugą zaś – w Europie Zachodniej. Grupę I/5-d (kontrwywiad w ambasadach za granicą) również zreorganizowano, w ten sposób powstała Sekcja X/3-e (kontrwywiad w ambasadach za granicą i walka z organami wywiadu i kontrwywiadu nieprzyjaciela), która zachowała zadania swojej poprzedniczki. Zlikwidowano też Grupę Sprawdzeń Środowiskowych, a zatrudnionych w niej pracowników przeniesiono do innych sekcji³².

Równocześnie z utworzeniem centralnej organizacji wywiadu (centrali) zaczęto tworzyć rezydentury zagraniczne³³ – pierwsza powstała jesienią 1950 r. przy ambasadzie w Wiedniu. W latach 1951–1952 sieć znacznie się rozrosła, pojawiły się też rezydentury w Paryżu, Londynie, Waszyngtonie, Rzymie, Brukseli, Bernie, a nawet w Buenos Aires³⁴.

Właśnie utworzenie rezydentur wywiadowczych, a także rozszerzenie zadań Wydziału X/3 – przynajmniej z perspektywy do 1953 r. – wymieniano jako powody ponownej reorganizacji³⁵, gdyż we wrześniu 1951 r. z Wydziału X/3 wewnątrz ÁVH został utworzony Departament VIII (wywiadu), na którego czele stanął Vladimir Farkas³⁶. W związku z tą zmianą należy wspomnieć, że w tym samym czasie zdecydowano o powo-

³² ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: III. tétel. sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r.

³³ *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár* [Podręczny słownik służb bezpieczeństwa państwa], oprac. A. Gergely, Budapest 1980, podaje następującą definicję rezydentury: „Rezydentury działają pod przykrywką misji zagranicznych (dyplomatycznych, handlowych, transportowych, turystycznych, agencji prasowych tudzież przedsiębiorstw). Są konspiracyjną formą organizacyjną, złożoną z funkcjonariuszy bezpieczeństwa państwa lub członków sieci, przygotowaną do wykonywania określonych zadań z zakresu bezpieczeństwa państwa. Kieruje nią rezydent. Ze względu na swój charakter może być: krajowa, zagraniczna, legalna i nielegalna”. Natomiast rezydent to: „Zawodowy funkcjonariusz bezpieczeństwa państwa pracujący pod przykryciem w ambasadzie, konsulacie WRL (później przedstawicielstwie ONZ i UNESCO czy jako członek Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej), przedstawicielstwie handlu zagranicznego, który zajmuje się zagraniczną działalnością operacyjną (budowanie sieci, pozyskiwanie informacji) w danym kraju” (ÁBTL, 4.1. A-3036).

³⁴ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. 67-91-295/1989, Mellékletek a Hírszerzés története c. anyaghoz.

³⁵ ÁBTL, 1.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről], 28 VIII 1953 r.

³⁶ ÁBTL, 1.4. 075/1951, ÁVH T. biz. ÁVH vezetőjének 76. számú parancsa a VIII. Főosztály szervezésére, a III. Főosztály és a X/3 osztály átszervezésére [Rozkaz nr 76 szefa ÁVH w sprawie organizacji Departamentu VIII, reorganizacji Departamentu III i Wydziału X/3], 28 IX 1951 r.

łaniu nowego Wydziału X/3, co może dodatkowo wprowadzać w błąd, albowiem wydział ten powstał w wyniku reorganizacji (ściślej – likwidacji) niezwiązanego z wywiadem Wydziału III/2³⁷.

Vladimir Farkas w swoich wspomnieniach nawiązuje krótko do utworzenia departamentu, myli natomiast całkowicie fakty odnoszące się do powstania we wrześniu 1950 r. Wydziału X/3 i utworzonego rok później Departamentu VIII. Według niego wiosną 1950 r. wraz z ówczesnym szefem kontrwywiadu Gáborem Péterem i Györgyem Bradácsem³⁸ odbyli spotkanie z ambasadorem sowieckim Jewgienijem Kisielowem w sprawie działalności wywiadowczej ÁVH. Przy opracowywaniu odpowiedzi na przesłane wcześniej pytania okazało się, że dotychczasowa praca wywiadowcza ÁVH poza granicami kraju z punktu widzenia Sowietów była zupełnie bez znaczenia³⁹. Po „dyskusji” z ambasadorem – zdaniem Farkasa – doszło w Moskwie do podpisania międzypaństwowej umowy, sygnowanej przez Gábora Pétera i dwóch sowieckich generałów, na podstawie której strona sowiecka w ramach organizacyjnej współpracy między wywiadami – „aby pomóc w utworzeniu organizacji, uruchomieniu i prowadzeniu działalności wywiadowczej” – wysłała na Węgry swoich doradców. Dwa tygodnie po spotkaniu do Budapesztu przybyła pięcioosobowa grupa doradcza Komitetu Informacji Związku Sowieckiego pod przewodnictwem płk. Wiktora Fiłatowa⁴⁰.

Pierwszym zadaniem Farkasa, zleconym wspólnie przez Pétera i Fiłatowa, było wyłonienie kierownictwa nowego departamentu i znalezienie dogodnej lokalizacji – w wyniku czego departament, kierowany przez Farkasa, znalazł siedzibę w budynku na rogu ulic Aradi i Csengery⁴¹.

³⁷ Dodatkowo zwiększać zamieszanie może to, że rozkaz nr 76 podporządkował pod bezpośrednie kierownictwo i nadzór Vladimira Farkasa, szefa Departamentu VIII, nowy Wydział X/3, który był jednak instytucjonalnie niezależny od wywiadu, a jedynym łącznikiem między nimi była osoba szefa departamentu. Wszystko to nie jest jednoznaczne nawet w ówczesnych dokumentach, np. w sprawozdaniu złożonym podczas reorganizacji zaliczono całość Wydziału X/3 (operacyjno-technicznego) do ewidencji i podległości Departamentu VIII. Zob. MOL, XIX-B-1-au 1. cs. sz. n./1951. 26. d. Kimutatás az Államvédelmi Hatóság központi és megyei szervei jelenlegi állományáról kategóriák szerint csoportosítva [Zestawienie aktualnego stanu zatrudnienia w centralnym i okręgowych departamentach Urzędu Ochrony Państwa, pogrupowane wg kategorii], 12 X 1951 r.

³⁸ György Bradács przejął kierownictwo kontrwywiadu od Istvána Dékána dopiero w czerwcu 1950 r.

³⁹ V. Farkas, *Nincs mentés. Az ÁVH alezredese voltam* [Żadnych wymówek. Byłem podpułkownikiem ÁVH], Budapest 1990, s. 286. Wydział I/5 powstał w styczniu 1950 r. i w tym okresie uniezależnił się organizacyjnie od kontrwywiadu.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 287, 289.

⁴¹ *Ibidem*, s. 291. Do budynku przy ul. Aradi-Csengery we wrześniu 1950 r. wprowadził się jeszcze Wydział X/3.

Farkas opisuje, że Filatow przedstawił strukturę organizacyjną departamentu, zgodnie z którą miało powstać pięć wydziałów: anglo-amerykański, zachodnioeuropejski, jugosłowiański, emigracyjny i wydział kontrwywiadu w ambasadach za granicą (zadania tego ostatniego wydziału należały wówczas jeszcze do kompetencji kontrwywiadu). Zatwierdzony przez Pétera „zespół startowy” (grupa założycielska) przedstawiał się następująco: zastępcą dyrektora departamentu był János Tihanyi, a naczelnikami poszczególnych wydziałów zostali János Vértes (anglo-amerykańskiego), Károly Sipos (jugosłowiańskiego), Miklós Bauer (zachodnioeuropejskiego), József Mészáros (emigracyjnego) i István Mészáros (kontrwywiadu w ambasadach za granicą)⁴². Pozostaje to w sprzeczności z treścią rozkazu powołującego Departament VIII, gdyż nazwiska osób wymienionych jako naczelnicy wydziałów w tym dokumencie różnią się od tych wymienionych przez Farkasa⁴³. To samo odnosi się do spisu naczelników Wydziału X/3 powołanego jesienią 1950 r.⁴⁴, z dużą dozą prawdopodobieństwa Farkas w swych wspomnieniach pomieszał kierownictwo Wydziału X/3 z kadrą kierowniczą – później wielokrotnie jeszcze zmienianą – Departamentu VIII. Struktura organizacyjna Wydziału X/3 i Departamentu VIII była przy tym praktycznie taka sama, podobnie jak zakres ich działania: „Utworzenie sieci wywiadowczej w strukturach

⁴² *Ibidem*, s. 294.

⁴³ ÁBTL, 1.4. 075/1951, ÁVH T. biz. ÁVH vezetőjének 76. számú parancsa a VIII. Főosztály szervezésére, a III. Főosztály és a X/3 osztály átszervezésére, 28 IX 1951 r. Według tego rozkazu zastępcą dyrektora departamentu został János Tihanyi, naczelnikiem Wydziału VIII/1 (jugosłowiańskiego) Pál Török, naczelnikiem Wydziału VIII/2 (anglo-amerykańskiego) János Vértes, naczelnikiem Wydziału VIII/3 (zachodnioeuropejskiego) Miklós Bauer, naczelnikiem Wydziału VIII/4 (emigracyjnego) Károly Esztergályos, naczelnikiem Wydziału VIII/5 (kontrwywiadu w ambasadach za granicą) Árpád Horváth. W rozkazy nominacyjnym podano jednak tylko numery wydziałów, natomiast na podstawie ówczesnych akt użytkowanych przez wywiad (np. akta Bt 3.2.1, akta K 3.2.4, akta operacyjne (O-8.) 3.2.5, akta rezydentur (8.) 3.2.6) można zidentyfikować ich nazwy związane z rodzajem działalności. Jeśli chodzi o członków grupy organizacyjnej (startowej), to jej skład podany przez Vladimira Farkasa również się nie zgadza, ponieważ np. Miklós Bauer został przeniesiony do wywiadu z Wydziału III/3 dopiero w marcu 1951 r. Zob. ÁBTL, 2.8.1. 12/1951, ÁVH I. állományparancs [Rozkaz personalny], 23 III 1951 r.

⁴⁴ ÁBTL, 2.8.1. 39/1950. sz., ÁVH I. állományparancs, 29 IX 1950 r. János Vértes został mianowany kierownikiem Sekcji X/3-b, a Simon Sarkadi kierownikiem Sekcji X/3-c. Tymczasowym kierownikiem Sekcji X/3-a został Gelbert Miklós, Sekcji X/3-d József Mészáros, a Sekcji X/3-e István Mészáros. W nowym rozkazy personalnym wydanym 10 XI 1950 r. kierownikiem Sekcji X/3-e został mianowany Sándor Fehér (zastąpił Miklósa Gelberta), a Sekcji X/3-e Árpád Horváth (zamiast Istvána Mészárosa). Zob. ÁBTL, 2.8.1. 45/1950. ÁVH I. állományparancs, 10 XI 1950 r. Wiosną 1951 r. kierownictwo Sekcji X/3-a powierzono Pálowi Törökowi. Zob. ÁBTL, 2.8.1. 19/1951. ÁVH I. állományparancs, 11 V 1951 r.

wywiadowczych i kontrwywiadowczych amerykańsko-brytyjskich, francuskich i titoistycznej Jugosławii działających w Austrii i Niemczech Zachodnich, w węgierskich faszystowskich formacjach emigracyjnych, które organizują wrogie działania przeciwko Węgierskiej Republice Ludowej i kierują nimi z zagranicy; utworzenie sieci wywiadowczej w organach politycznych i gospodarczych USA, Anglii, Francji, a także Niemiec Zachodnich i Jugosławii w celu wykrycia ich przygotowań wojennych przeciwko Węgierskiej Republice Ludowej i innym krajom obozu pokoju; organizowanie nielegalnych kanałów łączności”⁴⁵.

Podobnego rodzaju problem stanowi dla Farkasa kwestia doradców sowieckich, gdyż poza Fiłatowem, który pracował na Węgrzech od 1950 r., wymienia on nazwiska tylko dwóch jego następców – płk. Arsienija Tiszkowa i płk. Jelisieja Sinicyna (przy czym w przypadku tego ostatniego imię oficera przyjmuje za nazwisko). János Vértés przywołuje w swych wspomnieniach rok 1948, kiedy to jego zdaniem do pracy węgierskiego wywiadu włączył się sowiecownik o nazwisku Pietuchow, któremu przypisuje przekazywanie wiedzy z zakresu systemu ewidencji. Według Vértésa liczba doradców stale rosła, w 1953 r. oprócz głównego doradcy jeszcze pięciu innych sowieckich oficerów „pomagało” w pracy wywiadu. Ze źródeł archiwalnych wynika tymczasem, że od 1951 r., tj. od utworzenia Departamentu VIII, w odpowiednich wydziałach, inaczej mówiąc – „po liniach” jugosłowiańskiej, anglo-amerykańskiej i zachodnioeuropejskiej, działali pojedynczy doradcy, a w latach 1953–1956 zadania doradcy ds. wywiadu wykonywał Sinicyn i dwie inne osoby⁴⁶.

Struktura Departamentu VIII⁴⁷, liczącego w październiku 1951 r. 135 osób kadry, w roku następnym została ponownie zreorganizowana:

⁴⁵ ÁBTL, I.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről], 28 VIII 1953 r.

⁴⁶ Zob. V. Farkas, *Nincs menség...*, s. 293; ÁBTL, 1.11.4. A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. Vértés János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán) oraz *ibidem*, II. tétel. sz. n., Vértés János feljegyzése Bogye János részére [Notatka Jánosa Vértésa dla Jánosa Bogyego], 3 X 1983 r. Jeśli chodzi o datowanie początków działalności Pietuchowa na Węgrzech, można natrafić również na rok 1950. Zob. *ibidem*, III. tétel. sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r., por. https://shieldandsword.mozohin.ru/personnel/sinitsyn_e_t.htm, dostęp 6 VI 2023 r.

⁴⁷ MOL, XIX-B-1-au sz. n. 26. d. Kimutatás az ÁVH központi és megyei szerveinek jelenlegi állományáról kategóriák szerint csoportosítva [Stan osobowy organów centralnych i okręgowych ÁVH, pogrupowany wg kategorii], 12 X 1951 r. Stan osobowy Departamentu VIII stale się powiększał i do lata 1953 r. osiągnął 184 osoby. Zob. *ibidem*, Az ÁVH szervezete, hivatásos és sorozott létszáma 1953. június 14-i állapot [Organizacja, kadra zawodowa i poborowa ÁVH na dzień 14 VI 1953 r.]. Doszło również do znacznej liczby zwolnień, gdyż część pracowników Wojskowego Wydziału

na polecenie szefa ÁVH w ramach niektórych wydziałów stworzono sekcje. W Wydziale VIII/1 utworzono sześć sekcji (A, B, C, D, E, F), w Wydziale VIII/2 – cztery (A, B, C, D), w Wydziale VIII/3 – dwie (A i B), w Wydziale VIII/4 – również dwie (B i C) i wreszcie w Wydziale VIII/5 – cztery sekcje (A, B, C, D)⁴⁸. Wywiad funkcjonował zasadniczo w ramach tej struktury organizacyjnej, czyli departament–wydział–sekcja, aż do lata 1953 r. – do formalnej likwidacji Urzędu Ochrony Państwa⁴⁹.

Tabela 1. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1950–1953

Styczeń–wrzesień 1950	Wrzesień 1950 – wrzesień 1951	Wrzesień 1951– lipiec 1953
Wydział I/5 ÁVH	Wydział X/3 ÁVH	Departament VIII ÁVH
		Pion Pomocniczy Departamentu
Sekcja I/5-a (jugosłowiańska)	Sekcja X/3-a (jugosłowiańska)	Wydział VIII/1 (jugosłowiański)
Sekcja I/5-b (anglo- -amerykańska)	Sekcja X/3-b (anglo- -amerykańska)	Wydział VIII/2 (anglo- -amerykański)
Sekcja I/5-c (zachodnioeuropejska)	Sekcja X/3-c (zachodnioeuropejska)	Wydział VIII/3 (zachodnioeuropejski)
	Sekcja X/3-d (emigracyjna)	Wydział VIII/4 (emigracyjny)

Politycznego Ministerstwa Obrony sprzed 1950 r. znalazła się w ewidencji wywiadu (wraz z powstaniem ÁVH wywiad przejął częściowo rolę kontrwywiadu wojskowego), a następnie została usunięta podczas następujących po sobie w latach 1951 i 1952 kontroli. Vértes tak wspomina: „Przejęte kadry nie przeszły przez sito, które młody polityczny organ śledczy zastosował wobec własnych ludzi. Oczywiście zdrowe ziarno okazało się odpowiednie, ale większość z nich nie. Był wśród nich zawodowy podoficer, który służył w armii Horthyego, ksiądz, który zrzucił sutannę, i inne osoby o podobnie niepewnej przeszłości” (ÁBTL, I.11.4. A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: IV. tétel. Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első éve 1947–1953 [szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán]).

⁴⁸ ÁBTL, 4.2. 102010/1952. ÁVH T. 037/1952. parancs a VIII. Főosztályon alosztályok szervezésére [Rozkaz dot. organizacji sekcji w Departamencie VIII], 29 VII 1952 r.

⁴⁹ W okresie od lata 1952 do 1953 r. nie było żadnej poważniejszej reorganizacji – na taką skalę, jak to opisane powyżej – natomiast w styczniu 1953 r. w związku ze sprawą Gábora Pétera doszło do istotnych zmian personalnych na poziomie szefów wywiadu. W styczniu 1953 r. aresztowano np. Jánosa Tihanyiego i Miklósa Bauera. Prawdopodobnie aresztowania te miały konsekwencje organizacyjne, przynajmniej na szczeblu sekcji, podobnie jak ucieczka wiosną 1953 r. zastępcy kierownika sekcji Andrása Czioroka. W związku z tym zmniejszono liczbę sekcji, jednak ze względu na brak źródeł z tego czasu nie ma możliwości dokładnego prześledzenia tych zmian. Zob. ÁBTL, I.11.4. A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: III. tétel. sz. n., Javaslatok [a BM „Hírszerző Szervét” bemutató Történeti Kabinethez], 11 XI 1988 r.

Styczeń–wrzesień 1950	Wrzesień 1950 – wrzesień 1951	Wrzesień 1951– lipiec 1953
Wydział I/5 ÁVH	Wydział X/3 ÁVH	Departament VIII ÁVH
Grupa I/5-d (kontrwywiad w ambasadach za granicą)	Sekcja X/3-e (kontrwywiad w ambasadach za granicą)	Wydział VIII/5 (kontrwywiad w ambasadach za granicą)
Grupa Sprawdzeń Środowiskowych		
Grupa Ewidencyjna		

3

W lipcu 1953 r. Rada Ministrów zdecydowała o połączeniu ÁVH z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (rozporządzenie niejawne nr 500/6/1953). Wraz z powstaniem jednolitego MSW dotychczasowy Departament VIII (wywiadu) stał się Wydziałem II, a jego naczelnikiem został ppłk Gyula Gazdik⁵⁰. Do skontrolowania pracy starego-nowego wydziału doszło już we wrześniu 1953 r., nie skupiano się jednak na kwestiach organizacyjnych, lecz na zatrudnionym personelu i jego zadaniach (np. na kontroli tajnych współpracowników pracujących w przedstawi-

⁵⁰ ÁBTL, D. Gy. 10-2517/1953. BM 01. sz. parancs [Rozkaz], 22 VII 1953 r. W tym czasie Vladimir Farkas otrzymał tylko stanowisko zastępcy naczelnika wydziału (II zastępca został István Móro), ale po Gyuli Gazdiku Farkas ponownie przez krótki czas pełnił obowiązki naczelnika, aż do powołania we wrześniu 1954 r. Istvána Hársa. Zob. MOL, M-KS 276. f. 54. cs. 308. ő. E.; ÁBTL, 1.5. 2-3875/1954. A belügyminiszter 11. számú parancsa [Rozkaz nr 11 ministra spraw wewnętrznych], 18 IX 1954 r. **Gyula Gazdik** (1911–1981) – od 1922 r. mieszkał w Związku Sowieckim. Od 1927 r. uczył się w Moskwie zawodu tokarza, następnie pracował jako czeladnik tokarski. Był członkiem KPZS od 1932 r., ale w 1937 odebrano mu członkostwo w partii, ponieważ w chwili przyjęcia nie był jeszcze obywatelem sowieckim. W 1932 r. ukończył wieczorowe technikum przemysłowe, następnie został brygadzystą w fabryce samochodów. W 1933 r. wstąpił do Armii Czerwonej, gdzie służył przez rok. W 1940 r. brał udział w wojnie z Finami, a od 1941 walczył na froncie północnym. Wrócił na Węgry w 1946 r. Pracował najpierw w Sowieckim Biurze Zarządzania Majątkowego, następnie w Sowieckiej Dyrekcji Przemysłu Maszynowego, od 1947 r. był kierownikiem Fabryki Akumulatorów Starter, od 1950 zastępcą dyrektora Friedrich Siemens Művek. 25 VII 1951 r. zatrudnił się w strukturach ÁVH, od tego czasu był szefem Wydziału I/4 (zapobiegania sabotażowi) w stopniu podpułkownika. Od lipca 1953 r. do kwietnia 1954 kierował Wydziałem II MSW (wywiadu). 22 IV 1954 r., po podziale Wydziału Zapobiegania Sabotażowi, został naczelnikiem Wydziału V (zapobiegania sabotażowi przemysłowemu), a od 1955 – Departamentu V. Od końca lipca 1956 r. był referentem międzynarodowym Sekretariatu MSW pod bezpośrednim zwierzchnictwem ministra. 1 I 1957 r. został powołany na kierownika sekcji Wydziału IV Departamentu II MSW, a następnie do sierpnia 1962 (do przejścia na emeryturę) kierował Sekcją Stosunków Międzynarodowych Pionu Kierownictwa Departamentu II (ÁBTL, 2.8.1. 1565.).

cielstwach zagranicznych, stanie kadr rezydentur i aparatu centralnego)⁵¹. Reorganizacja przyniosła poważną zmianę głównie w liczbie zatrudnionych pracowników, gdyż do jesieni 1953 r. stan osobowy Wydziału II zmniejszono ze 189 do 78 osób, organizacyjnie zaś przekształcono jedynie dawne wydziały w sekcje⁵². Natomiast w ciągu 1954 r. struktura Wydziału II została już znacznie zmodyfikowana – rozbudowano go z uwzględnieniem „nowych zadań”. Obok dotychczas działających sekcji utworzono Sekcję Organizującą Nielegalne Rezydentury, której zadaniem były poszukiwanie, rekrutacja, szkolenie, a następnie wysyłanie za granicę osób nadających się do nielegalnej pracy wywiadowczej. Jako kraje docelowe wskazano RFN, Austrię i Jugosławię. W sierpniu 1954 r. powołano ponownie Sekcję Kontrwywiadu, a jesienią Sekcję Specjalną, następnie rozpoczęła działalność także Sekcja Naukowo-Techniczna⁵³. Gdy w ramach zadań Sekcji Specjalnej znalazły się „specjalne działania operacyjne na linii wrogich agencji wywiadowczych i reakcyjnej emigracji węgierskiej”⁵⁴, to Sekcji Naukowej (tj. Sekcji Naukowo-Technicznej)⁵⁵ powierzono pozyskiwanie informacji z zakresu fizyki jądrowej, techniki raketowej, a także chemii. Dotychczasowym sekcjom powierzono dodatkowe zadania: Sekcji Anglo-Amerykańskiej dodano zadania blisko-

⁵¹ ÁBTL, 1.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről], 28 VIII 1953 r., oraz *ibidem*, Jelentés [a BM II. Osztálya munkájának megjavítására] [Raport dot. usprawnienia pracy Wydziału II MSW], 9 IX 1953 r.

⁵² Na temat liczby pracowników zob. MOL, XIX-B-1-au 95-6688/1953. Kimutatás az Államvédelmi Hatóság létszámáról (a Határórség és a Belső Karhatalom nélkül) [Oświadczenie o liczbie pracowników Urzędu Ochrony Państwa (z wyłączeniem Straży Granicznej i Straży Wewnętrznej)], 2 VII 1953 r. oraz MOL, XIX-B-1-au 33-1255/954. 26. d. Kimutatás a központi államvédelmi szerek rendszeresített létszámának emelkedéséről 1954. január 1-jétől június 1-jéig. [Oświadczenie o zwiększeniu liczby pracowników centralnych służb ochrony państwa w okresie I I – I VI 1954 r.], 16 VI 1954 r. W sprawie reorganizacji zob. ÁBTL, 1.5. 90-5035/1953, Jelentés [a hírszerző osztály 1949–1953 közötti működéséről], 28 VIII 1953 r. Gazdik wymienił w raporcie sekcje w ramach wydziału, ale wymienił je bez numerów. Odpowiadają one poszczególnym wydziałom Departamentu VIII (sekcje: anglo-amerykańska, jugosłowiańska, emigracyjna, zachodnioeuropejska, kontrwywiadu).

⁵³ ÁBTL, 1.5. 90-2237/1954, A BM hírszerző osztályának (II. Osztály) szervezeti felépítése és feladatai [Struktura organizacyjna i zadania Wydziału II (wywiadu) MSW], 17 VI 1954 r.; ÁBTL, 1.5. 90-80/1955, Jelentés a BM II. Osztály 1954. évi munkájáról, jelenlegi helyzetéről és az 1955. évi feladatairól [Raport o pracy Wydziału II MSW w 1954 r., jego sytuacji i zadaniach na 1955 r.], 10 I 1955 r. Choć w dokumencie z czerwca 1954 r. znajduje się już wzmianka o sekcji organizującej nielegalne rezydentury, jej faktyczne utworzenie nastąpiło później.

⁵⁴ Takim zadaniem było np. „konspiracyjne, oparte na użyciu siły sprowadzenie na Węgry przywódców emigracyjnych i aktywnych agentów wywiadu” (ÁBTL, 1.5. 90-2237/1954).

⁵⁵ Nazwa sekcji pojawia się w dokumentach w różnych zapisach: jako „Sekcja Wywiadu Naukowo-Technicznego”, „Sekcja Naukowa”, a czasami „Sekcja Naukowo-Techniczna”.

wschodnie, jeśli zaś chodzi o Sekcję Emigracyjną, wśród najważniejszych jej zadań znalazły się w szczególności rozpoznanie, destabilizacja i kompromitacja organizacji emigracyjnych. Miejsce dotychczasowego Pionu Pomocniczego Departamentu zajął Sekretariat Wydziału, utworzono także – oprócz stanowiska naczelnika wydziału – dwa stanowiska dla jego zastępców, między których podzielono zadania kontroli i kierowania sekcjami⁵⁶. Równoległe z przekształceniami aparatu centralnego przeprowadzono reorganizację także w dwóch innych obszarach, które obejmowały sieć rezydentur oraz sekcje terenowe w kraju. W trosce o „bardziej efektywną” pracę utworzono sekcje wywiadu w komitatach (województwach) Csongrád, Bács-Kiskun, Baranya, Zala, Vas i Győr-Sopron, nad którymi – choć organizacyjnie podlegały one bezpośrednio komendom wojewódzkim – kierownictwo operacyjne sprawował Wydział II MSW⁵⁷.

W przypadku rezydentur, które stanowiły kluczowy element pracy wywiadowczej prowadzonej za granicą i których było już 14, reorganizacja przybrała w większości formę zmian kadrowych.

Ważne miejsce (także) z punktu widzenia instytucjonalnej historii wywiadu zajmuje narada w kwestii bezpieczeństwa państwa, która odbyła się w Moskwie 7–12 marca 1955 r., ponieważ na tym spotkaniu szefowie służb bezpieczeństwa państw krajów socjalistycznych po raz pierwszy określili sposoby wzajemnej współpracy, a jednocześnie ustalili zadania przypadające na służby bezpieczeństwa poszczególnych państw⁵⁸.

⁵⁶ ÁBTL, 1.5. 90-2237/1954. A BM hírszerző osztályának (II. Osztály) szervezeti felépítése és feladatai, 17 VI 1954 r.

⁵⁷ *Ibidem*. Należy wspomnieć, że lokalne sekcje wywiadu funkcjonowały prawdopodobnie już od 1952 r., co można wywnioskować z akt wywiadu oraz na podstawie nominacji kierowników sekcji zapisanych we wspomnianym już rozkazie AVH nr 037 z 29 VII 1952 r. Podpisy osób objętych rozkazem widnieją w notatkach z 1952 r. sporządzonych przez wydziały wojewódzkie ÁVH. W następnym roku wydziały lokalne były już tak dobrze rozwinięte, że zaproponowano ich reorganizację. MOL, XIX-B-1-au 90-4577/953. 26. d. Javaslat a Belügyminisztérium határ menti megyei osztályai keretében működő hírszerző-csoportok szervezetére és állományára [Zalecenia odnośnie do organizacji i obsady sekcji wywiadu działających w ramach wojewódzkich departamentów przygranicznych MSW], 29 VII 1953 r.

⁵⁸ ÁBTL, 1.11.12, Magyar-szovjet kapcsolatok 1958–1962. 99-650/1955. Jelentés a Moszkvában megtartott népi demokratikus országok állambiztonsági szerveinek közös értekezletéről [Stosunki węgiersko-sowieckie 1958–1962. 99-650/1955. Raport ze wspólnego posiedzenia przedstawicieli służb bezpieczeństwa państwowego krajów demokracji ludowej w Moskwie], 15 III 1955 r. Opublikowany raport zob. I. Okváth, *Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól 1955. március 7–12* [Raport o tajnych pertraktacjach szefów służb bezpieczeństwa państwa krajów socjalistycznych w Moskwie 7–12 marca 1955 r.], „Hadtörténelmi Közlemények” 2001, t. 114, nr 4, s. 689–706 (po polsku *idem*, *Sprawozdanie z tajnej narady szefów bezpieki państw socjalistycznych 7–12 marca 1955 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2020, nr 18, s. 691–718; na ten temat zob. także

Jakkolwiek już wcześniej w strukturach wywiadu pojawili się doradcy sowieccy, to działalność ich nie miała ustalonej między stronami i sformalizowanej podstawy w ramach stosunków międzypaństwowych. W sporządzonym na naradzie sprawozdaniu wyrażono to następująco: „[...] w przeszłości wszyscy pracowali indywidualnie, często ignorując interesy obozu pokojowego, i dlatego trwoniliśmy nasze siły. Doprowadziło to do tego, że nie osiągnęliśmy zadowalających wyników. Przy ustalaniu obszarów działania zaczęliśmy od walki z głównym wrogiem, biorąc pod uwagę możliwości geograficzne i inne”. W trakcie narady ustalono też, w jakich najważniejszych obszarach powinny zacząć działać „agencje wywiadowcze” węgierskiego MSW. Uznano, że konieczne jest „przeniknięcie do najważniejszych instytucji i obiektów państwowych, politycznych i gospodarczych” Niemiec Zachodnich, USA, Anglii, Francji, Austrii i Jugosławii, a także że „potrzebne jest przeniknięcie agentów działających po linii wywiadu naukowo-technicznego we wszystkich tych krajach kapitalistycznych, w których węgierskie agencje wywiadowcze mają na to szansę”. Ponadto wywiad węgierski otrzymał zadanie, oprócz zakładania nielegalnych rezydentur w Jugosławii, RFN i Austrii, „wykorzystywania” węgierskiej emigracji, a także agenturalnego przeniknięcia do Watykanu i organizacji międzynarodowych (np. ONZ). Przypadająca stronie węgierskiej część z podziału zadań w ramach międzynarodowej współpracy służb bezpieczeństwa państwa ustalona podczas rokowań moskiewskich stała się w krótkim czasie ważnym punktem odniesienia nie tylko w zakresie zadań, lecz także tworzenia i przekształcania systemu organizacyjnego wywiadu⁵⁹.

Po wspomnianej naradzie, wiosną 1955 r., w 110-osobowym Wydziale II kierowanym przez płk. Istvána Hársa⁶⁰ rozpoczęto przygotowania do prze-

---

W. Bułhak, *The Eve of Moscow's Eight Eyes, Shields and Swords Alliance. The summit of the security apparatuses of the Soviet bloc countries (7–12 March 1955) as an event constituting the communist intelligence community* [w:] *Miroslav Tuđman i paradigma znanja*, red. Ž. Holjevac, N. Mikielić Preradović, G. Akrap, I. Lučić, Zagreb 2023, s. 203–214 – przyp. red.).

⁵⁹ Decyzje podjęte na moskiewskiej naradzie stanowiły tak istotny element ukierunkowania prac Wydziału II MSW, że sprawozdanie z narady i decyzja w sprawie pracy tej jednostki są w niektórych punktach niemal identyczne. Zob. ÁBTL, 1.5. 90-1268/1955, Határozat a hírszerző munka megerősítésére, a BM hírszerző osztálya munkájának megjavítására [Decyzja o wzmocnieniu pracy wywiadowczej i usprawnieniu pracy Wydziału Wywiadu MSW], 15 V 1955 r. Ponadto na podstawie uzgodnionych na moskiewskiej naradzie punktów Komitet Polityczny (odpowiednik Biura Politycznego w innych partiach komunistycznych – red.) rządzącej Węgierskiej Partii Pracujących podjął także decyzję dot. organizacji i zadań całości służb bezpieczeństwa państwa, w tym wywiadu. Zob. MOL, M-KS 276. f. 53. cs. 222. ö. e., 24 III 1955 r.

⁶⁰ **István Hárs** (1924–2014) – po ukończeniu szkoły średniej pracował jako tokarz-słusarz. Wiosną 1944 r. został powołany do służby wojskowej, ale zbiegł w listopadzie. W latach 1945–1954 pracował na różnych stanowiskach w aparacie partyjnym,

kształceń organizacyjnych, co wiązało się z koniecznością zwiększenia liczby personelu. Zmiany nastąpiły dopiero we wrześniu 1955 r.⁶¹ Z dniem 1 października 1955 r. Wydział II MSW został przekształcony w Departament II, a część dotychczasowych sekcji – w wydziały, bez zmiany zadań⁶². W odniesieniu do całości departamentu zadania zostały określone następująco: „1. Wykrywanie planów i praktycznych wrogich działań agencji państwowych, gospodarczych, politycznych, wojskowych, a także wywiadowczych i kontrwywiadowczych USA, Anglii, Niemiec Zachodnich, Austrii, Francji przeciwko Węgierskiej Republice Ludowej, Związkowi Sowieckiemu i demokracjom ludowym i zapobieganie im; 2. Wykrywanie wrogich planów i praktycznych działań Watykanu oraz jego agencji wywiadowczych przeciwko Węgierskiej Republice Ludowej, Związkowi Sowieckiemu i krajom obozu socjalistycznego i zapobieganie im; 3. Wykrywanie i udaremnianie wrogich działań amerykańskich, angielskich, francuskich i zachodnioniemieckich agencji wywiadowczych i kontrwywiadowczych przeciwko Węgierskiej Republice Ludowej, Związkowi Sowieckiemu i krajom obozu socjalistycznego poprzez agencje wbu-

---

w okresie 1952–1954 był wicedyrektorem Wydziału Administracyjnego KC Węgierskiej Partii Pracujących. Od 18 IX 1954 r. w MSW: został mianowany na stopień pułkownika i przydzielony do Wydziału II (wywiadu) – od 1 X 1955 r. Departamentu II – na stanowisko dyrektora. 16 XII 1955 r. został wiceministrem spraw wewnętrznych, a także szefem Zarządu I (ochrony państwa). Minister sił zbrojnych zwolnił go na mocy rozkazu z 7 XII 1956 r. W czerwcu 1957 r. przeszedł do Węgierskiego Radia i został szefem Departamentu Agitacji i Propagandy. W październiku 1959 r. został mianowany pierwszym wiceprezesem Węgierskiego Radia i Telewizji, w latach 1974–1988 był prezesem Węgierskiego Radia. Od marca 1975 r. do maja 1988 był członkiem KC WSPR. Zob. ÁBTL, 1.5. A belügyminiszter 11. számú parancsa [Rozkaz nr 11 ministra spraw wewnętrznych], 18 IX 1954 r.; *ibidem*, A belügyminiszter 60. számú parancsa [Rozkaz nr 60 ministra spraw wewnętrznych], 29 IX 1955 r.; *ibidem*, A belügyminiszter 69. számú parancsa [Rozkaz nr 69 ministra spraw wewnętrznych], 5 XI 1955 r.; *ibidem*, A belügyminiszter 85. számú parancsa [Rozkaz nr 85 ministra spraw wewnętrznych], 24 XII 1955 r.; ÁBTL, 4.2. A Fegyveres Erök Minisztere 6. számú parancsa [Rozkaz nr 6 ministra sił zbrojnych], 7 XII 1956 r., oraz MOL, M-KS 276. f. 53. cs. 260. ő. e.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 151. ő. e.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 644 ő. e.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 1031. ő. e.

⁶¹ W tym czasie sugerowano także podział Sekcji Zachodnioeuropejskiej na dwie samodzielne komórki: jedna zajmowałaby się Watykanem i Francją, druga NRD i Austrią, chciano także zinstytucjonalizować grupę składającą się z pięciu osób, która pracowałaby w Ogólnokrajowym Centralnym Urzędzie Kontroli Cudzoziemców (KEOKH – Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal), Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwie Handlu Zagranicznego. Zob. ÁBTL, 1.5. 90-1008/55, Jelentés a BM II-es osztály állományáról és az állomány feltöltéséről [Raport dotyczący stanu osobowego i jego uzupełnienia w Wydziale II MSW], 21 IV 1955 r.; *ibidem*, Javaslat a Belügyminisztérium II. Osztálya belföldi és külföldi státusára [Zalecenia dot. statusu krajowego i zagranicznego Wydziału II MSW], 13 V 1955 r.

⁶² ÁBTL, 1.5. 2-3/60/1955, A belügyminiszter 60. számú parancsa, 29 IX 1955 r.

dowane w te struktury; 4. Pozyskiwanie dokumentacji i innych tajnych informacji od agresywnych międzynarodowych organów krajów kapitalistycznych – NATO, Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, Komitetu Europejskiej Współpracy Gospodarczej, Paktu Bałkańskiego itp. – o wrogich działaniach skierowanych przeciwko krajom obozu socjalistycznego; 5. Kompromitowanie i demaskowanie za pomocą artykułów, listów i oświadczeń publikowanych w prasie ważnych amerykańskich i brytyjskich działaczy państwowych i politycznych, partii i grup kierujących przygotowaniem do wojny przeciwko krajom obozu socjalistycznego; 6. Wykrywanie dywersyjnej działalności reakcyjnych węgierskich organizacji emigracyjnych kierowanych przez imperialistyczne agencje wywiadowcze. Kompromitowanie i rozbijanie tych organizacji – także nakłanianie niektórych przywódców reakcyjnej emigracji do dobrowolnego powrotu do kraju lub tajne ich sprowadzanie do kraju; 7. Pozyskiwanie dokumentacji i innych zweryfikowanych informacji dotyczących problemów naukowo-technicznych z zakresu fizyki jądrowej, technologii rakietowej, biochemii, chemii itp.; 8. Wykrywanie planów i działań praktycznych rządów i partii burżuazyjnych głównych krajów imperialistycznych przeciwko naszym bratnim partiom komunistycznym w danym kraju i zbliżonym do nich postępowym organizacjom; 9. Zabezpieczanie kontrwywiadowcze oficjalnych węgierskich przedstawicielstw zagranicznych działających w krajach kapitalistycznych; 10. Pomoc w przeniknięciu agencji do tych obiektów, które są istotne dla organów wywiadu Związku Sowieckiego i zaprzyjaźnionych państw ludowodemokratycznych⁶³.

W ramach nowego departamentu zlikwidowano największą ówczesnie pod względem osobowym jednostkę organizacyjną zajmującą się sprawami jugosłowiańskimi i utworzono Sekcję Informacji i Analiz oraz Grupę Sprawdzeniowo-Krajową⁶⁴. Do zadań Sekcji Informacji i Analiz należało „przygotowywanie tajnych informacji i dokumentów uzyskanych za pośrednictwem sieci do wiadomości kierownictwa partyjnego, rządowego i ministerialnego, do wiadomości organów ochrony (bezpieczeństwa) państwa oraz do wiadomości resortów ochrony państwa bratnich krajów, a także wydziałów ochrony państwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”. Ponadto zadaniem sekcji było „opracowanie dla wydziałów wywiadu zadań związanych z bieżącą sytuacją międzynarodową oraz kierunkiem pozyskiwania informacji”. Grupa Sprawdzeniowo-Krajowa koordynowała

⁶³ ÁBTL, 1.5. 90-2679/55, A Belügyminisztérium hírszerző főosztályának /II. Főosztály/ szervezeti felépítése és feladatai [Organizacja i zadania Wydziału Wywiadu MSW (Wydziału II)], b.d.

⁶⁴ *Ibidem*.

pracę wydziałów wywiadu terenowego, a także kierowała oficerów wywiadu do Ogólnokrajowego Centralnego Urzędu Kontroli Cudzoziemców, Ministerstwa Handlu Zagranicznego, Instytutu Kultury i do organów IBUSZ w celu prowadzenia pracy sprawdzeniowej i rekrutacyjnej.

Po reorganizacji przeprowadzonej jesienią roku 1955 aż do rewolucji 1956 r. w samym wywiadzie nie było większych zmian⁶⁵, jednak w grudniu 1955 na mocy decyzji ministra spraw wewnętrznych cała struktura bezpieczeństwa państwa uległa znacznemu przekształceniu, co – siłą rzeczy – miało wpływ też na Departament II. W celu oddzielenia zadań ochrony bezpieczeństwa państwa od innych w MSW powołano trzy zarządy: I (ochrona bezpieczeństwa państwa), II (policja), a także III (Straż Graniczna, wewnętrzne siły zbrojne). Na tej podstawie Departament II został podporządkowany I Zarządowi, którego szefem został dotychczasowy dyrektor Departamentu II István Hárs, jego miejsce zaś na czele Departamentu II zajął ppłk Sándor Rajnai⁶⁶. W takim układzie organizacyjnym wywiad funkcjonował do października 1956 r.

Tabela 2. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1953–1956

Sierpień 1953 – wrzesień 1954	Październik 1954 – wrzesień 1955	Październik 1955 – październik 1956
Wydział II MSW	Wydział II MSW	Departament II MSW
Sekretariat Wydziału	Pion Pomocniczy Wydziału	Pion Pomocniczy Departamentu i Sekretariat
Sekcja II/1 (anglo-amerykańska)	Sekcja II/1 (anglo-amerykańska)	Wydział II/1 (nielegalne rezydentury)
Sekcja II/2 (jugosłowiańska)	Sekcja II/2 (jugosłowiańska)	Wydział II/2 (anglo-amerykański)
Sekcja II/3 (emigracyjna)	Sekcja II/3 (emigracyjna)	Wydział II/3 (naukowy i techniczny)
Sekcja II/4 (zachodnioeuropejska)	Sekcja II/4 (zachodnioeuropejska)	Wydział II/4 (zachodnioeuropejski)
	Sekcja Naukowa	Wydział II/5 (zwalczający faszystowską emigrację)

⁶⁵ Na początku 1956 r. połączono jedynie komendy wojewódzkie z ośrodkami w Miskolcu, Szegedzie i Szombathely. Zob. ÁBTL, D. Gy. 10-129/1956, A belügyminiszter-helyettes 2. sz. parancsa [Rozkaz nr 2 wiceministra spraw wewnętrznych], 12 I 1956 r.

⁶⁶ ÁBTL, 1.5. 2-3/85/1955, A belügyminiszter 85. számú parancsa [Rozkaz nr 85 ministra spraw wewnętrznych], 24 XII 1955 r.

Sierpień 1953 – wrzesień 1954	Październik 1954 – wrzesień 1955	Październik 1955 – październik 1956
Wydział II MSW	Wydział II MSW	Departament II MSW
	Sekcja Nielegalna (organizująca nielegalne rezydentury)	Sekcja Informacji i Analiz
	Sekcja Kontrwywiadu	Grupa Sprawdzeniowo-Krajowa
	Sekcja Specjalna	Wydział Kontrwywiadu

4

23 października 1956 r. znaczna część funkcjonariuszy wywiadu przebywała w gmachu MSW, 31 października opuściła stolicę i wróciła dopiero w listopadzie z wojskami sowieckimi. W czasie rewolucji część personelu rezydentur zagranicznych celowo została zdemaskowana przez kierownictwo przedstawicielstw zagranicznych (posłów i ambasadorów). Poza tym 1 listopada Komitet Rewolucyjny Ministerstwa Spraw Zagranicznych polecił temuż kierownictwu odesłanie do domu podwładnych z obsady rezydentur (m.in. w USA, we Włoszech, w Szwajcarii itd.), w wyniku czego łączność z agentami za granicą została całkowicie zerwana. W czasie rewolucji zniszczeniu uległa również część archiwów wywiadu⁶⁷. Gdy po rewolucji rozpoczęto odtwarzanie policji politycznej (aparatu bezpieczeństwa), przyjęto kilka tymczasowych rozwiązań⁶⁸. Podczas gdy dawni

⁶⁷ Na temat wydarzeń podczas rewolucji i w okresie późniejszym zob. F. Kolláth, *A hírszerzés helyzete 1956. október 23-a és 1957 júliusa közötti időben* [Sytuacja wywiadu między 23 października 1956 r. a lipcem 1957] [w:] *Történeti hűséggel, politikai felelősséggel. I. Állambiztonsági szekció. Az MSZMP Belügyminisztériumi Bizottsága elméleti tanácskozására (1982. június 16.). A Belügyminisztérium és szervei újjászervezése, a hatalom megszilárdításáért kifejtett tevékenysége* [Z historyczną wiernością, polityczną odpowiedzialnością. 1 Sekcja Bezpieczeństwa Państwa. Narada Komisji MSW WSPR w kwestiach teoretycznych (16 VI 1982 r.). Reorganizacja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i jego organów, jego działania na rzecz konsolidacji władzy], red. J. Czink, Budapest 1985, s. 24–27; ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel. sz. n., Vértés János visszaemlékezése. Szervünk beosztottainak részvétele az állambiztonsági feladatok végrehajtásában [Wspomnienie Jánosa Vértésa. Udział naszych funkcjonariuszy w realizacji wszystkich zadań związanych z bezpieczeństwem państwa], b.d.; ÁBTL, 1.6. 6-10/92/1956, Mátyás László feljegyzése a rezidentúrák helyzetéről [Notatka László Mátyása na temat sytuacji rezydentur], 17 XII 1956 r.; ÁBTL, 1.6. 7/2-256/57, Jelentés [a Magyar Népköztársaság külképviseleti intézményeinél tapasztalt ellenforradalmi cselekményekről] [Raport o aktach kontrewolucyjnych w placówkach zagranicznych Węgierskiej Republiki Ludowej], 26 III 1957 r.; ÁBTL, 1.6. 63-614/1958. (7/2-272/57), A hírszerzőszerv helyzete, b.d.

⁶⁸ Szczegółowo zob. M. Baráth, *A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után* [Reorganizacja policji politycznej po 1956 r.], „Történelmi Szemle” 2008, t. 50, nr 4, s. 535–563.

funkcjonariusze wywiadu zostali po części przeniesieni do Komendy Stołecznej Policji (Budapesti Rendőr Főkapitányság – BRFK), po części zaś do komend dzielnicowych⁶⁹, gdzie oprócz dokonywania aresztowań brali także udział w pracach śledczych, w kierownictwie właściwego ministerstwa jeszcze w listopadzie 1956 r. toczyła się debata, czy „tak mały kraj jak Węgry w ogóle potrzebuje wywiadu”⁷⁰. Nowo utworzony Departament Śledztw Politycznych od końca 1956 r. do marca 1957 był podporządkowany ORFK (Komendzie Głównej Policji), w tym – teoretycznie – także jednostka organizacyjna zajmująca się wywiadem⁷¹. Jednocześnie – co trafnie oddaje niedojrzały, instytucjonalnie płynny charakter tej epoki w dziejach wywiadu – w styczniu 1957 r. podjęto kilka decyzji dotyczących reorganizacji wywiadu w ramach struktur Ministerstwa Obrony i przekazania temu ministerstwu uprawnień w zakresie kierowania także tą sferą bezpieczeństwa państwa. Najpierw w projekcie z 3 stycznia 1957 r., zaakceptowanym również przez Jánoša Kádára, określono miejsce wywiadu – miał on być zorganizowany jako samodzielny 3 Departament Główny w ramach Ministerstwa Obrony⁷². Tydzień później szczegółowo spisano zadania i przedstawiono organizację nowego departamentu, zgodnie z którą jego szef, podlegający bezpośrednio ministrowi sił zbrojnych lub właściwemu zastępcy, kierował działaniami 3 Departamentu Głównego, a także je kontrolował. Struktura organizacyjna jednostki była w większości taka sama jak poprzednia: cztery wydziały (nielegalne rezydentury, anglo-amerykański, zachodniemiecki

⁶⁹ ÁBTL, 1.11.4, A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960) 1980–1989: I. tétel. sz. n., Vértes János visszaemlékezése. Szervünk beosztottainak részvétele az ősszállambiztonsági feladatok végrehajtásában, b.d.

⁷⁰ ÁBTL, 1.6. sz. n., A Belügyminisztérium Hírszerző osztályának helyzete és tevékenysége az 1956. októberi események óta [Sytuacja i działalność Departamentu Wywiadu MSW od wydarzeń października 1956 r.], b.d.

⁷¹ W ramach Departamentu Śledztw Politycznych, przynajmniej wg grudniowego raportu László Mátyása, „mimo trudności udało się” utworzyć Wydział Wywiadu. Liczby funkcjonariuszy wywiadu – w przeciwieństwie do pozostałych wydziałów – nie podano. ÁBTL, 1.6. sz. n., Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály elmúlt 20 napos operatív tevékenységéről [Raport z ostatnich 20 dni działalności operacyjnej Departamentu Śledztw Politycznych], 17 XII 1956 r.

⁷² ÁBTL, 1.6. sz. n., Javaslat az államvédelmi munka újjászervezésére [Projekt reorganizacji pracy w zakresie ochrony państwa], 3 I 1957 r. W propozycji opracowanej przez Istvána Tömpego (wiceministra spraw wewnętrznych) i zaakceptowanej przez Jánoša Kádára organizacja Ministerstwa Obrony została ustalona w następujący sposób: 2 Departament Główny (wywiad wojskowy), 3 Departament Główny (wywiad polityczny), 4 Departament Główny (zwalczanie szpiegów i kontrwywiad wojskowy), 5 Departament Główny (technika operacyjna służąca innym departamentom i Departamentowi Śledztw Politycznych MSW). We wniosku stwierdzono również, że szefostwa departamentów są samodzielne, ściśle współpracujące z Departamentem Śledztw Politycznych MSW.

i austriacki, francusko-włoski), Sekretariat i Pion Kierownictwa. Zadania były niemal identyczne z postawionymi jeszcze jesienią 1955 r. w związku z utworzeniem Departamentu II MSW, uzupełniono je o „wykrywanie działań wywrotowych dawnych, a także nowych, utworzonych w wyniku wydarzeń październikowych, organizacji emigracyjnych, ośrodków zbrojnych, szkół i formacji szkolących do działań terrorystycznych i dywersyjnych, kierowanych przez imperialistyczne agencje wywiadowcze”⁷³. Jednak minister sił zbrojnych dopiero w rozkazie nr 012 z 22 stycznia 1957 r. powołał w ramach struktury Ministerstwa Obrony departamenty główne 2, 3, 4 i 5⁷⁴. Nie ma informacji odnośnie do tego, jakie faktycznie prace były wykonywane w tej strukturze organizacyjnej, ale pewne jest, że pomysł przeniesienia wywiadu do Ministerstwa Obrony nie okazał się szczególnie trwały, gdyż zalecenie przygotowane przez Istvána Tömpego (I zastępcy ministra spraw wewnętrznych) w lutym 1957 r. dotyczyło już likwidacji departamentów głównych 3, 4 i 5 oraz konieczności ich reorganizacji w ramach MSW⁷⁵. Z całą pewnością można stwierdzić, że w marcu zadania wywiadowcze znajdowały się już w gestii Wydziału III Departamentu II Komendy Głównej Policji w ramach MSW, a odnosząca się do wywiadu notatka z marca 1957 r. wspomina już nie o departamencie głównym, lecz o wydziale⁷⁶. Struktura organizacyjna wywiadu

⁷³ ÁBTL, 1.6. sz. n., Javaslat a 3. Csoportfőnökség szervezeti felépítésére és feladataira [Propozycja organizacji i zadań 3 Departamentu Głównego], 10 I 1957 r. Ciekawe jest to, że dokument podpisał István Móró jako szef Wydziału II Departamentu Politycznego (!), a zatwierdził István Tömpe. Zob. ÁBTL, 1.6. sz. n., A Honvédelmi Minisztérium 3. Csoportfőnökség állománytáblája [Tabela etatowa dowództwa 3 Departamentu Głównego], b.d. (zatwierdzony przez ministra sił zbrojnych). W notatce napisanej kilka dni później István Móró został wymieniony już jako szef 3 Departamentu Głównego Ministerstwa Obrony. Zob. ÁBTL, 1.6. sz. n., Feljegyzés [a létrehozandó államvédelmi kollégium tagjairól] [Notatka w sprawie członków mającego powstać Kolegium Ochrony Państwa], 26 I 1957 r.

⁷⁴ Archiwum Historii Wojskowości (Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, dalej: HL), HL MN, VIII/2, 1957/T. 012/1957, A Magyar Népköztársaság Fegyveres Erők Miniszterének 012. számú parancsa [Rozkaz nr 012 ministra sił zbrojnych WRL], 22 I 1957 r.

⁷⁵ ÁBTL, 1.6. sz. n., Javaslat az államvédelmi munka átszervezésére [Zalecenia odnośnie do reorganizacji pracy w zakresie ochrony państwa], 14 II 1957 r. (Podpisano: „Zatwierdzam: János Kádár, Przewodniczący Rewolucyjnego Rządu Robotniczo-Chłopskiego”). We wniosku wskazano również na konieczność likwidacji Departamentu Śledztw Politycznych KG Policji.

⁷⁶ ÁBTL, 1.6. 7/2-sz. n./1957, Javaslat a hírszerző osztály állománytáblázatára [Zalecenia dotyczące tabeli personelu Wydziału Wywiadu], 27 III 1957 r. Za zakończeniem działania 3 Departamentu Głównego z końcem lutego przemawia również propozycja reorganizacji MSW z 4 marca, która wymienia dwa wydziały podległe Ministerstwu Obrony w czasie przeszłym. MOL, XIX-B-1-ai 85/1957. (Nyt. sz. 237/127) 2. d., Javaslat a Belügyminisztérium szervezetiének módosítására [Zalecenia dotyczące reorganizacji MSW], 4 III 1957 r.

kształtowała się wówczas w następujący sposób: Sekcja 1 odpowiadała za tworzenie nielegalnych rezydentur, Sekcja 2 za wywiad prowadzony na kierunku anglo-amerykańskim, Sekcja 3 – na włoskim, francuskim, belgijskim i szwajcarskim, a Sekcja 4 – niemieckim (RFN) i austriackim. W porównaniu ze strukturą poprzednią zlikwidowano jednostki organizacyjne naukowo-techniczne i emigracyjne, co odzwierciedlało zasadę terytorialną w tworzeniu sekcji. Sekcję 5 nazwano Sekcją Oficerów Wywiadu Działających pod Różnymi Przykryciami, podczas gdy Sekcja 6 została zorganizowana jako Sekcja Informacji i Analiz. Sekretariat otrzymał nazwę Sekcji 7, w której skład – w owym czasie – weszły Grupa Sprawdzeniowa, Grupa Gospodarcza i Grupa Ewidencji Operacyjnej, tłumacze, lektorzy, Grupa Kadrowa, a także inny personel pomocniczy (dozorcy budynków, maszynistki itp.)⁷⁷.

O ile narada moskiewska z 1955 r. była kluczowa dla budowy systemu stosunków międzynarodowych wywiadu WRL i określenia jego zadań, o tyle decyzja Tymczasowego Komitetu Wykonawczego Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej (WSPR, Magyar Szocialista Munkáspárt – MSZMP) z kwietnia 1957 r. doprecyzowywała kwestię obecności funkcjonariuszy wywiadu w niektórych istotnych z punktu widzenia państwa instytucjach krajowych⁷⁸. Chociaż od początku działalności wyraźna była intencja służb wywiadu, aby w jak największym stopniu zachować pod kontrolą wybrane obiekty czy też w jakiejś formie zinstytucjonalizować kontakty z nimi, to w praktyce – ze względu na rozbieżność interesów – zawsze stanowiło to problem. Decyzja określała, ile osób trzeba skierować do strategicznych z perspektywy wywiadu instytucji i na jakie stanowiska. Na tej podstawie oficerów wywiadu należało obsadzić na stanowiskach wiceministra i 2 naczelników wydziałów w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, 30 oficerów wywiadu wysłać za granicę pod przykryciem dyplomatycznym i jeszcze 10 pod służbowym. Oficera wywiadu należało wyznaczyć na stanowisko wiceministra w Ministerstwie Handlu Zagranicznego, 15 oficerów wysłać – jako handlowców lub w ramach innych obowiązków służbowych – do zagra-

⁷⁷ ÁBTL, 1.6. 7/2-sz. n./1957, Javaslat a hírszerző osztály állománytáblázatára, 27 III 1957 r.

⁷⁸ Decyzji z 12 IV 1957 r. nie znajdziemy w dokumentacji Tymczasowego Komitetu Wykonawczego WSPR, ale jest ona podpisana jako załącznik do raportu sporządzonego nieco później przez Wydział II Departamentu Śledztw Politycznych. Zob. ÁBTL, 1.6. 63-614/1958. (7/2-272/57), A hírszerzőszerv helyzete, b.d. Odnoszą się do niej też inne ówczesne zapisy. ÁBTL, 1.6. 63-755/1957, A Politikai Nyomozó Főosztály munkaterve 1957. augusztus 1-től december 31-ig [Plan pracy Departamentu Śledztw Politycznych 1 VIII – 31 XII 1957 r.], 20 VII 1957 r.; ÁBTL, 1.6. sz. n., A Belügyminisztérium Hírszerző osztályának helyzete és tevékenysége az 1956. októberi események óta, b.d.

nicznych przedstawicielstw handlowych, a 10 osób ulokować – jako uzupełnienie personelu – w przedsiębiorstwach handlu zagranicznego. Funkcjonariuszom należało zapewnić także 2 stanowiska w Izbie Handlowej, 1 stanowisko średniego szczebla kierowniczego i 4 stanowiska korespondentów zagranicznych w Węgierskiej Agencji Prasowej (Magyar Távirati Iroda – MTI), 1 stanowisko zastępcy dyrektora generalnego i 3 inne na Zachodzie w IBUSZ (przedsiębiorstwie zaopatrzenia, transportu i turystyki zagranicznej), a Światową Federację Węgrów „w całości uczynić instytucją przykrycia dla wywiadu, na podstawie planu opracowywanego przez szefa wywiadu”. Do „organu ds. stosunków międzynarodowych” Węgierskiej Akademii Nauk oraz do Narodowego Urzędu Sportu proponowano powołać po jednym oficerze wywiadu, natomiast do MAHART-u (węgierskie stocznie) oraz Ministerstwa Transportu i Poczty chciano wysłać po dwóch oficerów wywiadu. W decyzji stwierdzono także, że „szef wywiadu i szef danej agencji przykrywkowej ponoszą solidarną odpowiedzialność za konspiracyjne rozwiązania umieszczenia w agencjach przykrywkowych i za prace tam prowadzone”. Bezpośrednie skutki przyjęcia decyzji w tym okresie nie są znane, jednak znaczenie jej jest bezdyskusyjne, ponieważ wyznaczała precyzyjnie, jak mają się kształtować relacje wywiadu z innymi instytucjami, w jakim kierunku rozwijać, a także przesądzała o jego stałej (ciągle zwiększającej się) obecności w tych instytucjach w nadchodzących latach.

Z punktu widzenia historii organizacyjnej bezpieczeństwa państwa w okresie po rewolucji ważny był rozkaz ministra spraw wewnętrznych z 9 kwietnia 1957 r., zatwierdzający w ramach MSW organizację Departamentu II (śledztw politycznych) liczącego 13 wydziałów⁷⁹. Następnie, w wydanym w maju rozkazie dotyczącym wewnętrznej struktury organizacyjnej tego departamentu zadania wywiadowcze przypisano Wydziałowi III (przemianowanemu później na Wydział II/3). Kierowanie wydziałem powierzono Istvánowi Móró⁸⁰.

⁷⁹ ÁBTL, 4.2. 6-20/8/1957. A belügyminiszter 8. számú parancsa a Belügyminisztériumi szervek megnevezéséről és szervezeti hovatartozásáról [Rozkaz nr 8 ministra spraw wewnętrznych w sprawie organizacji wydziałów MSW], 9 IV 1957 r.

⁸⁰ ÁBTL, 4.2. 6-200/12/1957. A belügyminiszter 12. számú parancsa a BM Politikai Nyomozó Főosztályainak elnevezéséről és számzásáról [Rozkaz nr 12 ministra spraw wewnętrznych w sprawie nazewnictwa i numeracji wydziałów polityczno-śledczych MSW], 3 V 1957 r.; ÁBTL, 2.8.1. 13/1/1957, BM kinevezési parancs [Rozkaz z nominacją MSW], 3 V 1957 r. **István Móró** (ur. 1921) – jego pierwotnym zajęciem było ślusarstwo narzędziowe. W 1937 r. wstąpił do Węgierskiej Socjalistycznej Partii Pracy, a w 1939 do Węgierskiej Partii Komunistycznej. W 1940 r. aresztowany i skazany na 3 lata więzienia. Od 1945 r. pracował w WPK w jej komórce w Kőbányi, w następnym roku został naczelnikiem wydziału w budapeszteńskiej centrali Stowarzyszenia Węgier-

Jeśli chodzi o strukturę Wydziału III Departamentu Śledztw Politycznych MSW i numerację sekcji, to w zasadzie przyjęto – co możemy stwierdzić na podstawie danych zawartych w tymczasowym zestawieniu etatowym – przytoczone wcześniej zalecenia z marca 1957 r.⁸¹ Istnieje wprawdzie rozbieżność w liczebności personelu między zestawieniem marcowym i czerwcowym, jako że zamiast 217 figuruje już tylko 160 osób, to jednak istotniejszych zmian w strukturze organizacyjnej nie wprowadzono. Sekcjom 1 i 2 zamieniono numery, tak że Sekcja 1 stała się Sekcją Anglo-Amerykańską, a Sekcja 2 odpowiadała odtąd za organizację nielegalnych rezydentur. Sekretariat nie był już oznaczony odrębnym numerem.

W drugiej połowie 1957 r., gdy struktura wydziału była już zatwierdzona, obok sekcji organizowanych wg zasad terytorialnych zaczęły także powstawać sekcje „liniowe”⁸², przy których tworzeniu – jak poprzednio – główne kryterium stanowił rodzaj (linia) działalności lub temat (np. emigracja). Przywrócono Sekcję Naukową i Techniczną, Sekcję Emigracyjną oraz Sekcję Kontrwywiadu. Nastąpiła też zmiana na szczeblu kierowniczym – pracę naczelnika wydziału w tym czasie wspomagało już trzech zastępców. Kierownictwu podlegali sekretarz wydziału pracujący w Sekretariacie, Grupa Gospodarcza, tłumacze, kadry, Grupa Ewidencji Operacyjnej, administratorzy oraz Sekcja Informacji i Analiz. Sekcja Anglo-Amerykańska, Sekcja Naukowa i Techniczna oraz Grupa

---

skiej Młodzieży Demokratycznej. W sierpniu 1948 r. wstąpił do Wyższej Szkoły Partyjnej przy Węgierskiej Partii Pracy, a po jej ukończeniu zatrudnił się tamże jako nauczyciel. Od 1951 r. działał w V okręgowym Komitecie Partyjnym, w 1952 został powołany do Departamentu VIII ÁVH na zastępcę naczelnika wydziału (Wydział VIII/2). W lipcu 1953 r. został zastępcą naczelnika w Wydziale II MSW; po przekształceniu jednostki w departament – zastępcą dyrektora, a w końcu w grudniu 1955 r. – I zastępcą dyrektora Departamentu II. W maju 1957 r. minister spraw wewnętrznych mianował go naczelnikiem Wydziału III Departamentu Śledztw Politycznych MSW, funkcję tę pełnił do maja 1959 r., po czym zajmował stanowisko dyrektora Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu. W 1971 r. został I sekretarzem VI komitetu okręgowego WSPR i pełnił tę funkcję aż do przejścia na emeryturę w 1982 r. Zob. ÁBTL, 2.8.2.1. 122; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 131. ó. e., MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 864. ó. e.

⁸¹ ÁBTL, 1.6. 27/112/1957, A BM Szervezési Osztály által megküldött, a BM Politikai Nyomozó Főosztály III. Osztályának ideiglenes állománytáblázata [Tymczasowe zestawienie etatowe Departamentu Śledztw Politycznych, Wydziału III Departamentu Śledztw Politycznych MSW, przesłane przez Wydział Organizacyjny MSW], 12 VI 1957 r. W tym czasie najliczniejsza pod względem personalnym sekcja stała się już wydziałem zajmującym się RFN i Austrią. ÁBTL, 1.6. sz. n., A Belügyminisztérium Hírszerző osztályának helyzete és tevékenysége az 1956. októberi események óta, b.d.

⁸² ÁBTL, 1.6. 63-947/1958, A BM II/3. Osztály értekezletének jegyzőkönyve [Sprawozdanie z posiedzenia Wydziału II/3 MSW], 2 VI 1956 r., oraz ÁBTL, 1.6. 63/445/1959, A BM II/3 Osztály értekezletén elhangzott beszámoló [Sprawozdanie odczytane na posiedzeniu Wydziału II/3 MSW], 6 III 1959 r.

Sprawdzeniowa należąca do Sekretariatu podlegały I zastępcy, II zastępcą nadzorował Sekcję Zachodnioeuropejską i Sekcję Emigracyjną, natomiast III zastępcą kierował Sekcją Nielegalną, Sekcją Zajmującą się Obcymi Agencjami Wywiadowczymi, a także Sekcją Kontrwywiadu⁸³. Zorganizowane na zasadach terytorialnych sekcje zachodnioniemiecka, austriacka, francuska i włoska zostały połączone, tak więc do początku 1958 r. znacznemu przekształceniu uległa struktura całego Wydziału II/3.

Tabela 3. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1957–1958

Maj 1957	Styczeń 1958⁸⁴
Wydział III Departamentu (II) Śledztw Politycznych MSW	Wydział 3 Departamentu (II) Śledztw Politycznych MSW
Sekretariat (w tym: Grupa Sprawdzeniowa, Grupa Ewidencji Operacyjnej, Grupa Gospodarcza, Grupa Kadrowa, tłumacze, nauczyciele języków, pozostały personel pomocniczy)	Sekretariat (w tym: sekretarz wydziału, Grupa Ewidencji Operacyjnej, referenci personalni, administratorzy, wykładowcy, tłumacze)
Sekcja 1 (anglo-amerykańska)	Sekcja 1 (nielegalna – organizująca rezydentury)
Sekcja 2 (nielegalna – organizująca rezydentury)	Sekcja 2 (anglo-amerykańska)
Sekcja 3 (włoska, francuska, belgijska, szwajcarska)	Sekcja 3 (naukowa i techniczna)
Sekcja 4 (zachodnioniemiecka, austriacka)	Sekcja 4 (kontrwywiadu – zwalczająca organa wywiadowcze wroga i zabezpieczająca przedstawicielstwa zagraniczne)
Sekcja 5 (oficerowie wywiadu działający pod przykryciem)	Sekcja 5 (emigracyjna)
Sekcja 6 (informacji i analiz)	Sekcja 6 (zachodnioeuropejska)
	Sekcja 7 (zajmująca się agencjami wywiadowczymi)
	Grupa 8 (sprawdzeniowa)
	Sekcja Informacji i Analiz

⁸³ ÁBTL, 1.6. 63-1417/1957, Javaslat a II/3. Osztály szervezésére [Propozycja organizacji Wydziału II/3 MSW], b.d.

⁸⁴ ÁBTL, 1.6. 16-48/1958, A BM II/3. Osztály állománytáblázata [Tabela personelu Wydziału II/3 MSW], 30 I 1958 r. Nie znalazłam konkretnego źródła odwołującego się do numeracji sekcji, ich numery ustaliłam na podstawie propozycji organizacji Wydziału II/3 sygn. ÁBTL, 1.6. 63-1417/1957 oraz danych zawartych w tabeli personelu.

Od tego okresu do 1962 r. – z nielicznymi wyjątkami – system instytucjonalny wywiadu nie podlegał znacznym przeobrażeniom, dokonano jedynie niewielkich zmian dotyczących pojedynczych jednostek organizacyjnych, jednak mimo to organizacja jako całość dość poważnie się zmieniła w miarę upływu czasu.

W 1959 r. cyfry arabskie w numeracji sekcji – prawdopodobnie w celach konspiracyjnych – zastąpiono literami, zmieniono znowu kolejność sekcji. W ramach sekcji oznaczonych literami A, B, C itd. utworzono grupy, z kierownikami na czele, ewentualnie poszczególne grupy dalej dzielono wg linii⁸⁵.

W 1960 r. Sekretariat został przekształcony w Sekcję Pionu Pomocniczego. Tu także uformowano grupy, a więc obok dotychczasowych Grupy Gospodarczej i Grupy Operacyjno-Ewidencyjnej powstały Grupa Personalna, Grupa Kryptograficzna oraz Grupa Sprawdzeniowo-Szkoleniowa. W maju 1961 r. wraz z utworzeniem Wydziału Personalnego w ramach Departamentu II MSW zlikwidowano Grupę Personalną z Sekcji Pionu Pomocniczego, a tamtejszych pracowników przeniesiono do nowego wydziału z zachowaniem ich dotychczasowej rangi i uposażenia. W 1962 r. Grupę Gospodarczą przemianowano na Grupę Zaopatrzeniowo-Finansową, Grupę Operacyjno-Ewidencyjną na Grupę Ewidencyjną, zorganizowano także Grupę Operacyjno-Fotograficzną. Do końca 1961 r. zlikwidowano Straż należącą do Sekcji Pionu Pomocniczego, a jej zadania przejęło Biuro Ochrony Rządu (Kormányórség) MSW⁸⁶.

Sekcja A (anglo-amerykańska), która od 1959 r. składała się z dwóch grup (anglo-amerykańskiej oraz bliskowschodniej), została podzielona w 1961 r. Grupa Bliskowschodnia została przekształcona w samodzielną Sekcję I, ale jej zadania wykraczały poza wywiad polityczny i gospodarczy prowadzony na Bliskim Wschodzie i swoim zasięgiem obejmowała ona także takie tereny, jak Ghana czy Gwinea⁸⁷. Sekcję B (emigracyjną)

⁸⁵ I tak np. w Sekcji II/3 E (zachodnioeuropejskiej) powstała Grupa Watykańsko-Włoska, w której istniały odrębne „linia watykańska, zachodnioeuropejska linia emigracji kapłańskiej, włoska linia polityczna i ekonomiczna” itd. Zob. ÁBTL, 1.6. sz. n., A BM II/3. B alosztály nyugat-európai csoportjának értekezletének jegyzőkönyve [Protokół posiedzenia Grupy II/3 B (zachodnioeuropejskiej) MSW], 10 I 1961 r.

⁸⁶ ÁBTL, 1.6. 63-25/1962, BM II/3. Osztály épületének őrzése [Ochrona budynku Wydziału II/3 MSW], 3 I 1962 r.

⁸⁷ ÁBTL, 1.6. 63-2458/1960, Javaslat a politikai-gazdasági alosztályok kettéválásására [Zalecenia dotyczące rozdzielenia sekcji polityczno-gospodarczych], 29 XI 1960 r., oraz ÁBTL, 1.6. sz. n., Javaslat a BM II/3. Osztály 1961. évi állománytáblázatának megállapítására [Zalecenia dla Wydziału II/3 MSW w kwestii ustalenia tabeli personelu na 1961 r.], b.d. Oznaczenie „I” nie zostało wprost wymienione przy Sekcji Blisko-

również podzielono na dwie grupy, z których jedna zajmowała się problematyką emigracji zachodnioeuropejskiej, a druga brytyjskiej i amerykańskiej⁸⁸. W 1959 r. oznaczenie C otrzymała Sekcja Kontrwywiadu, której zadania – w tamtym czasie – obejmowały wszelką działalność odnoszącą się do „agencji wywiadowczych Stanów Zjednoczonych Ameryki, RFN, Francji, Anglii – wykrywanie działalności szpiegowskiej skierowanej przeciwko Węgrom i innym krajom obozu socjalistycznego, przenikanie do organizacji wywiadowczych, wykrywanie agentów działających na Węgrzech, organizowanie akcji kompromitacji poszczególnych ludzi wywiadu”⁸⁹.

Już w 1959 r. zlikwidowano dawną Sekcję 7, później określaną jako Sekcja D, która zajmowała się wrogimi agencjami wywiadowczymi. Odrodziła się ona już w 1961 r., jednak z innym zakresem kompetencji, wtedy to wcześniejszą grupę zajmującą się wywiadem w RFN, Austrii i Szwajcarii przekształcono w niezależną sekcję oznaczoną właśnie literą D. Równoległe z tym zmieniała się również nazwa Sekcji E (zachodnioeuropejskiej), która odtąd – w związku z podziałem – dalej funkcjonowała jako Sekcja Francusko-Włoska. Od 1959 do 1962 r. z oznaczeniem F działała Sekcja Naukowo-Techniczna, która zarządzała gromadzeniem informacji naukowych i technicznych uzyskanych ze Stanów Zjednoczonych, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Austrii i Izraela, a z oznaczeniem G – Sekcja Organizowania Nielegalnych Rezydentur. W 1959 r. tylko jedna grupa – od następnego roku już samodzielna Sekcja H – zajmowała się bezpieczeństwem i ochroną instytucji przedstawicielstw zagranicznych. Jeśli chodzi o Sekcję T (informacji i analiz), której zadaniem było zbieranie informacji, nastąpił proces dokładnie odwrotny: po 1960 r. samodzielna sekcja uległa likwidacji.

---

wschodniej, ale można to wywnioskować z zapisów w kilku miejscach. Oznaczenie i obowiązki: ÁBTL, 1.6. 93-993/1961, Javaslat a BM II/3. Oształy hatéves perspektivikus állománytáblázatának megállapítására [Zalecenia dla Wydziału II/3 MSW w kwestii określenia tabeli personelu w perspektywie sześciu lat], 20 V 1961 r., oraz inne ówczesne dokumenty, zob. np. ÁBTL, 3.2.6. O-8-089.

⁸⁸ ÁBTL, 1.6. sz. n., A BM II/3-B alosztály értekezletéhez készült beszámoló [Sprawozdanie przygotowane na posiedzenie Sekcji II/3-B], 31 I 1961 r.

⁸⁹ ÁBTL, 1.6. sz. n., A BM II/3-C alosztály tervezett alosztály-értekezletére készített beszámoló vázlata és az alosztály-értekezlet jegyzőkönyve [Projekt sprawozdania sporządzony na planowane zebranie Sekcji II/3-C oraz protokół zebrania], 17 I 1961 r.

Tabela 4. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1959–1962

Wydział II/3 MSW	Wydział II/3 MSW	Wydział II/3 MSW	Wydział II/3 MSW
1959	1960	1961	1962
Sekretariat (w tym: sekretarz wydziału, referenci personalni, tłumacze, administratorzy, Grupa Gospodarcza, Grupa Operacyjno-Ewidencyjna, Grupa Kryptograficzna, Grupa Sprawdzeniowo-Szkoleniowo-Szkoleniowa)	Sekcja Pionu Pomocniczego (w tym: Grupa Personalna, tłumacze, administratorzy, fotografowie, Grupa Gospodarcza, Grupa Operacyjno-Ewidencyjna, Grupa Kryptograficzna, Grupa Sprawdzeniowo-Szkoleniowa, Grupa Paszportowa, Straż)	Sekcja Pionu Pomocniczego (w tym: Grupa Personalna, tłumacze, administratorzy, fotografowie, Grupa Gospodarcza, Grupa Operacyjno-Ewidencyjna, Grupa Kryptograficzna, Grupa Sprawdzeniowo-Szkoleniowa, Straż)	Sekcja Pionu Pomocniczego (w tym: tłumacze, administratorzy, fotografowie, Grupa Gospodarcza, Grupa Operacyjno-Fotograficzna, Grupa Materiałowo-Finansowa, Grupa Ewidencyjna, Grupa Kryptograficzna, Grupa Sprawdzeniowa, Grupa Paszportowa)
Sekcja A (anglo-amerykańska)	Sekcja A (anglo-amerykańska)	Sekcja A (anglo-amerykańska)	Sekcja A (anglo-amerykańska)
Sekcja B (emigracyjna)	Sekcja B (emigracyjna)	Sekcja B (emigracyjna)	Sekcja B (emigracyjna)
Sekcja C (kontrwywiadu)	Sekcja C (kontrwywiadu)	Sekcja C (kontrwywiadu)	Sekcja C (kontrwywiadu)
Sekcja D (zajmująca się agencjami wywiadowczymi)	–	Sekcja D (niemiecko-austriacka)	Sekcja D (niemiecko-austriacka)
Sekcja E (zachodnioeuropejska)	Sekcja E (zachodnioeuropejska)	Sekcja E (francusko-włoska)	Sekcja E (francusko-włoska)
Sekcja F (naukowo-techniczna)	Sekcja F (naukowo-techniczna)	Sekcja F (naukowo-techniczna)	Sekcja F (naukowo-techniczna)
Sekcja G (nielegalna)	Sekcja G (nielegalna)	Sekcja G (nielegalna)	Sekcja G (nielegalna)
Grupa H (zapewniająca ochronę obiektów przedstawieliństw zagranicznych)	Sekcja H (zapewniająca ochronę obiektów przedstawieliństw zagranicznych)	Sekcja H (zapewniająca ochronę obiektów przedstawieliństw zagranicznych)	Sekcja H (zapewniająca ochronę obiektów przedstawieliństw zagranicznych)
–	–	Sekcja I (bliskowschodnia)	Sekcja I (bliskowschodnia)
Sekcja T (informacji i analiz)	Sekcja T (informacji i analiz)	–	–

Tak jak w odniesieniu do okresu przed rokiem 1962 można mówić o ciągłej transformacji struktury organizacyjnej wydziału, podobnie istotne zmiany zachodziły również w kierownictwie wydziału: w maju 1959 r. odwołano Istvána Móró, który po tzw. odkadrowieniu wstąpił do aparatu WSPR⁹⁰, na jego miejsce zaś mianowano gen. dyw. Andrása Tömpego. Kierował on Wydziałem II/3 (wywiadem) Departamentu II MSW do marca 1961 r.⁹¹ Po nominacji Tömpego na zastępcę kierownika Departamentu II MSW⁹² obowiązki naczelnika wydziału (do lipca 1962 r.) pełnił János Vértes⁹³. Zastąpił go Vilmos Komornik⁹⁴, którego działalność związana była już przede wszystkim z utworzonym w sierpniu 1962 r. w ramach powstałego wtedy Zarządu III MSW – Departamentem Głównym III/I (o czym poniżej). Zmienił się również stan osobowy wydziału zajmującego się wywiadem, tak więc w 1958 r. personel wydziału liczył 168 osób, natomiast w 1959 r. – 192. W następnym roku liczba ta wzrosła do 200, w 1961 r. zaś do 264 osób⁹⁵.

⁹⁰ ÁBTL, 2.8.2.6. 0083/1959, A belügyminiszter 0083. számú parancsa [Rozkaz nr 0083 ministra spraw wewnętrznych], 8 V 1959 r., oraz ÁBTL, 2.8.2.6. 0096/1959, A belügyminiszter 0096. számú parancsa [Rozkaz nr 0096 ministra spraw wewnętrznych], 1 VI 1959 r.

⁹¹ ÁBTL, 2.8.2.6. 0082/1959, A belügyminiszter 0082. számú parancsa [Rozkaz nr 0082 ministra spraw wewnętrznych], 8 V 1959 r.

⁹² ÁBTL, 4.2. 10-21/4/1961, A belügyminiszter 4. számú parancsa [Rozkaz nr 4 ministra spraw wewnętrznych], 15 III 1961 r.

⁹³ ÁBTL, 2.8.2.6. 0022/1961, A belügyminiszter 0022. számú parancsa [Rozkaz nr 0022 ministra spraw wewnętrznych], 18 III 1961 r., oraz ÁBTL, 2.8.2.6. 00144/1962, A belügyminiszter 00144. számú parancsa [Rozkaz nr 00144 ministra spraw wewnętrznych], 13 VII 1962 r. János Vértes (János Wert, ur. 1920) był pierwotnie szewcem. Od 1945 r. pracował w Węgierskiej Policji Państwowej, w 1948 został funkcjonariuszem Urzędu Ochrony Państwa (ÁVH), pracował w jednostkach zajmujących się wywiadem (Sekcja V Wydziału B ÁVH MSW, Wydział I/5 ÁVH), a następnie był naczelnikiem wydziału (Sekcja X/3-b ÁVH Wydziału VIII/2 ÁVH). W 1953 r. zwolniono go z powodu „przynależności do frakcji [Pála] Deménya przed wyzwoleniem”. Najpierw został brygadzystą, a następnie kierownikiem projektu w Fabryce Obuwia DUNA. We wrześniu 1953 r. został referentem w Krajowym Urzędzie Planowania, a później naczelnikiem wydziału i dyrektorem departamentu. W marcu 1957 r. powrócił na etat do MSW: najpierw został naczelnikiem Wydziału II/2 MSW, w 1960 r. został I zastępcą naczelnika Wydziału II/3 MSW, a 18 III 1961 r. jego naczelnikiem. W latach 1962–1970 ponownie był szefem departamentu w Krajowym Urzędzie Planowania, a następnie od 1970 r. – ambasadorem w Pakistanie. Od 1974 r. pracował jako dyrektor departamentu w MSZ. W 1977 r. został ambasadorem w Indiach i był nim aż do przejścia na emeryturę w 1981 r. W latach siedemdziesiątych pisał książki pod ps. János Szigeti (np. J. Szigeti, *Egy tiszt a kémközpontból* [Oficer z centrum szpiegowskiego], Budapest 1977; *idem, Kémek egymás között* [Szpieczy między sobą], Budapest 1978; *idem, Pakisztán* [Pakistan], Budapest 1979). Zob. ÁBTL, 2.8.2.1. 158.

⁹⁴ ÁBTL, 2.8.2.6. 00156/1962, A belügyminiszter 00156. számú parancsa [Rozkaz nr 00156 ministra spraw wewnętrznych], 17 VII 1962 r.

⁹⁵ Dane o zatrudnieniu opracowano na podstawie następujących wykazów: ÁBTL, 1.6. 16-48/1958; ÁBTL, 1.6. 63-030/1959; ÁBTL, 1.6. 63-049/1959; ÁBTL, 1.6. 63-3/2/1959; ÁBTL, 1.6. 63-1028/1960; ÁBTL, 1.6. 63-993/1961.

5

W 1962 r. w ramach reorganizacji MSW zadania wywiadu zagranicznego przypadły Departamentowi Głównemu III/I w powołanym ponownie Zarządzie III⁹⁶, przy czym pierwszy szef wywiadu był jednym z zastępców szefa Zarządu III, odpowiedzialnym jednocześnie za Wydział 1 (anglo-amerykański) w strukturze departamentu⁹⁷.

Szefowi Departamentu Głównego III/I bezpośrednio podlegali jego główny referent operacyjny oraz Pion Kierownictwa, w skład którego wchodziły Sekretariat, Sekcja Informacji i Analiz oraz Sekcja G. Sekretariat – podobnie jak w przeszłości – składał się z kilku grup: obejmował Grupę Operacyjno-Fotograficzną, Grupę Materiałowo-Finansową, Grupę Ewidencyjną oraz Grupę Kryptograficzną. Druga jednostka Pionu Kierownictwa, Sekcja T (informacji i analiz), obejmowała Grupę Informacji i Analiz, Grupę Sprawdzeniową i Grupę Tłumaczy. Zadania Sekcji G, trzeciej komórki organizacyjnej Pionu Kierownictwa, były związane z nielegalnymi rezydenturami⁹⁸.

W ramach Departamentu Głównego III/I MSW zorganizowano cztery wydziały⁹⁹, a wewnątrz nich utworzono cztery sekcje terenowe i pięć sekcji liniowych¹⁰⁰. Sekcje działające na zasadzie liniowej obejmowały komórki zajmujące się emigracją, kontrwywiadem, kontrwywiadem ambasady oraz wywiadem naukowo-technicznym, ale wliczono tu również Sekcję G (nielegalną).

Wydział III/I-1 MSW¹⁰¹ powstał z połączenia Sekcji II/3-A (anglo-ame-rykańskiej) i II/3-I (bliskowschodniej) Departamentu Śledztw Politycznych.

⁹⁶ G.B. Cseh, *A magyarországi állambiztonsági...*

⁹⁷ ÁBTL, 1.11.4, Szervezési kérdések, állománytáblák 63-1667/1962. A BM III/I. Csoporthőnökség állománytáblázata [Sprawy organizacyjne, tabele etatowe 63-1667/1962 r. Tabela etatowa Departamentu Głównego III/I], 16 XI 1962 r.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ ÁBTL, 4.2. 10-21/30/1962, A belügyminiszter 0030. számú parancsa a BM III. Főcsoportfőnökség szervezeti felépítéséről [Rozkaz nr 0030 ministra spraw wewnętrznych w sprawie struktury organizacyjnej Zarządu III MSW], 18 VIII 1962 r.

¹⁰⁰ „Kierownictwo Wywiadu organizuje pracę wywiadowczą wg zasad liniowych, terytorialnych i przedmiotowych” (ÁBTL, 1.11.4, Belső rendelkezések I. 63-1869/1962. A BM III/I (Hírszerző) Csoporthőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny I. 63-1869/1962 r. Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW (wywiadu), 25 X 1962 r.). „Obecnie w Departamencie Głównym III/I MSW istnieją cztery sekcje operacyjne działające na podstawie zasad terytorialnych i pięć działających na zasadach liniowych” (ÁBTL, 1.11.4, Szervezési kérdések, állománytáblák. 67-3179-1/1963. Javaslat a BM III/I. Csoporthőnökség szervezeti felépítésének módosítására [Sprawy organizacyjne, tabele inwentarzowe. 67-3179-1/1963 r. Zalecenia w sprawie zmiany struktury organizacyjnej Departamentu Głównego III/I MSW], 4 XII 1963 r.).

¹⁰¹ Nazwy wydziałów departamentu i obszary ich działań ze „względów konspiracyjnych” nie zostały opisane ani w tabeli personelu, ani w wykazie zadań. Niemniej sekcjom

W ramach wydziału utworzono dwie sekcje, mianowicie Sekcję III/I-1 A (amerykańską) i Sekcję III/I-1 I (bliskowschodnią)¹⁰². Wydział III/I-2 powstał z połączenia dawnej Sekcji II/3-B (emigracyjnej) i II/3-C (kontrwywiadu), zadania nowych sekcji B i C¹⁰³ były w dużej mierze tożsame z zadaniami dawnych Sekcji Emigracyjnej i Sekcji Kontrwywiadu. Wydział III/I-3 MSW powstał z połączenia Sekcji II/3-D i Sekcji II/3-E, w ramach wydziału Sekcja D zajmowała się Francją, Watykanem i Włochami, natomiast Sekcja E – Austrią, RFN i Szwajcarią¹⁰⁴. Dawne Sekcja II/3-F (naukowo-techniczna) i Sekcja II/3-H (ochrony obiektów przedstawicielstw zagranicznych) utworzyły Wydział III/I-4, nowe sekcje zachowały oznaczenia i zadania poprzednich komórek¹⁰⁵. Ogólna liczba personelu departamentu wynosiła 252 osoby, wliczając w to funkcjonariuszy wywiadu na etatach niejawnych (ściśle tajny, *szigorúan titkos* – SZT), których w tym czasie było 90, choć ci ujęci w tej ostatniej kategorii nie zaliczali się jeszcze formalnie do kadry Departamentu Głównego III/I¹⁰⁶.

---

pozostawiono oznaczenie literowe używane przed 15 VIII 1962 r., dzięki czemu wydziały można już było zidentyfikować.

- ¹⁰² ÁBTL, 1.11.4, Szervezési kérdések, állománytáblák. 63-1667/1962. A BM III/I. Csoportfőnökség állománytáblázata [Sprawy organizacyjne, tabele personelu. 63-1667/1962 r. Tabela etatowa Departamentu Głównego III/I MSW], 16 XI 1962 r.; ÁBTL, 1.11.4, Belső rendelkezések. 1/1963. A BM III/I. Csoportfőnökség utasítása [Przepisy wewnętrzne. 1/1963 r. Instrukcja Departamentu Głównego III/I MSW], 15 I 1963 r.; ÁBTL, 1.11.4, Belső rendelkezések. 67-1216/1963. BM III/I-1. Osztály Ügyrendje [Przepisy wewnętrzne. 67-1216/1963. Wydział III/I-1. Regulamin wewnętrzny], 3 IV 1963 r.
- ¹⁰³ W wykazie stanu osobowego z 1962 r. sekcje E i D zostały przyporządkowane do Wydziału III/I-2 MSW, ale jest to prawdopodobnie pomyłka, o czym świadczy również notatka dołączona do wykazu ewidencyjnego.
- ¹⁰⁴ Odnośnie do oznaczenia literowego sekcji zob. poprzedni przyp. ÁBTL, 1.11.4, Belső rendelkezések. 67-1218/1963. BM III/I. Csoportfőnökség 3. Osztályának Ügyrendje [Przepisy wewnętrzne. 67-1218/1963. Departament Główny III/I MSW, Wydział 3, Regulamin wewnętrzny], b.d.
- ¹⁰⁵ ÁBTL, 1.11.4, Szervezési kérdések, állománytáblák. 63-1667/1962. A BM III/I. Csoportfőnökség állománytáblázata [Sprawy organizacyjne, tabele personelu. 63-1667/1962 r. Tabela etatowa Departamentu Głównego III/I MSW], 16 XI 1962 r.; ÁBTL, 1.11.4, Belső rendelkezések. 67-1219/1963. A BM III/I. Csoportfőnökség 4. Osztályának Ügyrendje [Przepisy wewnętrzne. 67-1219/1963. Departament Główny III/I MSW, Wydział 4, Regulamin wewnętrzny], kwiecień 1963 r.
- ¹⁰⁶ ÁBTL, 1.11.4, Szervezési kérdések, állománytáblák. 63-1667/1962. BM III/I. Csoportfőnökség állománytáblázata [Sprawy organizacyjne, tabele inwentarzowe. 63-1667/1962. Tabela etatowa Departamentu Głównego III/I MSW], 16 XI 1962 r. Po 1969 r. personel SZT stał się częścią zawodowej kadry Zarządu III, a MSW przejęło koszty jego utrzymania od „szużb przykrywkowych” (ÁBTL, 1.11.4. 67-16-236/1/1984, Jelentés a hazai SZT-rezidentúrák és SZT-állományú hirszerzők helyzetéről és operatív munkájáról [Raport na temat sytuacji i pracy operacyjnej krajowych funkcjonariuszy SZT i rezidentur SZT], 7 II 1984 r.).

Utworzona w sierpniu 1962 r. nowa struktura organizacyjna okazała się nietrwała, w ramach Zarządu III natychmiast na porządku obrad znalazła się bowiem sprawa reorganizacji jego trzech najważniejszych departamentów. Najpierw zreorganizowano Departament Główny III/III (walka z wewnętrznymi siłami reakcyjnymi, tj. właściwa policja polityczna), następnie Departament Główny III/II (kontrwywiad cywilny), po czym na początku 1964 r. Departament Główny III/I (wywiad)¹⁰⁷. Jeszcze w sierpniu 1962 r. w nowo utworzonym Departamencie Wywiadu jego dyrekcja chciała dokonać pewnych korekt, dlatego w 1963 r. przedstawiono projekt reorganizacji¹⁰⁸. Konieczność zmian uzasadniano problemami z zarządzaniem pracą wywiadu z pozycji centrali, wynikającymi z niejasnej podległości placówek zagranicznych. Chodziło mianowicie o to, że rezydentury otrzymywały instrukcje z kilku wydziałów i sekcji jednocześnie, przez co cztery sekcje terenowe i pięć liniowych miały trudności z koordynacją pracy rezydentur i ze sprawowaniem nadzoru. Ponadto kierownictwo uznało za konieczne powołanie nowych wydziałów. Ostatecznie na podstawie wspomnianego projektu w 1964 r. w Departamencie Głównym III/I dokonano kolejnej poważnej reorganizacji tej służby.

Regulował to rozkaz nr 0018/1964 ministra spraw wewnętrznych, który stanowił, że „w celu realizacji zasady terytorialnej należy włączyć sekcje liniowe do terytorialnie właściwych sekcji”, nie dotyczyło to jednak Sekcji F (naukowo-technicznej) i Sekcji H (zajmującej się

¹⁰⁷ Dwa wydziały Departamentu Głównego III/III niemal natychmiast, już na początku grudnia 1962 r., podzielono na pięć wydziałów. W 1963 r. zwalczanie sabotażu, a następnie w 1966 r. kontrwywiad gospodarczy zostały przeniesione z prewencji kontrwywiadu wewnętrznego do zwalczania szpiegostwa. Podczas gdy w organizacji Departamentu Głównego III/III występują potem już tylko nieznaczne przekształcenia związane z centralnymi reorganizacjami, to w przypadku Departamentu Głównego III/II oraz Departamentu Głównego III/I struktura organizacyjna ciągle się zmieniała. Zob. ÁBTL, 4.2. 10-21/44/1962, A belügyminiszter 044 számú parancsa a III/III. Csoporfőnökség átszervezéséhez kapcsolódó kinevezésekről [Rozkaz nr 044 ministra spraw wewnętrznych w sprawie mianowań w związku z reorganizacją Departamentu Głównego III/III], 17 XII 1962 r.; ÁBTL, 4.2. 10-23/7/1963, A belügyminiszter-helyettes 007. számú parancsa az államtitok-védelmi alosztály áthelyezéséről a III/III. Csoporfőnökségtől a III/II. Csoporfőnökségre [Rozkaz nr 007 wiceministra spraw wewnętrznych w sprawie przeniesienia Sekcji Ochrony Tajemnicy Państwowej z Departamentu Głównego III/III do Departamentu Głównego III/II], 11 X 1963 r.; ÁBTL, 4.2. 10-21/22/1966, A belügyminiszter 0023. számú parancsa a III/III-1. Oształy átszervezéséről a III/II. Csoporfőnökséghez [Rozkaz ministra spraw wewnętrznych nr 0023 w sprawie przeniesienia Wydziału III/III-1 do Departamentu Głównego III/II], 2 V 1966 r. Warto wspomnieć, że permanentne zmiany w wywiadzie pozostawały w ścisłej korelacji ze wzrostem znaczenia departamentu.

¹⁰⁸ ÁBTL, 1.11.4. 67-3179/1963, Javaslat a BM III/I. Csoporfőnökség 1964. éves fejlesztésére [Zalecenia rozwoju Departamentu Głównego III/I MSW w 1964 r.], 4 XII 1963 r.

ochroną obiektów przedstawicielstw zagranicznych). Zgodnie z rozkazem Sekcja T (informacji i analiz), podlegająca bezpośrednio kierownictwu Departamentu Głównego III/I, została przekształcona w Wydział III/I-5¹⁰⁹. Zadania nowej jednostki zostały rozszerzone w stosunku do dotychczasowych zadań sekcji, gdyż w ramach wydziału powstała Sekcja K (przedsięwzięć aktywnych, tj. inspiracji i dezinformacji), która zajmowała się organizowaniem akcji mających na celu „demaskowanie siły głównych wrogów i ich sojuszników” oraz rozbijanie węgierskich organizacji emigracyjnych¹¹⁰. Rozkaz przewidywał także utworzenie z Sekcji G (nielegalnej) Wydziału III/I-6, który miał organizować nielegalne rezydentury. Dodatkowo w ramach Wydziału III/I-4 utworzono nie sekcję, lecz Grupę Sprawdzeniową (werbunkową), której zadaniem było poszukiwanie kandydatów na funkcjonariuszy w ministerstwach, biurach podróży i innych organizacjach oraz ich sprawdzanie¹¹¹. W tym czasie w strukturze organizacyjnej Departamentu Głównego III/I wyróżniono dwa tzw. pionu służbowe (etaty) – legalny i nielegalny. Ten pierwszy obejmował Pion Sekcji, Wydział III/I-5 oraz rezydentury (tzw. placówkowe)¹¹², natomiast do nielegalnego pionu służbowego zaliczał się Wydział III/I-6¹¹³.

W czasie reorganizacji w 1964 r. stan liczebny departamentu głównego ustalono na 295 osób (łącznie z pracownikami cywilnymi), natomiast

¹⁰⁹ ÁBTL, 4.2. 10-21/18/1964, A belügyminiszter 0018. számú parancsa [Rozkaz nr 0018 ministra spraw wewnętrznych], 27 IV 1964 r.

¹¹⁰ ÁBTL, 1.11.4. 67-3179/1963, Javaslat a BM III/I. Csoporthököség 1964. éves fejlesztésére, 4 XII 1963 r.

¹¹¹ ÁBTL, 4.2. BM 10-21/18/1964, A belügyminiszter 0018. számú parancsa [Rozkaz nr 0018 ministra spraw wewnętrznych], 27 IV 1964 r.; ÁBTL, 1.11.4. 67-3179/1963, Javaslat a BM III/I. Csoporthököség 1964. éves fejlesztésére, 4 XII 1963 r.

¹¹² W tym czasie Departament Główny III/I obsługiwało 11 rezydentur wywiadowczych. W porównaniu ze stanem z 1962 r. przestała istnieć rezydentura w Belgradzie, ale powstała w Ottawie. Pracami rezydentur kierowały bezpośrednio wydziały terenowe wywiadu i nawet dyspozycje wydawane przez wydziały IV, V i VI były koordynowane przez wydziały terenowe. Kontakt z rezydenturami odbywał się za pośrednictwem służby kurierskiej MSZ. Zob. ÁBTL, 1.11.4. sz. n., Feljegyzés a Külügyminisztérium és a BM III/I. Csoporthököség együttműködéséről [Notatka w sprawie współpracy pomiędzy MSZ a Departamentem Głównym III/I MSW], 20 I 1964 r.

¹¹³ Nazwy i kompetencje wydziałów ze względów konspiracyjnych nadal nie były objaśniane, ale niektóre dokumenty prowadzone przez służby wywiadowcze i późniejsze nazwy umożliwiają ich jednoznaczną identyfikację. Zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-1309/1966, A III/I. Csoporthököség szervezeti felépítése (vázlat) [Struktura organizacyjna Departamentu Głównego III/I MSW (zarys)], 2 VI 1966 r. Jeśli chodzi o ówczesną strukturę organizacyjną, warto wspomnieć, że np. w 1966 r. w centrali departamentu sporządzono zalecenia w sprawie reorganizacji. Choć nie zostały one przyjęte, szczegółowo wymieniają wszystkie komórki z każdego poziomu organizacji, które już funkcjonowały. Zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-150/1966, Javaslat a BM III/I. Csoporthököség állománytáblázatára [Zalecenia dotyczące tabeli personelu Departamentu Głównego III/I MSW], 1966 r.

stan liczebny funkcjonariuszy wywiadu na etacie niejawnym ustalono na 90 osób¹¹⁴.

Tabela 5. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1962 i 1967

Sierpień 1962 – maj 1964	Maj 1964 – sierpień 1967
Departament Główny III/I MSW	
Pion Kierownictwa, w tym: Sekretariat, Sekcja T (informacji i analiz), Sekcja G (nielegalna)	Sekcja Pionu Kierownictwa, w tym: Sekretariat
Referent operacyjny	Oficer operacyjny
Wydział III/I-1 (polityczno-gospodarczy)	Wydział III/I-1 (polityczno-gospodarczy)
Sekcja A (anglo-amerykańska)	Sekcja A (USA, Kanada, Brazylia)
	Sekcja B (Anglia)
Sekcja I (bliskowschodnia, izraelska)	Sekcja I (bliskowschodnia, izraelska)
Wydział III/I-2 (emigracja, kontrwywiad)	Wydział III/I-2 (polityczno-gospodarczy)
Sekcja B (emigracja)	Sekcja C (Austria)
Sekcja C (kontrwywiad)	Sekcja E (RFN)
Wydział III/I-3 (zachodnioeuropejski, polityczno-gospodarczy)	Wydział III/I-3 (polityczno-gospodarczy)
Sekcja E (Austria, RFN, Szwajcaria)	Sekcja D (Francja, Szwajcaria)
Sekcja D (Francja, Włochy)	Sekcja J (Włochy, Watykan)
Wydział III/I-4 (naukowo-techniczny; ochrona obiektów przedstawicielstw zagranicznych)	Wydział III/I-4 (naukowo-techniczny; ochrona obiektów przedstawicielstw zagranicznych)
Sekcja F (naukowo-techniczna)	Sekcja F (naukowo-techniczna)
Sekcja H (ochrona obiektów przedstawicielstw zagranicznych)	Sekcja H (ochrona obiektów przedstawicielstw zagranicznych)
	Wydział III/I-5 (ewaluacji i informacji operacyjnej)

¹¹⁴ ÁBTL, 1.11.4. 16-97/1964, A BM III/I. Csoportfőnökség állománytáblázata [Tabela personelu Departamentu Głównego III/I MSW], 27 IV 1964 r.

Sierpień 1962 – maj 1964

Maj 1964 – sierpień 1967

Departament Główny III/I MSW

Szekcja K (przeđsięwzięcia aktywne)
Wydział III/I-6 (nielegalnych rezydentur)
Szekcja M (nieznana)
Szekcja N (nieznana)

W 1967 r. zarówno Komitet Polityczny WSPR, jak i Rada Ministrów WRL zajmowały się zadaniami wywiadu, jego długoterminowymi celami, a także szacowaniem potrzebnych do tego środków¹¹⁵. Rozporządzenie nr 3307/1967 z jednej strony określało zakres działań wywiadu, a z drugiej miejsce wywiadu w systemie władzy¹¹⁶. Zadania obejmowały: „1. Pozyskiwanie tajnych informacji w sprawach związanych z polityką zagraniczną rządu, planami polityki gospodarczej i handlowej, które mają wpływ na interesy Węgierskiej Republiki Ludowej: o planach strategicznych i taktycznych głównych państw imperialistycznych, o przewidywanym rozwoju sytuacji międzynarodowej [...]. 2. Pozyskiwanie dokumen-

¹¹⁵ W latach 1965–1966 Komitet Polityczny WSPR wielokrotnie omawiał „Niektóre kwestie wywrotowej propagandy imperialistów”, por. MOL, M-KS 228. f. 5. cs. 380. ö. e., 23 XI 1965 r.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 386. ö. e., 1 VI 1966 r.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 393. ö. e., 26 IV 1966 r.; MOL, M-KS 288. f. 3.cs. 405. ö. e.; MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 405. ö. e., 20 IX 1966 r. Na podstawie decyzji KP minister spraw wewnętrznych w kilku rozkazach zlecił organom MSW „zintensyfikowanie walki z wrogiem wewnętrznym” i „zmniejszenie wpływu wywrotowej polityki imperializmu”. Zob. ÁBTL, 4.2. 10-21/14/1966, A belügyminiszter 0014. számú parancsa a belső ellenséges erők tevékenységéről, elhelyezkedéséről, az ellenük folytatott harcról szóló 1966. február 1-i parhataározat belügyi feladatainak végrehajtásáról [Rozkaz nr 0014 ministra spraw wewnętrznych dot. realizacji zadań uchwały partyjnej w zakresie spraw wewnętrznych z 1 II 1966 r. o działalności, lokalizacji i zwalczaniu sił wroga wewnętrznego], 19 III 1966 r., i ÁBTL, 4.2. 10-21/24/1966, A belügyminiszter 0024. számú parancsa a Belügyminisztérium szerveinek az imperialisták fellazító politikája elleni harcáról és a további feladatairól [Rozkaz nr 0024 ministra spraw wewnętrznych w sprawie walki organów MSW z imperialistyczną polityką wywrotową oraz pozostałych zadań], 3 VI 1966 r. W dokumentach przygotowywanych przez wywiad często jest także przytaczane rozporządzenie nr 3215/1966 Węgierskiego Rewolucyjnego Rządu Robotniczo-Chłopskiego, dotyczące przeciwdziałania polityce wywrotowej krajów kapitalistycznych i ograniczenia wrogiej działalności, którą umożliwiały posiadane kontakty. Zob. MOL, XIX-A-83-b 3215/1966 (30 VI 1966 r.).

¹¹⁶ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-242/74, A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3307/1967 számú határozata a Belügyminisztérium hírszerző csoportfőnökségéről [Rozporządzenie nr 3307/1967 Rady Ministrów WRL dot. Departamentu Wywiadu MSW], 12 VI 1967 r.

tacji naukowo-technicznej, tajnych danych przemysłowych z rozwiniętych krajów kapitalistycznych, niezbędnych dla ochrony bezpieczeństwa WRL i obozu socjalistycznego, a także dla rozwoju różnych dyscyplin przemysłu i rolnictwa. 3. Podejmowanie aktywnych działań i akcji z wykorzystaniem metod propagandowych i dezinformacyjnych [...] w celu pokrzyżowania planów imperialistów i dezorganizacji ich sił. 4. Aktywną walkę z wrogimi agencjami wywiadowczymi i kontrwywiadowczymi poza granicami Węgierskiej Republiki Ludowej w celu ochrony bezpieczeństwa ojczyzny i krajów obozu socjalistycznego oraz obywateli węgierskich przebywających służbowo w krajach kapitalistycznej zagranicy lub tam wyjeżdżających”. Rozporządzenie szczegółowo określało miejsce wywiadu „w systemie państwowym Węgierskiej Republiki Ludowej”, stąd m.in. wyjaśniono, w jaki sposób minister spraw wewnętrznych powinien opracować regulamin współpracy wywiadu z ministerstwami i głównymi urzędami utrzymującymi kontakty zagraniczne. Znalazł się tam m.in. zapis, że „kierownictwa ministerstw i urzędów centralnych utrzymujących kontakty zagraniczne powinny udostępniać wywiadowi takie zagraniczne i krajowe stanowiska, na których wywiad może pozyskiwać informacje przy użyciu własnych, wyspecjalizowanych metod”. Ponadto ministerstwu związanym z gospodarką nakazano, aby „zapewniły także finansowanie pozyskiwania tajnej dokumentacji, możliwej do zdobycia przez wywiad, która mogłaby być następnie wykorzystana w gospodarce socjalistycznej”.

Niemal równocześnie z rozporządzeniem Rady Ministrów, zgodnie z regułami działania mechanizmu decyzyjnego państwa partyjnego, także Komitet Polityczny WSPR umieścił na porządku obrad kwestię planowania „rozwoju wywiadu”, ponieważ wiosną 1967 r. praca wywiadu w Stanach Zjednoczonych z powodu „zdrady ojczyzny” przez Ernő Bernáta i Jánosa Radványiego stała się prawie niemożliwa¹¹⁷. Decyzja Komitetu Politycznego z 24 października 1967 r., uchwalona niejako w następstwie ich ucieczki za granicę, dotyczyła przede wszystkim kon-

¹¹⁷ ÁBTL, 1.11.4. 67-347-á/1967, Jelentés a BM III/I. Csoportfőnökség 1967. évi tevékenységéről [Sprawozdanie z działalności Departamentu Głównego III/I MSW w 1967 r.], 12 I 1968 r. Ernő Bernáth był pracownikiem operacyjnym Sekcji III/I-1-A w wywiadzie MSW WRL, od 14 VIII 1965 r. pracował w ambasadzie w Waszyngtonie w randze sekretarza ambasady III klasy, pod przykrywką attaché prasowego. 21 IV 1967 r. listownie złożył rezygnację i ogłosił zamiar osiedlenia się wraz z rodziną w Stanach Zjednoczonych. Zob. ÁBTL, 3.2.9. R-8-020/1-4, Jelzetű dossziékát és a dossziékhoz tartozó 4-5. számú mellékleteket [Dokumentacja i aneksy nr 4-5 do dokumentacji]. János Radványi był tymczasowym rzecznikiem ambasady w Waszyngtonie, w maju 1967 r. wystąpił o azyl polityczny w USA, zob. ÁBTL, 3.2.9. R-8-016/1-8. „Caracas”.

troli kadr wywiadu, a także doboru personelu, podnoszenia jego kwalifikacji itp.¹¹⁸

Decyzja Komitetu Politycznego była zajęciem bezpośredniego stanowiska w sprawie kadrowej, natomiast w kontekście długoterminowej działalności wywiadu istotna była propozycja przygotowana dla KP, podpisana przez ówczesnego szefa Departamentu Głównego III/I Sándora Rajnaiego, szefa Zarządu III Sándora Rácza oraz ministra spraw wewnętrznych Andrása Benkeiego, złożona w czerwcu tegoż roku. Postulowano w niej – w rozwinięciu ustaleń rozporządzenia RM nr 3307 – aby „ostrze węgierskiego wywiadu i jego wysiłków operacyjnych” skierować przeciwko Stanom Zjednoczonym Ameryki, Republice Federalnej Niemiec, Watykanowi oraz zbadać intensyfikację działań wywiadowczych przeciwko Izraelowi¹¹⁹. W dziedzinie wywiadu naukowo-technicznego przemysł elektryczny (*sic!*), chemiczny i nauki strategiczne, zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi z Układu Warszawskiego, zostały wytypowane jako podstawowe obszary wywiadowcze. Sugerowano także, że „należy użyć ściśle scentralizowanego i bardziej planowego niż dotychczas szerokiego arsenału wojny psychologicznej”¹²⁰. Ponadto stwierdzono, że wywiad dla „ukrycia swojej działalności” powinien wykorzystywać Ministerstwo Handlu Zagranicznego i przedsiębiorstwa handlu zagranicznego, WAP, Węgierskie Radio „ewentualnie jako przykrywkę inne agencje prasowe i instytucje kulturalne”, przedsiębiorstwa lotnicze i transportowe, oddziały oraz agencje turystyczne Ministerstwa Transportu i Poczty oraz komórki ds. stosunków zagranicznych Ministerstwa Kultury.

W sierpniu 1967 r.¹²¹, niemal równocześnie z pojawieniem się tych wytycznych kierownictwa najwyższego szczebla, dokonano ponownej

¹¹⁸ MOL, M-KS 288. f. 5. cs. 438 ó. e. (24 X 1967 r.) i ÁBTL, 1.11.4, Felsőbb szintű határozatok, jogszabályok, együtműködési megállapodások. sz. n., Az MSZMP Központi Bizottság Küllügyi Osztályának javaslata a PB. 1967. október 24-i ülésén hozott határozatának végrehajtására [Decyzje, akty prawne, umowy o współpracy na najwyższym szczeblu. Zalecenia Wydziału Spraw Zagranicznych KC WSPR w sprawie realizacji postanowień przyjętych na posiedzeniu KP z 24 X 1967 r.], b.d.

¹¹⁹ W tym czasie (5–10 VI 1967 r.) między Izraelem a krajami arabskimi toczyła się tzw. wojna sześciodniowa.

¹²⁰ Szczegółowo wymieniono działania z tym związane: „należy odważnie stosować różne nielegalne środki i metody, takie jak kompromitowanie burżuazyjnych funkcjonariuszy rządowych i partyjnych, ważnych działaczy politycznych i ugrupowań politycznych i wywieranie wpływu na nich; ujawnianie, w sposób odpowiadający naszym interesom, tajemnic ukrywanych przez wroga przed jego własną opinią publiczną; szerzenie dezinformacji, która odpowiada naszym interesom; podżeganie do konfliktów w danych krajach kapitalistycznych w celu ujawnienia polityki i planów imperialistów”.

¹²¹ Dokładną datę restrukturyzacji organizacyjnej można określić na podstawie rozkazów kadrowych Jánosa Fürjesa, László Vámosa i Gábora Temesiego, szefów powołanych

reorganizacji Departamentu Głównego III/I, co w jakimś stopniu było skutkiem wspomnianej ucieczki funkcjonariuszy na Zachód, po części zaś wynikało z koncepcji rozwoju sformułowanej w roku poprzednim¹²². W trakcie reorganizacji utworzono dwa nowe wydziały, niektórym innym zmieniono nazwy i numery. Tak więc pod nr. III/I-4 została utworzona Służba Kontrwywiadu Zagranicznego. Wcześniejszy Wydział III/I-4 (naukowo-techniczny) stał się Wydziałem III/I-5, a Wydział III/I-5 (ewaluacji i informacji operacyjnej) został podzielony na dwie części: jedna, zajmująca się analizami i informacjami operacyjnymi, stała się Wydziałem III/I-6, natomiast Sekcja ds. Przedsięwzięć Aktywnych – Wydziałem III/I-7. Służba II (czyli pion nielegalny) stała się Wydziałem III/I-8 i miała „organizować i prowadzić działania kontrwywiadowcze za granicą”. Zadaniem nowego wydziału było m.in. „przeniknięcie do ośrodków amerykańskiego i zachodniemieckiego wywiadu i kontrwywiadu na terytorium Austrii i RFN, uzyskiwanie tajnych informacji o planowanych lub prowadzonych pracach dywersyjnych przeciwko Węgrom i krajom obozu socjalistycznego oraz podejmowanie kontradziałania mających na celu zablokowanie lub udaremnienie tych zamiarów”¹²³, a także tworzenie w porozumieniu z czechosłowackimi, sowieckimi i polskimi organami bezpieczeństwa państwowego – w miejscach legalnych rezydentur działających przy ambasadach – rezydentur nielegalnych, których działalność miała być skierowana przeciwko ośrodkom Stanów Zjednoczonych działającym w Europie, centrom politycznym i wywiadowczym RFN oraz Watykanu¹²⁴.

Wydział III/I-9 powstał z Sekcji Pionu Pomocniczego, jego zadania w zasadzie się nie zmieniły: ochrona tajemnicy, sprawy finansowe, zaopatrzenie materiałowe, szyfry, ruch kurierów, ewidencja służbowa

---

do kierowania nowymi wydziałami Departamentu Głównego III/I. Zob. ÁBTL, 2.8.1. 00169/1967, július 29. belügyminiszter-helyettesi parancs [Rozkaz wiceministra spraw wewnętrznych z 29 VII 1967 r.]; ÁBTL, 2.8.1. 00177/1967, augusztus 1. belügyminiszter-helyettesi parancs [Rozkaz wiceministra spraw wewnętrznych z 1 VIII 1967 r.]; ÁBTL, 2.8.1. 00168/1967, július 29. belügyminiszter-helyettesi parancs [Rozkaz wiceministra spraw wewnętrznych z 29 VII 1967 r.].

¹²² ÁBTL, 1.11.4. 67-150/1966, Feljegyzés a Hírszerző Csoportfőnökség elvi és gyakorlati irányításában követendő néhány elképzelésről, a csoportfőnökség egyes távlatibb jellegű fejlesztési elveinek kialakításáról [Notatka dot. dalekosieźnych koncepcji rozwoju Departamentu Głównego Wywiadu i praktycznego zarządzania nim], 10 IX 1966 r.

¹²³ ÁBTL, 1.11.4. 67-347-á/1967, Jelentés a BM III/I. Csoportfőnökség 1967. évi tevékenységéről [Sprawozdanie z działalności Departamentu Głównego III/I MSW w 1967 r.], 12 I 1968 r.

¹²⁴ ÁBTL, 1.11.4. 67-150/1966, Feljegyzés a Hírszerző Csoportfőnökség elvi és gyakorlati irányításában követendő néhány elképzelésről, a csoportfőnökség egyes távlatibb jellegű fejlesztési elveinek kialakításáról, 10 IX 1966 r.

i operacyjna departamentu głównego¹²⁵. W związku ze wzrostem liczby sekcji w stosunku do lat poprzednich zmieniono i ujednolicono ich oznaczenia literowe. W wydziałach działających przed reorganizacją (1–7) litery sekcji następowały po sobie w porządku alfabetycznym, natomiast w nowo powstałych (8–9) sekcje i grupy oznaczono cyframi rzymskimi i arabskimi¹²⁶.

Oprócz rozporządzeń RM i partyjnych w roku 1968 działalność Departamentu Głównego III/I regulował rozkaz nr 0017 ministra spraw wewnętrznych¹²⁷. Jego treść przybliży – obok różnych aspektów odnoszących się do historii instytucjonalnej wywiadu – sam proces decyzyjny dotyczący wywiadu w latach sześćdziesiątych. W przeciwieństwie do przemian lat pięćdziesiątych, w dużej mierze biernych i generowanych zazwyczaj odgórnie, w końcu lat sześćdziesiątych kierownictwo wywiadu w znacznej mierze samo wychodziło z inicjatywą przekształceń organizacyjnych, tak aby szły one m.in. w kierunku rozrostu aparatu i jego wpływów. Tym samym tekst rozporządzenia daje dobre wyobrażenie o tym, jak wyglądała rola Departamentu Głównego III/I w „uregulowaniu działalności” wywiadu.

Rozkaz potwierdzał priorytetowe miejsce departamentu w ramach Zarządu III, określał relacje między organami MSW i wywiadu, a także podział pracy i zasady współdziałania między organami operacyjnymi Zarządu III (to ostatnie dotyczyło głównie relacji z Departamentem Głównym III/II – kontrwywiadu cywilnego). Szczegółowo powtórzył postanowienia rozporządzenia Rady Ministrów, potwierdzał, że w kwestii wywiadu polityczno-gospodarczego należy koncentrować się przede wszystkim na pozyskaniu planów Stanów Zjednoczonych Ameryki, Republiki Federalnej Niemiec, Watykanu i Izraela. „Główny ciężar walki” z wywiadem i agencjami kontrwywiadowczymi wroga powinien być położony na działaniach przeciwko „USA i jego wysuniętym bazom” w Austrii i Niemczech Zachodnich oraz wywiadowi RFN. Oprócz zdobywania wiedzy naukowej i technologii produkcji z branż strategicznych (lotnictwo, przemysł atomowy, ochrona radiologiczna itp.) wywiad

¹²⁵ ÁBTL, 1.11.4. 67-1007/1968, A Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW] (45-176/1968).

¹²⁶ Działaly następujące wydziały: III/I-1 (sekcje A, B, C), III/I-2 (sekcje D, E, F, G, H), III/I-3 (sekcje I i J), III/I-4 (sekcje K i L), III/I-5 (sekcje M, N, O, P), III/I-6 (sekcje R, S, T, V), III/I-7 (sekcje X i Y), III/I-8 (sekcje I, II, III, IV), III/I-9 (sekcje V, VI, VII oraz grupy 1–5). MOL, XIX-B-1-au 16-91/2/67. 26. d. Kimutatás a BM III/I. Csoportfőnökség szervezeti felépítéséről [Wykaz struktury organizacyjnej Departamentu Głównego III/I MSW], 4 X 1967 r.

¹²⁷ ÁBTL, 4.2. 10-21/17/1968, A belügyminiszter 0017. számú parancsa [Rozkaz nr 0017 ministra spraw wewnętrznych], 26 VII 1968 r.

naukowo-techniczny miał się skupić na odpowiednio sformułowanych „zadaniach rozwiązujących problemy gospodarki narodowej”¹²⁸. W rozkazie osobno zaakcentowano także potrzebę podjęcia „działań psychoaktywnych i podobnych akcji”.

W lipcu 1968 r. w ramach departamentu utworzono Wydział III/I-10 (spraw kadrowych i szkoleniowych), składający się z trzech sekcji: Sekcji VIII (sprawdzeniowej, tj. werbunkowej), Sekcji IX (kadrowej) i Sekcji XI (sprawdzeniowo-szkoleniowej)¹²⁹. Aby utworzyć wydział, już wcześniej, w styczniu 1968 r. opracowano projekt¹³⁰, w którym określono także przyszłe zadania jednostki. Tak więc do zadań wydziału należało: „poszukiwanie odpowiednich kandydatów do aparatu wywiadu, ich obserwacja przez dłuższy czas, ich wielopłaszczyznowe sprawdzanie [...], organizacja szkoleń praktycznych i językowych dla kadry wywiadowczej i pomoc w tych zajęciach. [...] Zapewnienie indywidualnego szkolenia wywiadowczego w wybranych przypadkach. Badanie i prezentacja nowych metod pracy wywiadowczej. Przygotowanie planu rozwoju kadr, kontrola i pomoc przy jego wdrażaniu itp.”¹³¹. Równocześnie z powołaniem Wydziału 10 niektóre wydziały otrzymały nowe numery, w ten sposób wydział zajmujący się kontrwywiadem zagranicznym stał się Wydziałem III/I-2, wydział zajmujący się wywiadem RFN – Wydziałem III/I-3, a wydział zajmujący się Watykanem i emigracją księży – Wydziałem III/I-4¹³².

Rozkaz nr 0017 z 1968 r. ministra spraw wewnętrznych nie tylko regulował kwestie centralnej organizacji wywiadu, lecz także określał powołanie terenowych sekcji wywiadowczych. Po trwających ponad rok przygotowaniach, na koniec 1969 r. utworzono sekcje I (wywiadu) w sześciu komisariatach wojewódzkich policji (Győr-Sopron, Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Veszprém, Hajdú-Bihar), a także w Komendzie Stołecznej. Do zadań sekcji należały prace w zakresie typowania, spraw-

¹²⁸ Jednocześnie określono obszary priorytetowe: „technologia wytwarzania prądu niskonapięciowego, mikrofalowego, półprzewodników i surowców dla rozwoju przemysłu elektrycznego, a także technologia produkcji chemii farmaceutycznej, materiałów agrochemicznych, tworzyw sztucznych i materiałów przemysłu fototechnicznego służących rozwojowi przemysłu chemicznego”.

¹²⁹ ÁBTL, 1.11.4. 10-401/63/1968, III. Főcsoportfőnök-helyettes ideiglenes utasítása a III/I-10. Osztály működésével kapcsolatosan [Tymczasowe instrukcje dla zastępcy szefa Zarządu III dotyczące działania Wydziału III/I-10], 15 VIII 1968 r.; ÁBTL, 1.11.4. 67-1007/1968, BM III/I. Csoportfőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW], 5 VIII 1968 r.

¹³⁰ ÁBTL, 1.11.4. 67-146/1968, Javaslat a III/I-10. Osztály létrehozására [Zalecenie dotyczące utworzenia Wydziału III/I-10], 24 I 1968 r. W tym dokumencie jeszcze jako Wydział Badawczo-Szkoleniowy.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² ÁBTL, 1.11.4. 67-1007/1968. BM III/I. Csoportfőnökség ügyrendje, 5 VIII 1968 r.

dzania, rozpracowywania, werbowania agentów, organizowania i wykorzystywania sieci krajowej oraz inne – uzupełnianie personelu operacyjnego wywiadu, lokalne wsparcie działań itp. Terenowe sekcje wywiadu, podobnie jak przed 1956 r., wchodziły w skład komend wojewódzkich policji („pod względem procedur administracyjnych należały do organów wojewódzkich”), a specjalistyczne kierownictwo nad sekcjami było w gestii Departamentu Głównego III/I¹³³.

W miarę formowania się (przekształcania) centralnej i terenowej organizacji wywiadu znacząco zmienił się system rezydentur Departamentu Głównego III/I. W latach 1967–1968 za granicą podlegało mu dziewięć legalnych rezydentur: rezydentury główne w Wiedniu i Rzymie, a także rezydentury w Paryżu, Kolonii, Genewie, Londynie, Nowym Jorku, Waszyngtonie i Ottawie¹³⁴. W tym czasie rozpoczęły działalność także pierwsze punkty wywiadowcze (operacyjne) – jeden w Buenos Aires, drugi w Delhi¹³⁵.

Rozbudowywano również system rezydentur krajowych. Utworzono rezydenturę o krypt. „Akadémia”, która przez Instytut Stosunków Kulturalnych uzyskiwała dostęp do sieci międzynarodowych kontaktów w świecie kultury i nauk technicznych, oraz rezydenturę o krypt. „Press” (Prasa), powołaną do zbadania międzynarodowych powiązań przedstawicieli prasy i kontroli nad nimi za pośrednictwem węgierskich organizacji dziennikarskich. Oprócz rezydentur centralnych organizowano także rezydentury specjalistyczne: w Państwowym Urzędzie ds. Kościoła utworzono rezydenturę krajową o krypt. „Világosság” (Światłość), a w celu monitorowania emigracji za pośrednictwem Światowego Związku Węgrów (pod jego przykrywką) zorganizowano rezydenturę krajową pod nazwą „Honfitársak” (Rodacy)¹³⁶.

¹³³ Dostępnych jest bardzo niewiele informacji dotyczących funkcjonowania wojewódzkich sekcji I (wywiadu), zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-134/82, Javaslat a megyei III/I-es alosztályok működésére és állománytáblájára [Zalecenie dotyczące planu działania i utworzenia sekcji wojewódzkich III/I], 17 XII 1982 r. W dokumencie tym zastępca szefa / szef zarządu János Bogye wspominał, że w 1982 r. sekcje te utworzono w trzech kolejnych województwach (Vas, Fejér i Pest).

¹³⁴ ÁBTL, 1.11.4. 67-347-á/1967, A BM III/I. Csoporthőnökség 1967. évi tevékenységéről [O działalności Departamentu Głównego III/I MSW w 1967 r.], 15 I 1968 r.

¹³⁵ Punkty wywiadowcze: „Rezydentury, które wykorzystują własne miejscowe zaplecze na jakimś głównym kierunku, ale nie działają przeciwko krajowi swojej lokalizacji” (ÁBTL, 1.11.4. 67-1336-4/1966, Jelentés a hírszerző munka helyzetéről és javaslatok a hírszerzés néhány elvi kérdésére valamint 5 éves fejlesztési tervére [Raport na temat stanu prac wywiadowczych i zalecenia dotyczące niektórych zasadniczych kwestii wywiadu oraz pięcioletniego planu jego rozwoju], b.d.).

¹³⁶ Później system rezydentur krajowych nadal się rozbudowywał, w 1987 r. w kraju działały już 3 główne rezydentury krajowe – „Politikai” („Polityczna”), „Akadémia”

We wrześniu 1970 r. powołano Wydział III/I-11 (wywiad działający w krajach Trzeciego Świata i na gruncie krajowym), który nadzorował pracę rezydentur krajowych, a także zajmował się obszarami świata określanymi jako nierezydenturalne (gdzie znajdowały się punkty wywiadowcze i tzw. rezydentury społeczne). Tym samym do jego obowiązków należała ochrona węgierskich zagranicznych organów przedstawicielskich i kolonii węgierskich tam, gdzie nie było rezydentur¹³⁷. W tym czasie struktura Departamentu Głównego III/I obejmowała, oprócz wydziałów w centrali, budapeszteńskie i wojewódzkie sekcje wywiadu, rezydentury działające przy przedstawicielstwach zagranicznych, rezydentury nielegalne, wreszcie rezydentury złożone z funkcjonariuszy na etatach niejawnych działających w krajowych instytucjach przykrywkowych, a także pozostałych funkcjonariuszy wywiadu na etacie niejawnym¹³⁸.

---

i „Parabola” – 3 „zwykłe” rezydentury krajowe – „Press”, „Pajzs” („Tarcza”) i „Külkereskedelmi” („Handlu Zagranicznego”) – i 12 tzw. ośrodków wywiadowczych. Główna rezydentura „Politikai” została rozbudowana w ramach departamentów i wydziałów Ministerstwa Spraw Zagranicznych, główna rezydentura „Akadémia” w ramach Ministerstwa Kultury i Wydziału Stosunków Międzynarodowych Węgierskiej Akademii Nauk (MTA NKO), a główna rezydentura „Parabola” w ramach Krajowego Centrum Informacji Technicznej i Bibliotek (OMIKK). Rezydentura „Press” obejmowała Krajowe Stowarzyszenie Dziennikarzy Węgierskich (MUOSZ), Węgierską Agencję Prasową (MTI), Węgierskie Radio (MR), Węgierską Telewizję (MTV) oraz Biuro Informacyjne, rezydentura „Pajzs” działała także w ramach MSZ i miała charakter kontrwywiadowczy. Rezydentura „Külkereskedelmi” powstała przy Ministerstwie Handlu Zagranicznego i przedsiębiorstwach handlu zagranicznego. Punkty wywiadowcze działały w następujących lokalizacjach: Biuro Parlamentu, Rada Ministrów, Państwowe Biuro ds. Wyznań Religijnych, Światowe Stowarzyszenie Węgrów, centrala Węgierskiej Akademii Nauk i Centralny Instytut Badawczy Fizyki. Punkty wywiadowcze funkcjonowały także w Ministerstwie Przemysłu, Przedsiębiorstwie Mikroelektroniki, Elektrowni Jądrowej Paks, a także w Krajowym Urzędzie Celno-Skarbowym, Instytucie Spraw Zagranicznych, Krajowym Komitecie Rozwoju Technicznego (OMFB), Biurze Międzynarodowej Współpracy Technicznej i Naukowej (TESCO), w IBUSZ i Czerwonym Krzyżu. Zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-16-438/1987, Javaslat a BM III/I, Csoportfőnökség hazai SZT-bázisának fejlesztésére, státuszainak elvi elosztására és irányítási rendszerének kialakítására [Zalecenia w sprawie rozwoju krajowej bazy kadrowej SZT Departamentu Głównego III/I, przydzielania im rangi i ustanowienie systemu zarządzania], b.d.

¹³⁷ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1042/1970, Tervezet a III/I. Csoportfőnökség állománytáblázata részleges módosítására [Projekt częściowej poprawki do tabeli personelu Departamentu Głównego III/I], 8 X 1970 r., oraz ÁBTL, 2.8.2.1. 67-16-1/127/1970. (00174/1970. november 6.) A belügyminiszter-helyettes parancsa Berényi István kinevezésére [Rozkaz wiceministra spraw wewnętrznych nr 00174 z 6 XI 1970 r. o powołaniu Istvána Berényiego].

¹³⁸ ÁBTL, 1.11.4. 38-135/1971, BM Állambiztonsági Szakbizottság javaslat a Hírszerző Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására [Zalecenia Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego MSW w sprawie opracowania

Przekształcenia, do jakich doszło w latach sześćdziesiątych XX w., oprócz struktury organizacyjnej znacząco zmieniły liczbę osób pracujących w aparacie wywiadowczym. W roku 1968, po stagnacji lat poprzednich, w Departamencie Głównym III/I zatwierdzono zakrojony na szeroką skalę projekt rozbudowy kadr, na podstawie którego ustalono liczbę zatrudnionych w departamencie na 511 osób, z czego tzw. kadra operacyjna liczyła 361, a kadra funkcjonariuszy wywiadu na etatach niejawnych – 150 osób¹³⁹. W kolejnych latach nastąpił dalszy wzrost – w 1972 r. pełna liczba zatrudnionych osiągnęła 713 osób, z czego 201 stanowili funkcjonariusze wywiadu na etatach niejawnych¹⁴⁰.

Jednak zmiany te dokonały się już pod kierownictwem nowego szefa: w 1967 r. Vilmosa Komornika na stanowisku dyrektora departamentu zastąpił Sándor Rajnai, który pełnił tę funkcję do przejścia na emeryturę pod koniec 1976 r. Po nim 1 stycznia 1977 r. szefem wywiadu został János Bogye, który pełnił tę funkcję aż do końca listopada 1989 r. Wreszcie ostatnim dyrektorem w badanej epoce był István Dercze, który 1 grudnia 1989 r. przejął Departament Główny III/I i kierował nim aż do jego formalnej likwidacji¹⁴¹.

---

zadań, porządku operacyjnego i struktury Departamentu Głównego Wywiadu], 26 II 1971 r.

¹³⁹ ÁBTL, 4.2. 10-21/2/1969, A belügyminiszter 002. számú parancsa [Rozkaz nr 002 ministra spraw wewnętrznych], 15 IV 1969 r. Minister w rozkazie tym zaznaczył, że personel ściśle tajny – inaczej niż dotychczas – ma stanowić część oficjalnego stanu osobowego Zarządu III MSW.

¹⁴⁰ ÁBTL, 1.11.4. sz. n., A BM III/I. Csoporthőnökség állományáról jelentés [Raport dotyczący personelu Departamentu Głównego III/I MSW], 1 XII 1972 r. Warto wspomnieć, że oprócz personelu operacyjnego wyodrębniono pracowników mianowanych i etatowych, których liczba w tym czasie (w 1972 r.) nie sięgała jeszcze 10 proc. ogółu personelu. Zatwierdzony etat różnił się od stanu faktycznego, ponieważ część stanowisk nie została obsadzona (dotyczy to zarówno personelu operacyjnego, jak i ściśle tajnego).

¹⁴¹ ÁBTL, 2.8.2.1. 1037, Rajnai Sándor személyi gyűjtője; Bogye kinevezésére és felmentésére [Teczka personalna Sándora Rajnaiego; Mianowanie i odwołanie Bogyego]; ÁBTL, 4.2. 45/68/1/1977. 1. sz., tájékoztató [Informacja]; ÁBTL, 2.8.2.1. 008/140/1989. november 24. BM parancs; Dercze kinevezésére [Rozkaz MSW z 24 XI 1989 r.; w sprawie powołania Derczego]; ÁBTL, 4.2. 45/68/11/1989, BM IV. és „M” és Szervezési Csoporthőnökség 11. sz. Közleménye [Komunikat nr 11 Wydziału IV, Wydziału „M” i Wydziału Organizacyjnego MSW].

Tabela 6. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1967–1971

	Sierpień 1967 – lipiec 1968	Lipiec 1968 – wrzesień 1970	Wrzesień 1970 – czerwiec 1971
Departament Główny III/I MSW			
	Pion Kierownictwa, Zasadnicza Jednostka Analityczna		zastępca dyrektora, zastępca dyrektora, referent operacyjny, Zasadnicza Jednostka Analityczna
Wydział III/I-1	wywiad polityczno- -gospodarczy „Ameryka”	wywiad polityczno- -gospodarczy „Ameryka, Anglia”	Stany Zjednoczone Ameryki, wywiad polityczny, gospodarczy i organizacje międzynarodowe
Wydział III/I-2	wywiad polityczno- -gospodarczy „Niemcy Zachodnie”	sz służba kontrwywiadu zagranicznego	sz służba kontrwywiadu zagranicznego
Wydział III/I-3	wywiad polityczno- -gospodarczy „Watykan”	wywiad polityczno- -gospodarczy „Niemcy Zachodnie”	wywiad polityczny i gospodarczy RFN
Wydział III/I-4	Sz służba Kontrwywiadu Zagranicznego	wywiad polityczno- -gospodarczy „Watykan”, emigracja księży	wywiad skierowany przeciw organizacjom watykańskim i syjonistycznym
Wydział III/I-5	naukowo-techniczny	wywiad naukowo- -techniczny	wywiad naukowo- -techniczny
Wydział III/I-6	informacyjny	informacji i analiz	informacji i analiz
Wydział III/I-7	działania aktywne	działania aktywne, emigracja	działania aktywne, emigracja
Wydział III/I-8	II Sz służba (nielegalna)	wywiad nielegalny	wywiad nielegalny
Wydział III/I-9	pion gospodarczy, pion kryptograficzny	sekretariatu, zarządzania	zarządzania
Wydział III/I-10		spraw kadrowych i szkoleniowych	spraw kadrowych i szkoleniowych
Wydział III/I-11			wywiad działający w krajach Trzeciego Świata i na gruncie krajowym, rezydentury krajowe; działające

	Sierpień 1967 – lipiec 1968	Lipiec 1968 – wrzesień 1970	Wrzesień 1970 – czerwiec 1971
	Departament Główny III/I MSW		
			w krajach Trzeciego Świata (na gruncie nierezydenturalnym) społeczne punkty wywiadowcze; do kierowania wojewódzkimi sekcjami wywiadu
Organy niecentralne	rezydentury działające w przedstawicielstwach zagranicznych	rezydentury działające w przedstawicielstwach zagranicznych	rezydentury działające w przedstawicielstwach zagranicznych
	krajowe rezydentury pod przykryciem, składające się z funkcjonariuszy wywiadu na etacie niejawnym (SZT) oraz utajnieni oficerowie wywiadu	krajowe rezydentury pod przykryciem, składające się z funkcjonariuszy wywiadu na etacie niejawnym (SZT), oraz utajnieni oficerowie wywiadu	krajowe rezydentury pod przykryciem, składające się z funkcjonariuszy wywiadu na etacie niejawnym (SZT), oraz utajnieni oficerowie wywiadu
	budapeszteńskie oraz wojewódzkie sekcje i grupy wywiadu	budapeszteńskie oraz wojewódzkie sekcje i grupy wywiadu	budapeszteńskie oraz wojewódzkie sekcje i grupy wywiadu
		rezydentury nielegalne	rezydentury nielegalne

6

Podczas reorganizacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w lipcu 1971 r.¹⁴² aparat Departamentu Głównego III/I znów się rozrósł. Utworzono dwa nowe wydziały i dwie niezależne sekcje, a także po raz kolejny zmieniono numery porządkowe niektórych dotychczasowych komórek. Utworzono Wydział III/I-12, któremu powierzono zadania łącznościowe, meldunkowe i finansowe związane z legalnymi rezydenturami, powstał także Wydział III/I-13 (deszyfrowania). Oprócz zadania

¹⁴² ÁBTL, 4.2. 10-21/8/1971, A belügyminiszter 08. számú parancsa a Belügyminisztérium strukturájáról, létszámáról [Rozkaz nr 08 ministra spraw wewnętrznych w sprawie struktury i obsady etatowej MSW], 18 VI 1971 r. Zarządzenie dotyczy reorganizacji MSW i weszło w życie 1 VII 1971 r. ÁBTL, 4.2. 45/52-32/1972. A BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Zarządu III MSW], oraz ÁBTL, 4.2. 67-121/1972, A BM III/I. Csoportfőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW]. Nowe wydziały powstały – co możemy wywnioskować na podstawie nominacji naczelników wydziałów – między lipcem a wrześniem 1971 r.

zawartego w nazwie wydział odpowiadał za „wypracowanie narzędzi szyfrujących na rzecz łączności legalnej (oficjalnej) i agenturalnej (operacyjnej), pełnił funkcje Krajowego Centrum Kryptograficznego MSW, zarządzał procesami szyfrowania w ministerstwach, urzędach centralnych i innych organach i je kontrolował”¹⁴³. Powstały także dwie sekcje: Samodzielna Sekcja III/I-X (zajmująca się łącznością operacyjną) i Samodzielna Sekcja III/I-Y (ds. zabezpieczenia technicznego przedstawicielstw zagranicznych). Głównym zadaniem sekcji Y stała się ochrona tajnych dokumentów w rezydenturach zagranicznych, opracowanie „technicznego systemu bezpieczeństwa rozmów”, jego instalacja oraz późniejsza eksploatacja i ochrona, a także szkolenie funkcjonariuszy ochrony placówek¹⁴⁴.

Kolejna reorganizacja nastąpiła w 1976 r. Na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych Wydział III/I-12 MSW (Krajowe Centrum Kryptograficzne) został przekształcony w samodzielny Wydział III/9 MSW w ramach Zarządu III MSW i podporządkowany bezpośrednio dyrektorowi Departamentu Głównego III/I (jako zastępcy szefa Zarządu III)¹⁴⁵. W ramach departamentu wywiadu powstały dwa nowe wydziały i jedna sekcja podlegająca bezpośrednio jego dyrektorowi¹⁴⁶. Pod nr. III/I-13 utworzono wydział koordynujący wywiad nielegalny, który nie został podzielony na sekcje. Jego zadaniem stały się „ochrona nielegalnej agentury, planowanie i organizowanie pracy wywiadu nielegalnego i kierowanie nią, utrzymywanie kontaktów z sieciami za granicą i poprawa ich bezpieczeństwa, organizowanie i utrzymywanie łączności bezosobowej”¹⁴⁷. Utworzono także odrębny Wydział III/I-14

¹⁴³ János Grábics, naczelnik Wydziału III/I-13 MSW, 1 I 1972 r. został mianowany szefem Krajowego Centrum Kryptograficznego MSW (zachował także dotychczasowe stanowisko). Zob. ÁBTL, 2.8.2.6, A belügyminiszter 003. számú parancsa [Rozkaz nr 003 ministra spraw wewnętrznych], 11 I 1972 r.

¹⁴⁴ ÁBTL, 4.2. 67-121/1972, A BM III/I. Csoporthőnökség ügyrendje.

¹⁴⁵ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1164/1976. (16-462/1/1976), Javaslat a BM III/I. Csoporthőnökség állománytáblázatának módosítására (jóváhagyva) [Zalecenia dot. zmiany planu zatrudnienia w Departamencie Głównym III/I MSW (zatwierdzone)], 30 IX 1976 r.

¹⁴⁶ ÁBTL, 4.2. 45-68/1/1977, BM „M” és Szervezési és IV/II. Csoporthőnökének 1. sz. tájékoztatója a BM szerveiről és vezetőiről [Informator nr 1 szefa Wydziału „M”, Wydziału Organizacyjnego i Departamentu Głównego IV/II MSW o organach i kierownictwie MSW], 3 I 1977 r.

¹⁴⁷ ÁBTL, 1.11.4. 67-12482/1975, Kivonat az „M” és Szervezési Csoporthőnökség 1975. február 25-i a BM III. Főcsoporthőnökség szerveinél javasolt szervezeti intézkedések végrehajtására vonatkozó című jelentéséből [Wyciąg ze sprawozdania szefostwa Wydziału „M” i Wydziału Organizacyjnego z 25 II 1975 r. z realizacji przedsięwzięć Zarządu III MSW], 23 IV 1975 r., oraz ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1164/1976. (16-462/1/1976), Javaslat a BM III/I. Csoporthőnökség állománytáblázatának módosítására, 30 IX 1976 r.

(wywiad polityki gospodarczej – ekonomiczny)¹⁴⁸. Zadaniem wydziału było „pozyskiwanie tajnych informacji o planach i działaniach najbardziej rozwiniętych europejskich krajów kapitalistycznych, monopoli i trustów [...], a także zdobywanie tajnych informacji w trakcie negocjacji między państwowych, zawieranie kontraktów, nawiązywanie kooperacji i zakup licencji”¹⁴⁹. Powołanej w czasie reorganizacji Sekcji III/I-A (planowania i analizy) powierzono zadanie „modernizowania systemu informacyjnego wywiadu w celu informatycznego zarządzania pracą sieci informacyjnych, pracami analitycznymi, rozpracowywaniem obiektów oraz centralnego komputerowego przetwarzania i przygotowywania informacji wywiadu”¹⁵⁰.

Oprócz powołania nowych jednostek organizacyjnych doszło również do przetasowań wewnętrznych: Sekcja F Wydziału III/I-5 (wywiad naukowo-techniczny) oraz sekcje A i B Wydziału III/I-8 (wywiad nielegalny) zostały przeniesione do Wydziału III/9 Zarządu III MSW. Zespół tłumaczy został przeniesiony z Wydziału III/I-12 do Wydziału Informacji i Analiz, przemianowanego na Wydział III/I-6 (informacji i przetwarzania danych). W ramach Wydziału III/I-11 utworzono Sekcję C (chińską)¹⁵¹, jako powód podano: „[...] chińskie kierownictwo zatruwa atmosferę międzynarodową swoją bezgraniczną antysowiecką polityką zagraniczną i otwarcie popiera politykę kół imperialistycznych. Dlatego należy zintensyfikować prace wywiadowcze nakierowane na poznanie celów polityki zagranicznej i aspiracji chińskich przywódców”. Jej zadanie określono następująco: „wykrywanie chińskich i organizowanych pod wpływem chińskim wrogich działań, uzyskiwanie informacji o planach Koreańskiej Republiki Ludowej¹⁵² skierowanych przeciwko Związkowi Sowieckiemu

¹⁴⁸ Propozycja dot. organizacji i zadań wydziału została przedstawiona już w 1973 r. Zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1407/1973, Javaslat a gazdaságpolitikai osztály (III/I-14. Osztály) szervezésére a III/I. Csoporthőnökségen [Zalecenia dotyczące organizacji Wydziału Polityki Gospodarczej (Wydział III/I-14) Departamentu Głównego III/I], grudzień 1973.

¹⁴⁹ ÁBTL, 1.11.4. 67-12482/1975, Kivonat az „M” és Szervezési Csoporthőnökség 1975. február 25-i a BM III. Főcsoporthőnökség szerveinél javasolt szervezeti intézkedések végrehajtására vonatkozó című jelentésből, 23 IV 1975 r.; ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1164/1976. (16-462/1/1976), Javaslat a BM III/I. Csoporthőnökség állandó táblázatának módosítására, 30 IX 1976 r.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ Już w 1973 r. planowano utworzenie sekcji, najpierw jako Samodzielnej Sekcji III/I-B, a następnie jako sekcji w Wydziale III/I-11. Zob. ÁBTL, 1.11.4. 67-16713/1973, Javaslat a Csoporthőnökségen tervezett szervezeti változásokról [Zalecenia dotyczące zmian organizacyjnych w Departamencie Głównym], 23 V 1973 r.

¹⁵² Prawdopodobnie występuje tu pomyłka w dokumencie i chodzi o Chińską Republikę Ludową (przyp. red.).

i krajom socjalistycznym, o sytuacji wewnętrznej kraju oraz rozwoju jego stosunków z krajami imperialistycznymi”¹⁵³.

W 1978 r. dotychczasową sekcję zajmującą się bazą krajową¹⁵⁴ usunięto ze struktur Wydziału III/I-11 i przekształcono w samodzielną Sekcję III/I-B podlegającą bezpośrednio kierownictwu departamentu i zajmującą się rezydenturami krajowymi¹⁵⁵. W tym samym czasie zmodyfikowano również zadania i organizację Wydziału III/I-11, tak że stał się on „wydziałem wywiadu skierowanym przeciwko Izraelowi – Bliskiemu Wschodowi – terytoriom państw Trzeciego Świata i Chinom”. Sekcja III/I-11-A zajmowała się wywiadem przeciwko Izraelowi i krajom Bliskiego Wschodu, Sekcja III/I-11-B – organizacją wywiadu w krajach Trzeciego Świata, a Sekcja III/I-11-C była zaangażowana w działania wywiadowcze przeciwko Chinom.

Wówczas też dokonano reorganizacji Wydziału III/I-4 w ten sposób, że Sekcja III/I-4-A miała się odtąd zajmować Watykanem, międzynarodowymi organizacjami protestanckimi i ich instytucjami, emigracją kościelną, natomiast Sekcja III/I-4-B wykonywała zadania związane z centralnymi organami NATO i przedstawicielstwami międzynarodowymi¹⁵⁶. W tym samym roku zreorganizowano również Wydział III/I-7, którego głównym zadaniem stało się organizowanie przedsięwzięć aktywnych (tj. z zakresu inspiracji i dezinformacji) oraz działań przeciw węgierskiej emigracji. Na tej podstawie Sekcja III/I-7-A otrzymała zadanie „demaskowania skrajnie prawicowych przeciwników procesu odprężenia i ich skłócanie, [...] ofensywnej obrony i demaskowania wywrotowych metod NATO, CIA i BND¹⁵⁷”, na Bliskim Wschodzie – działań na rzecz destabilizacji stosunków między krajami arabskimi a USA, izolowania Izraela”, a Sekcja III/I-7-B miała się skupiać na wykrywaniu i dyskredytowaniu wrogich ideologicznie węgierskich grup emigracyjnych, organizowaniu pracy wywiadowczej i przedsięwzięć aktywnych skierowanych przeciwko „wrogim rozgłośniom radiowym”¹⁵⁸.

¹⁵³ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-1164/1976. (16-462/1/1976), Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökség állománytáblázatának módosítására, 30 IX 1976 r.

¹⁵⁴ W 1978 r. była to Sekcja III/I-11-B.

¹⁵⁵ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-832/1978. (16-527/1978), Tájékoztató a III/I. Csoportfőnökség szervezési állománytáblázatában történt változásokról [Informacja o zmianach w tabeli personelu Departamentu Głównego III/I MSW], 17 VII 1978 r.

¹⁵⁶ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-312/1978, Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökség részleges átszervezésére [Propozycja dot. częściowej reorganizacji Departamentu Głównego III/I MSW], 15 II 1978 r.

¹⁵⁷ BND – Bundesnachrichtendienst, nazwa służby wywiadowczej RFN.

¹⁵⁸ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-312/1978, Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökség részleges átszervezésére, 15 II 1978 r.

Tabela 7. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1971–1980

Lipiec 1971 – wrzesień 1976		1976–1980	
Departament Główny III/I MSW			
Pion Kierownictwa		Pion Kierownictwa	
Wydział III/I-1	Stany Zjednoczone Ameryki wywiad polityczny, gospodarczy i organizacje międzynarodowe	Wydział III/I-1	Stany Zjednoczone Ameryki wywiad polityczny, gospodarczy i organizacje międzynarodowe
Wydział III/I-2	Służba Kontrwywiadu Zagranicznego	Wydział III/I-2	wywiad skierowany przeciwko wrogim organom wywiadowczym i kontrwywiadowczym, ochrona kolonii węgierskich i tajemnic; techniki zabezpieczeń, urządzenia do zdobywania informacji i do komunikowania się na falach ultrakrótkich (UKF)
Wydział III/I-3	RFN, wywiad polityczno- gospodarczy	Wydział III/I-3	RFN, Austria, Francja, wywiad skierowany przeciwko wywiadowi politycznemu i gospodarczemu
		Wydział III/I-4 1976–1978	wywiad skierowany przeciwko organizacjom watykańskim i syjonistycznym, emigracja księży
Wydział III/I-4	wywiad skierowany przeciw organizacjom watykańskim i syjonistycznym, emigracja księży	od 1978	Kościół, NATO (szczególnie skrzydło południowe), Watykan, światowe organizacje protestanckie, emigracyjne ośrodki religijne, emigracja kościelna, wywiad skierowany przeciwko NATO, Włochom, Hiszpanii
Wydział III/I-5	wywiad naukowo-techniczny	Wydział III/I-5	wywiad naukowo-techniczny
Wydział III/I-6	informacji i analiz	Wydział III/I-6	informacyjny – przetwarzanie, informowanie
Wydział III/I-7	działania aktywne, emigracja	Wydział III/I-7	działania aktywne, emigracja
Wydział III/I-8	wywiad nielegalny	Wydział III/I-8	organizacja nielegalnych baz wywiadowczych
Wydział III/I-9	służba dokumentacji operacyjnej	Wydział III/I-9	służba dokumentacji operacyjnej

Lipiec 1971 – wrzesień 1976

1976–1980

Departament Główny III/I MSW

Wydział III/I-10	sprawy kadrowe, szkolenia, metodyka	Wydział III/I-10	sprawy kadrowe, szkolenia, metodyka
Wydział III/I-11	wywiad działający w krajach Trzeciego Świata i na gruncie krajowym	Wydział III/I-11 (1976–1978)	wywiad działający w krajach Trzeciego Świata, na gruncie krajowym i w Chinach
		(od 1978)	wywiad skierowany przeciw Izraelowi, obszarom bliskowschodnim i krajom Trzeciego Świata
Wydział III/I-12	kontakt z legalnymi rezydenturami, zarządzanie	Wydział III/I-12	kontakt z legalnymi rezydenturami, zarządzanie, sprawy materiałowe i finansowe
Wydział III/I-13	deszyfrowania, technik szyfrujących	Wydział III/I-13	kierowanie wywiadem nielegalnym
		Wydział III/I-14	ekonomiczny, wywiadu polityki gospodarczej
		Sekcja III/I-A (od 1976 podlegająca bezpośrednio dyrektorowi departamentu)	komputerowy system przetwarzania danych
		Sekcja III/I-B (od 1978 podlegająca bezpośrednio dyrektorowi departamentu)	baza krajowa, sekcje wojewódzkie
Samodzielna Sekcja III/I-X	łączność operacyjna	Samodzielna Sekcja III/I-X	zagraniczne kontakty bezosobowe
Samodzielna Sekcja III/I-Y	ochrona bezpieczeństwa przedstawicielstw zagranicznych	Samodzielna Sekcja III/I-Y	ochrona dokumentacji i bezpieczeństwa rozmów w zagranicznych rezydenturach, urządzenia do zdobywania informacji i do komunikowania się na falach ultrakrótkich (UKF)

W grudniu 1980 r. minister spraw wewnętrznych István Horváth zatwierdził projekt zasad, kierunków i metod działania Departamentu Głównego III/I, a następnie 25 marca 1981 r. jego tymczasowy etat¹⁵⁹. Po reorganizacji liczbę wydziałów zmniejszono z 14 do 11¹⁶⁰. Zamiast wcześniejszych 3 zastępców dyrektora zostało 2. Połączono też wydziały: pod nr. III/I-5 – Wydział III/I-3 (wywiad polityczno-gospodarczy RFN) oraz Wydział III/I-4 (zajmujący się Kościołami i NATO); pod nr. III/I-5 – Wydział III/I-5 (wywiad naukowo-techniczny) oraz Wydział III/I-14 (wywiad polityki gospodarczej – ekonomiczny); pod nr. III/I-8 – Wydział III/I-8 (organizacji nielegalnych baz wywiadowczych) i Wydział III/I-13 (kierowania nielegalnym wywiadem). Zlikwidowano Wydział III/I-12, a także trzy sekcje: Samodzielna Sekcja III/I-Y stała się częścią Wydziału III/I-2, a samodzielne sekcje III/I-A i III/I-X wraz z częścią Wydziału III/I-12 zostały wchłonięte przez nowy Wydział III/I-4, wykonujący zadania administracyjne¹⁶¹.

Równocześnie z przekształceniami organów centralnych – jak o tym już wcześniej wspominałam – rosła liczba sekcji wywiadu terenowego: w 1982 r. powołano trzy kolejne sekcje wojewódzkie w Peszt, Fejér i Vas. Działalność sekcji wojewódzkich obejmowała wówczas wszystkie obszary pracy wywiadowczej, począwszy od wywiadu techniczno-naukowego, wywiadu gospodarczego i politycznego, poprzez wywiad polityczny skierowany przeciwko RFN, pracę na rzecz ochrony kolonii zatrudnionych na stałe robotników za granicą, aż po wywiad skierowany na kraje Trzeciego Świata¹⁶².

¹⁵⁹ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-427/1981, Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökségen ideiglenes állománytáblájára [Zalecenia do tymczasowej tabeli personelu w Departamencie Głównym III/I MSW], 28 II 1981 r., i *ibidem*, sz. n., 1981. november 6.-ai vezetői értekezlet anyagából kiemelt iratok (a BM III/I. Csoportfőnökség ideiglenes állománytáblája, és létszámkimutatása) [Dokumenty z posiedzenia kierownictwa z 6 XI 1981 r. (tymczasowa tabela personelu i wykaz osobowy Departamentu Głównego III/I MSW)].

¹⁶⁰ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-427/1981, Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökségen ideiglenes állománytáblájára, 28 II 1981 r.

¹⁶¹ ÁBTL, 4.2. 45-68/2/81, A Belügyminisztérium „M” és Szervezési és IV/I. Csoportfőnökének 2-es számú közleménye a BM szervezeti és vezetői változásairól [Komunikat nr 2 szefostwa Wydziału „M”, Wydziału Organizacyjnego i Departamentu Głównego IV/I MSW w sprawie zmian organizacyjno-zarządczych w resorcie spraw wewnętrznych], 30 IV 1981 r.

¹⁶² ÁBTL, 1.11.4. 67-91-266/1989, Jelentés a BM-HM-KÜM együttműködéséről szóló 1967. október 24.-i politikai bizottsági határozat végrehajtásáról [Sprawozdanie z wykonania decyzji Komitetu Politycznego z 24 X 1967 r. w sprawie współpracy między MSW, Ministerstwem Obrony i MSZ], b.d., oraz ÁBTL, 1.11.4. 67-134/1982, Javaslat a megyei III/I-es alsóztályok működésére és állománytáblájára, 17 XII 1982 r.

Zmiany organizacyjne drugiej połowy lat osiemdziesiątych – w porównaniu z praktyką lat poprzednich – były znacznie skromniejsze: od 1 stycznia 1985 r. w ramach „modernizacji organizacyjnej” służb bezpieczeństwa państwa Wydział III/7 MSW (Krajowe Centrum Kryptograficzne) po raz kolejny został włączony do Departamentu Głównego III/I pod nr. III/I-12¹⁶³. W 1987 r. dyrektor departamentu zlikwidował Sekcję Pionu Kierownictwa i zamiast tego utworzył Samodzielną Sekcję III/I-C, która w dalszym ciągu wykonywała zadania poprzedniej sekcji, uzupełnione o zadania zlikwidowanych jednostek organizacyjnych Wydziału III/I-4. W trakcie reorganizacji zmieniono również wewnętrzną strukturę Wydziału III/I-5 i Wydziału III/I-8.

Nadal wzrastała liczba funkcjonariuszy wywiadu na etatach niejawnych, ulokowanych pod przykryciem w różnych instytucjach na terenie kraju, którzy z punktu widzenia funkcjonowania (i organizacji) wywiadu coraz bardziej zyskiwali na znaczeniu¹⁶⁴. Rosła zresztą nie tylko liczba tych ostatnich, ale i cała kadry departamentu wywiadu – w 1984 r. zatrudnione były 862 osoby¹⁶⁵.

¹⁶³ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-120/1985. (16-77/25/1984), A III/I. Csoportfőnökség szervezeti változásairól [O zmianach organizacyjnych w Departamencie Głównym III/I], ÁBTL, 1.11.4. 67-98-162/1985, BM III/I. Csoportfőnökség ideiglenes ügyrend-tervezete [Tymczasowy projekt regulaminu wewnętrznego Departamentu Głównego III/I MSW], b.d.

¹⁶⁴ ÁBTL, 1.11.4. 67-16-900/1/1980. (45-14/1/1980), Kimutatás a BM III. Főcsoportfőnökség központi és a megyei rendőr-kapitányságok állambiztonsági szervei részéről jelentkező új SZT-státuszok fedőmunkahelyeinek és munkaköreinek összehitséséről [Zestawienie nowych etatów niejawnych i stanowisk służbowych dla nowych pracowników SZT rekrutujących się z Komendy Głównej i komend powiatowych Zarządu III MSW], 2 VII 1980 r. W 1980 r. dla Departamentu Głównego III/I wnioskowano o nowe etaty niejawne w Wydziale Gospodarki, Wydziale Prasy, Wydziale Administracji i Wydziale Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w Ministerstwie Handlu Zagranicznego w Departamencie Polityki Celnej, Departamencie Hutnictwa, Departamencie Przemysłu Lekkiego i Chemicznego, Departamencie Kadr i Pracy oraz Departamencie Bezpieczeństwa. Oprócz tego w przedsiębiorstwach Chemolimpex, Technoimpex, Elektroimpex, Nikex, Terimpex, Przedsiębiorstwie Handlu Zagranicznego Tesco, Sekretariacie Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, Węgierskim Biurze Telegraficznym, Instytucie Stosunków Kulturalnych, Ministerstwie Transportu i Poczty, a także na Wydziale Prawa ELTE.

¹⁶⁵ Szczegółowy wykaz stanu osobowego: 462 pracowników zawodowych, 101 mianowanych pracowników cywilnych, 45 pracowników kontraktowych oraz 254 osoby personelu ściśle tajnego. ÁBTL, 1.11.4. 16-80/71/1989, A BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség állománytáblázata [Tabela etatowa Departamentu Głównego III/I MSW (wywiadu)], 31 III 1989 r. W latach 1984–1989 liczba personelu operacyjnego i cywilnego nie zwiększała się. Dostępne informacje o personelu ściśle tajnym są niepełne, wg cytowanego zestawienia w 1985 i 1987 r. było ich 260.

Tabela 8. Struktura organizacyjna wywiadu w latach 1981–1989

Departament Główny III/I MSW		1981	1982–1986	1987–1988	1988–1989
		Pion Kierownictwa dyrektor I zastępca dyrektora zastępcy dyrektora	Pion Kierownictwa dyrektor I zastępca dyrektora zastępcy dyrektora	Pion Kierownictwa dyrektor I zastępca dyrektora zastępca dyrektora	Pion Kierownictwa dyrektor I zastępca dyrektora zastępca dyrektora doradca (specjalista) referent ds. międzynarodowych główny referent ds. operacyjnych i organizacyjnych sekretarka
Samodzielna Sekcja Pionu Kierownictwa (Sekcja III/I-T)		oficer operacyjny sekretarki		główny referent ds. operacyjnych i organizacyjnych, sekretarka	
		Samodzielna Sekcja Pionu Kierownictwa Grupa Ewaluacji i Analizy Grupa ds. Stosunków Międzynarodowych i Tłumaczeń Biuro Koordynacyjne Grupa Przetwarzania Danych Maszynowych i Ewidencji	Samodzielna Sekcja Pionu Kierownictwa Grupa Ewaluacji i Analizy Grupa ds. Stosunków Międzynarodowych i Tłumaczeń Biuro Koordynacyjne Grupa Przetwarzania Danych Maszynowych i Ewidencji	Samodzielna Sekcja Pionu Kierownictwa Grupa Ewaluacji i Analizy Grupa ds. Stosunków Międzynarodowych i Tłumaczeń Biuro Koordynacyjne Grupa Przetwarzania Danych Maszynowych i Ewidencji	
Wydział III/I-1	Stany Zjednoczone Ameryki i wywiad polityczny, gospodarczy i organizacje międzynarodowe Sekcja A Sekcja B	Wydział Wywiadu Amerykańskiego Sekcja A (kierowania rezydenturami) Sekcja B (rozpracowanie)	Wydział Wywiadu Amerykańskiego Sekcja A (kierowania rezydenturami) Sekcja B (rozpracowanie)	Wydział Wywiadu Amerykańskiego Sekcja A (kierowania rezydenturami) Sekcja B (rozpracowanie)	Wydział Wywiadu Amerykańskiego Sekcja A (kierowania rezydenturami) Sekcja B (rozpracowanie)

Departament Główny III/I MSW

	1981	1982–1986	1987–1988	1988–1989
Wydział III/1-2	Wydział Kontrwywiadu Zewnętrzznego Sekcja A (wywiad skierowany przeciwko wrogim organom wywiadowczym i kontrwywiadowczym państw NATO, ochrona kolonii i tajemnic) Sekcja B (wywiad skierowany przeciwko wrogim organom wywiadowczym i kontrwywiadowczym USA, RFN, Izraela w Austrii) Sekcja C (ochrona kolonii węgierskich w Europie i poza USA) Sekcja Y (techniki zabezpieczeń, urządzenia do zdobywania informacji i do komunikowania się na falach UKF)	Wydział Kontrwywiadu Zewnętrzznego Sekcja A (amerykańska) Sekcja B (NATO) Sekcja C (ochrony kolonii) Grupa Ewaluacji i Analizy	Wydział Kontrwywiadu Zewnętrzznego Sekcja A (amerykańska) Sekcja B (NATO) Sekcja C (ochrony kolonii węgierskich) Grupa Ewaluacji i Analizy	Wydział Kontrwywiadu Zewnętrzznego Sekcja A (amerykańska) Sekcja B (NATO) Sekcja C (ochrony kolonii węgierskich) Grupa Ewaluacji i Analizy
Wydział III/1-3	Wydział Wywiadu Zachodnio- i Południowouropejskiego Sekcja A (NATO) Sekcja B (wywiad polityczny) Sekcja C (dywersji ideologicznej)	Wydział Wywiadu Zachodnioeuropejskiego Sekcja A (NATO) Sekcja B (RFN) Sekcja C (rozpoznania dywersji ideologicznej) Grupa Instalacyjna	Wydział Wywiadu Zachodnioeuropejskiego Sekcja A (NATO) Sekcja B (RFN) Sekcja C (rozpoznania dywersji ideologicznej) Grupa Instalacyjna	Wydział Wywiadu Zachodnioeuropejskiego Sekcja A (NATO) Sekcja B (RFN) Sekcja C (kościelna) Grupa Koordynacyjna

Departament Główny III/I MSW

1981		1982–1986	1987–1988	1988–1989
Wydział III/1-4	Wydział Zarządzania Sekcja A (przetwarzanie danych maszynowych) Sekcja B (kontakty bezosobowe) Sekcja C (szyfrów) Sekcja D (zarządzająca): ewidencja operacyjna dyplomatyczna sieć kurierska Grupa Fotograficzna Biuro do Spraw Tajnych Grupa Tłumaczy Służba Zdrowia	Wydział ds. Łączności i Techniki Zabezpieczeń Sekcja A (operacyjna i technik zabezpieczeń) Sekcja B (szyfrów) Grupa do Spraw Tajnych Grupa Kurierów Dyplomatycznych Grupa Fototechniczna Służba Zdrowia Służba Dyżurna	Wydział ds. Łączności i Techniki Zabezpieczeń Sekcja A (operacyjna i technik zabezpieczeń) Sekcja B (szyfrów) Grupa do Spraw Tajnych Grupa Kurierów Dyplomatycznych Grupa Fototechniczna Służba Zdrowia	Wydział ds. Techniki Zabezpieczeń i Łączności Sekcja A (planowania i organizowania) Sekcja B (wytwarzania urządzeń komunikacji i opracowywania technik zabezpieczeń)
Wydział III/1-5	Wydział Naukowo-Techniczny i Polityki Gospodarczej Sekcja A (elektroniczna) Sekcja B (strategiczna) Sekcja C (chemiczna) Sekcja D (hutnicza) Sekcja E (instalacyjna) Sekcja F (dokumentacji i ewidencji) Sekcja G (polityki gospodarczej) Sekcja H (gałęzi gospodarki)	Wydział Naukowo-Techniczny i Pozyскиwania Informacji Gospodarczych Sekcja A (elektroniczna) Sekcja B (strategiczna) Sekcja C (chemiczna i rolnictwa) Sekcja D (hutnicza i grupa instalacyjna) Sekcja F (dokumentacji i ewidencji) Sekcja G (wywiad gospodarczy i grupa ds. Embarga)	Wydział Naukowo-Techniczny i Pozyскиwania Informacji Gospodarczych Sekcja A (elektroniczna i techniki cyfrowej) Sekcja B (strategiczna, hutnicza) Sekcja C (chemiczna, biotechnologiczna, przemysłu farmaceutycznego) Sekcja F (utrzymania rezydentur, kontaktów międzynarodowych)	

Departament Główny III/I MSW

1981	1982–1986	1987–1988	1988–1989
			Sekcja G (polityki gospodarczej, handlowej, finansowej, embarga) Sekcja I (informacyjna, ds. kontaktów gospodarki ludowej)
Wydział III/1-6	Wydział Informacyjny Sekcja A (zamorska) Sekcja B (zachodnioeuropejska) Sekcja C (techniczna) Informacyjna Grupa Operacyjna	Wydział Przetwarzania Informacji Sekcja A (zamorska) Sekcja B (zachodnioeuropejska) Sekcja C (analityczna i dokumentacyjna)	Wydział Przetwarzania Informacji Sekcja A (zamorska) Sekcja B (zachodnioeuropejska) Sekcja C (analityczna i dokumentacyjna)
Wydział III/1-7	Wydział ds. Przedsiewzięć Aktywnych	Wydział ds. Przedsiewzięć Aktywnych i Emigracji Sekcja A (przedsiewzięć aktywnych) Sekcja B (emigracyjna)	Wydział ds. Przedsiewzięć Aktywnych i Emigracji Sekcja A (przedsiewzięć aktywnych) Sekcja B (emigracyjna)
Wydział III/1-8	Wydział Szkolenia i Kierowania Sekcja A (wywiadu) Sekcja B (szkolenia) Sekcja C (organizacji wyspecjalizowanej sieci)	Wydział Szkolenia i Kierowania Nimi Sekcja A (wywiadu) Sekcja B (szkolenia) Sekcja C (organizacji wyspecjalizowanej sieci)	Wydział Szkolenia i Kierowania Nimi Sekcja A (szkolenia) Sekcja B (organizacji wyspecjalizowanej sieci)
			od 1988: Wydział Szkolenia i Kierowania Nimi Sekcja A (szkolenia) Sekcja B (organizacji wyspecjalizowanej sieci)

Departament Główny III/I MSW

	1981	1982–1986	1987–1988	1988–1989
Wydział III/I-9	Wydział Dokumentacyjny Sekcja A (wariacyjna) Sekcja B (technik dokumentacyjnych)	Wydział Dokumentacyjny Służb Nielegalnych Sekcja A (wariacyjna) Sekcja B (technik dokumentacyjnych)	Wydział Dokumentacyjny Służb Nielegalnych Sekcja A (wariacyjna) Sekcja B (technik dokumentacyjnych)	Wydział Dokumentacyjny Służb Nielegalnych Sekcja A (wariacyjna) Sekcja B (technik dokumentacyjnych)
Wydział III/I-10	Wydział Kadr i Szkoleń Sekcja A (badawcza) Sekcja B (szkoleniowa) główni referenci ds. kadr laboratorium psychologiczne ewidencja	Wydział Kadr i Szkoleń Sekcja A (kadr i szkoleń) Sekcja B (badawcza i psychologiczna)	Wydział Kadr i Szkoleń	Wydział Kadr i Szkoleń Sekcja A (kadr i szkoleń) Sekcja B (badawcza i psychologiczna) Służba Zdrowia
Wydział III/I-11	Izrael, Bliski Wschód, Chiny Sekcja A (Izrael, syjonizm) Sekcja B (Bliski Wschód, Afryka) Sekcja C (Chiny) Sekcja D (Daleki Wschód, Afryka Subsaharyjska, Ameryka Łacińska)	Wydział Wywiadu Chińskiego i Państw Trzeciego Świata Sekcja A (rezydentur) Sekcja B (chińska) Sekcja C (izraelska i bliskowschodnia)	Wydział Wywiadu Chińskiego i Państw Trzeciego Świata Sekcja A (kierowania rezydenturami) Sekcja B (chińska) Sekcja C (izraelska i bliskowschodnia)	Wydział Wywiadu Chińskiego i Państw Trzeciego Świata Sekcja A (blisko- i środkowowschodnia) Sekcja B (Azja, Ameryka Łacińska, Afryka Subsaharyjska, Australia) Sekcja C (Japonia, Chiny, Korea Południowa, Tajwan)
Wydział III/I-12		Krajowe Centrum Kryptograficzne od 1985: Wydział III/I-12 Sekcja A (nadzoru) Sekcja B (deszyfrowania) Sekcja C (badawcza) Sekcja D (objektów)	Krajowe Centrum Kryptograficzne Sekcja A (nadzoru) Sekcja B (deszyfrowania) Sekcja C (badawcza) Sekcja D (objektów)	Krajowe Centrum Kryptograficzne Sekcja A (nadzoru) Sekcja B (deszyfrowania) Sekcja C (badawcza) Sekcja D (objektów)

Departament Główny III/I MSW

	1981	1982–1986	1987–1988	1988–1989
		Sekcja D (objektów) Grupa E (przetwarzania)	Grupa E (przetwarzania)	Grupa E (przetwarzania) Grupa F (szyfrująca)
Samodzielna Sekcja III/I-A	Samodzielna Sekcja Materiałowa, Finansowa	Samodzielna Sekcja Materiałowa, Finansowa	Samodzielna Sekcja Materiałowa, Finansowa, Techniczna	Samodzielna Sekcja Materiałowa, Finansowa, Techniczna
	Służba Finansowa	Służba Finansowa	Służba Finansowa	Służba Finansowa
	Służba Materiałowa	Służba Materiałowa	Służba Materiałowa	Służba Materiałowa
	Służba Żywnościowa	Służba Techniczna	Służba Techniczna	Służba Techniczna,
	Służba Techniczna	utrzymanie budynku	utrzymanie budynku	utrzymanie budynku
Samodzielna Sekcja III/I-B	Samodzielna Sekcja ds. Krajowej Bazy Operacyjnej	Samodzielna Sekcja ds. Krajowej Bazy Operacyjnej	Samodzielna Sekcja ds. Krajowej Bazy Operacyjnej	Samodzielna Sekcja ds. Krajowej Bazy Operacyjnej
Samodzielna Sekcja III/I-C	koordynacja zrealizowanych zagranicznych akcji operacyjnych		Od 1988: Sekcja Zarządzania	Sekcja Zarządzania
			Biuro Koordynacyjne	Biuro Koordynacyjne
			Grupa Przetwarzania Danych Maszynowych i Ewidencji	Grupa Przetwarzania Danych Maszynowych i Ewidencji
			Grupa Tłumaczy Międzynarodowych	Grupa Tłumaczy Międzynarodowych
			Grupa do Spraw Tajnych	Grupa do Spraw Tajnych
			Grupa Kurierów Dyplomatycznych	Grupa Kurierów Dyplomatycznych
Samodzielna Sekcja III/I-D	–	–	–	od listopada 1989 zadania nieznane
Szkolenie techniczne			szkolenie techniczne	szkolenie techniczne

Zarys historii organizacyjnej wywiadu...

Na podstawie zachowanej dokumentacji można dokładnie prześledzić – oprócz trwających prawie półtorej dekady wewnętrznych reorganizacji i znacznego wzrostu kadr – stopniową modyfikację zadań wywiadowczych i zmiany w ich hierarchii. Procesy te zostały również bardzo wyraźnie odzwierciedlone w regulaminie przyjętym w 1985 r., który wymieniał zadania kierownictwa departamentu w następującej kolejności:

„a) [departament] planuje, organizuje i przeprowadza, w ramach krajowych kompetencji, pozyskiwanie tajnych informacji, które wiążą się z ochroną bezpieczeństwa Węgierskiej Republiki Ludowej i służą interesom polityki zagranicznej rządu;

b) gromadzi informacje i dokumenty gospodarcze, handlowe i dotyczące polityki kredytowej, które służą rozwojowi i ochronie gospodarki narodowej;

c) pozyskuje dokumenty techniczno-naukowe i tajne dane przemysłowe w celu ochrony WRL i państw obozu socjalistycznego oraz wsparcia rozwoju różnych dyscyplin nauki, przemysłu i rolnictwa;

d) inicjuje aktywne działania i akcje, które [...] służą pokrzyżowaniu planów krajów imperialistycznych skierowanych przeciwko naszemu krajowi i krajom obozu socjalistycznego oraz dezorganizacji ich sił;

e) prowadzi rozpoznanie w celu zapobieżenia działalności imperialistycznych agencji wywiadowczych i kontrwywiadowczych, różnych ośrodków światowych organizacji religijnych i syjonistycznych oraz wrogich węgierskich organizacji emigracyjnych;

f) wykrywa i odpiera [...] próby prowokacji wobec zagranicznych przedstawicielstw i kolonii [...];

g) [...] za pośrednictwem Krajowego Centrum Kryptograficznego wykorzystuje specjalne narzędzia i metody do rozkodowania systemu szyfrów wroga [...];

h) przetwarza, ocenia i sprawdza uzyskane informacje, po przetworzeniu przygotowuje streszczenia o charakterze analitycznym”¹⁶⁶.

Jeśli porównamy powyższe punkty z zapisami w poprzednim zakresie obowiązków kierownictwa departamentu, różnica jest znaczna. W dokumencie z 1968 r.¹⁶⁷ na pierwszym miejscu znalazło się stwierdzenie, że kierownictwo uzyskuje informacje o „sytuacji rządów i reakcyjnych partii

¹⁶⁶ ÁBTL, 1.11.4. 67-98/192/85, A Belügyminisztérium III/I. (Hírszerző) Csoporthököség (ideiglenes) ügyrendje [Tymczasowy regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I (wywiadu) MSW], czerwiec 1985 r.

¹⁶⁷ ÁBTL, 1.11.4. 67-1007/1968, A Belügyminisztérium III/I. Csoporthököség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW], 5 VIII 1968 r.

państw imperialistycznych, o ich planach polityki zagranicznej i wewnętrznej, o planowanych działaniach politycznych, wojskowych i gospodarczych przeciwko WRL i krajom obozu socjalistycznego” itp. (do tego czasu zrezygnowano już z pierwszego zdania z niemal identycznego wykazu z 1962 r., które brzmiało: „uzyskanie tajnych i wiarygodnych informacji w celu terminowego poinformowania naszej partii i rządu”)¹⁶⁸. W dokumencie z 1968 r. na drugim miejscu znajdował się zapis dotyczący udziału w realizacji celów polityki zagranicznej Węgierskiej Republiki Ludowej, w dokumencie z 1972 r.¹⁶⁹ był to już punkt pierwszy (nie licząc wzmianki o krajach obozu socjalistycznego). Trzeci punkt w dokumencie z 1968 r. obejmował „walkę” z organami wywiadu i kontrwywiadu wroga, w dokumencie z 1972 r. złagodzone jego brzmienie, zmieniając zapis na „prowadzi rozpoznanie”, i umieszczono na czwartym miejscu. Do góry przesunęło się „pozyskiwanie informacji naukowo-technicznej”, w 1972 r. jest już wymieniane na drugim miejscu. W przytoczonym powyżej dokumencie z 1985 r. pojawił się ustęp, którego nie było we wcześniejszym wykazie zadań, a który znalazł się przed pozyskiwaniem informacji naukowych – było to gromadzenie informacji gospodarczych, handlowych i dotyczących polityki kredytowej. W dokumencie z 1968 r. dwa ostatnie punkty dotyczyły rozpracowywania emigracji i Kościołów oraz zapobiegania ich wrogiej działalności. Zapisy te, szczegółowo omówione w 1968 r., w 1972 r. połączono w jeden, znajdował się on jednak przed zadaniami ochrony działających za granicą przedstawicielstw i przetwarzania zdobytych informacji (do których w 1985 r. dodano jeszcze zadanie rozkodowywania systemu szyfrów wroga).

Wywiad – w takim kształcie, jak opisano¹⁷⁰ – nie nadążał za coraz bardziej spektakularnymi zmianami w polityce międzynarodowej. W 1990 r.

¹⁶⁸ ÁBTL, 1.11.4. 63-1869-1/62, A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma III/I. (Hírszerző) Csopórtfőnökségének ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I (wywiadu) MSW WRL], 25 X 1962 r.

¹⁶⁹ ÁBTL, 1.11.4. 67-121/1972, A Belügyminisztérium III/I. Csopórtfőnökség ügyrendje [Regulamin wewnętrzny Departamentu Głównego III/I MSW], 30 V 1972 r.

¹⁷⁰ Nie oznacza to jednak, że wywiad nie próbował reagować na zmieniające się stosunki międzynarodowe. Ciekawym tego przykładem jest propozycja przygotowana dla Jánoša Bogyego w grudniu 1988 r. dotycząca ponownego przemyślenia zadań i organizacji wywiadu. Zgodnie z tym dokumentem najważniejszym zadaniem miało być zaspokojenie potrzeb informacyjnych kierownictwa, gospodarki narodowej i bezpieczeństwa narodowego oraz pozytywne oddziaływanie na procesy zewnętrzne związane z Węgrami. W ramach tego większy nacisk należy położyć na pozyskiwanie informacji dotyczących polityki gospodarczej (w tym informacji dotyczących polityki handlowej i spraw finansowych). Ponadto Stany Zjednoczone – które nadal stanowiły „główny kierunek” wywiadu – powinny być postrzegane nie jako główny wróg (!), ale jako jedno z supermocarstw. Należało skupiać się na Europie Zachodniej zamiast na NATO,

Departament Główny III/I MSW – jako instytucja będąca częścią aparatu bezpieczeństwa państwa – został zlikwidowany, a jego zadania przejęło nowo utworzone Biuro Informacyjne, wyodrębnione organizacyjnie z MSW.

Konkluzje

Dokonując przeglądu historii organizacyjnej wywiadu, starałam się pokazać ewolucję pewnej swoistej części aparatu bezpieczeństwa (inaczej ochrony) państwa w okresie socjalistycznej dyktatury na Węgrzech. W trakcie tych badań wyłonił się obraz instytucji stale rozbudowującej się, przechodzącej permanentne reorganizacje i je generującej, która starała się ogarnąć pełne spektrum „pozyskiwania tajnych informacji wywiadowczych”.

Sama historia ewolucji i zmian w hierarchii instytucjonalnej w wywiadzie daje podstawę do nakreślenia bardziej złożonego obrazu.

A zatem kształt instytucjonalnego systemu wywiadu z jednej strony determinowała wewnętrzna ewolucja całości aparatu bezpieczeństwa państwa, z drugiej zaś – wpływ partii jako głównego ośrodka władzy w państwie. Zmiany zachodzące w polityce zagranicznej kraju znacznie zwiększały skalę (potencjalnych lub realnych) zadań stawianych przed wywiadem i tym samym – w szczególności poczynając od lat sześćdziesiątych – w coraz większym stopniu określały kształt omawianej wyspecjalizowanej, biurokratycznej organizacji. Co za tym idzie – wewnętrzna hierarchia kształtująca się w ślad za reorganizacjami dokonywanymi w przybliżeniu co pięć lat była efektem zarówno biurokratycznego rozwoju, jak i zaistniałych zmian w charakterze stosunków międzynarodowych. Ten ostatni czynnik nie oznaczał, że w następstwie zmian w polityce zagranicznej po prostu zmienił się krąg wrogich państw, przeciwko którym kierowano działania operacyjne, lecz że uwaga wywiadu coraz bardziej się koncentrowała na „nietradycyjnych” obszarach zainteresowania (takich jak np. wywiad ekonomiczny czy pozyskiwanie informacji naukowo-technicznych), na które kładziono coraz większy nacisk. Jednocześnie ta pragmatyczna z wielu punktów widzenia formacja nie mogła zapominać o tym, że uniwersalną specyfiką służb specjalnych jest to, że zasadnicze ramy ich działalności są każdorazowo determinowane

---

Chiny zaś powinny pozostać w centrum zainteresowania wywiadu „nie jako przeciwnik ideologiczny, ale jako supermocarstwo”. Izrael należało traktować jako jeden z krajów Bliskiego Wschodu. Jeśli chodzi o „główne kierunki”, w propozycji wymieniono dwa obszary: region Pacyfiku i Rumunię. Szczegółowo zob. ÁBTL ÁBTL, 1.11.4. 67-91-256/1989., Feljegyzés [Notatka], 9 XII 1988 r.

potrzebami kierownictwa politycznego, w jej przypadku – państwowej dyktatury socjalistycznej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwa Historyczne Służb Bezpieczeństwa Państwowego (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, ÁBTL).

Archiwum Historii Wojskowości (Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, HL).

Węgierskie Archiwa Krajowe (Magyar Országos Levéltár, MOL).

Źródła publikowane

Farkas V., *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam* [Żadnych wymówek. Byłem podpułkownikiem ÁVH], Budapest 1990.

Opracowania

Baráth M., *A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után* [Reorganizacja policji politycznej po 1956 r.], „Történelmi Szemle” 2008, t. 50, nr 4.

Boreczky B., *Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953* [Organizacja Zarządu Obrony Państwa 1950–1953 [w:] *Trezor 1. A Történelmi Hivatal évkönyve 1999* [Trezor 1. Rocznik Urzędu Historycznego 1999], red. G. Gyarmati, Budapest 1999.

Cseh G.B., *A magyarországi állambiztonsági szervezetek intézménytörténelmi vázlat, 1945–1990* [Zarys instytucjonalnej historii węgierskich państwowych organizacji bezpieczeństwa, 1945–1990] [w:] *Trezor 1. A Történelmi Hivatal évkönyve 1999* [Trezor 1. Rocznik Urzędu Historycznego 1999], red. G. Gyarmati, Budapest 1999.

Dávid I., Karcsai S., Tardy L., Szappanos G., *A magyar állami fordításügy 130 esztendeje. (1869–1949–1999)* [130 lat kwestii węgierskich tłumaczeń państwowych (1869–1949–1999)], Budapest 1999.

Gyarmati G., *Kádár János és a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága* [János Kádár i Urząd Ochrony Państwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych] [w:] *Trezor 1. A Történelmi Hivatal évkönyve 1999* [Trezor 1. Rocznik Urzędu Historycznego 1999], red. G. Gyarmati, Budapest 1999.

Kolláth F., *A hírszerzés helyzete 1956. október 23-a és 1957 júliusa közötti időben* [Sytuacja wywiadu między 23 października 1956 a lipcem 1957 r.] [w:] *Történelmi hűséggel, politikai felelősséggel. 1. Állambiztonsági szekció. Az MSZMP Belügyminisztériumi Bizottsága elméleti tanácskozása (1982. június 16.). A Belügyminisztérium és szervei újjászervezése, a hatalom megszilárdításáért kifejtett tevékenysége* [Z historyczną wiernością, polityczną odpowiedzialność-

cią. 1. Sekcja Bezpieczeństwa Państwa. Narada Komisji MSW WSPR w kwestiach teoretycznych (16 czerwca 1982 r.). Reorganizacja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i jego organów, jego działania na rzecz konsolidacji władzy], red. J. Czink, Budapest 1985

Okváth I., *Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól 1955. március 7–12* [Raport o tajnych pertraktacjach szefów resortu bezpieczeństwa państwa krajów socjalistycznych w Moskwie 7–12 marca 1955 r.], „Hadtörténelmi Közlemények” 2001, t. 114, nr 4.

Szigeti J., *Egy tiszt a kémközpontból* [Oficer z centrum szpiegowskiego], Budapest 1977.

Szigeti J., *Kémek egymás között* [Szpiedzy między sobą], Budapest 1978.

Szigeti J., *Pakisztán* [Pakistan], Budapest 1979.

Urbán A., *A magyar állambiztonsági szolgálatok (1962–1980)* [Węgierskie służby bezpieczeństwa państwa (1962–1980)], „Múltunk” 2003, nr 3.

Netografia

Cserényi-Zsitnyányi I., *Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953)* [Zmiany organizacyjne Urzędu Ochrony Państwa (1950–1953)], „Betekintő” 2009, nr 2, http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi, dostęp 15 II 2010 r.

Papp I., *A Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztályának szervezettörténete (1956–1962)* [Historia organizacji Wydziału Śledczego Departamentu Śledztw Politycznych (1956–1962)], „Betekintő” 2010, nr 1, http://www.betekinto.hu/2010_1_papp, dostęp 15 II 2011 r.

Takács T., *A belső reakció elleni elhárító osztály, 1956–1962. Szervezettörténeti vázlat* [Wewnętrzny wydział antyreakcyjny, 1956–1962. Zarys historii organizacji], „Betekintő” 2010, nr 3, http://www.betekinto.hu/2010_3_takacs, dostęp 15 II 2011 r.

Tłumaczenie: Andrzej Kowalak

Streszczenie: W artykule zostały przedstawione przekształcenia organizacyjne struktury węgierskiego wywiadu. Bezpośrednio po II wojnie światowej w ramach organów bezpieczeństwa tego państwa nie istniała samodzielna jednostka zajmująca się prowadzeniem działalności wywiadowczej, dopiero w 1947 r. w ramach Sekcji II Wydziału Bezpieczeństwa Państwowego Węgierskiej Policji Państwowej zainicjowano prowadzenie kontrwywiadu zaczepnego i pracę poza granicami kraju. Następnie w ramach utworzonego w 1948 r. Urzędu Ochrony Państwa (Államvédelmi Hatóság – ÁVH), podporządkowanego bezpośrednio Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (Belügyminisztérium – BM), za prowadzenie wywiadu odpowiadała Sekcja V Wydziału B. Po usamodzielnieniu się ÁVH realiza-

cję tego zadania kontynuował Wydział I/5, działający w ramach Departamentu I. Już we wrześniu 1950 r. komórka ta została wyodrębniona i funkcjonowała odtąd jako samodzielna jednostka organizacyjna pod nazwą Wydział X/3 ÁVH. Kolejna zmiana nastąpiła we wrześniu 1951 r., wtedy na bazie tej jednostki został utworzony Departament VIII ÁVH. Kiedy latem 1953 r. ÁVH połączono z resortem spraw wewnętrznych, dotychczasowy Departament VIII stał się Wydziałem II MSW. Wywiad funkcjonował pod tą nazwą do października 1955 r., gdy przemianowano go na Departament II. W tym czasie był on podporządkowany Zarządowi I MSW. W czasie przeprowadzonej w 1957 r. reorganizacji resortu za prowadzenie wywiadu odpowiadał początkowo Wydział III Departamentu (II) Śledztw Politycznych MSW, który już na początku 1958 r. przemianowano na Wydział II/3. Ostatnia duża zmiana miała miejsce w sierpniu 1962 r., gdy nastąpiła duża reforma organów bezpieczeństwa. Od tego momentu istniał Departament Główny III/I MSW (Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség – BM III/I). Jednostka ta zajmowała się prowadzeniem działalności wywiadowczej do 1990 r., po czym zastąpiło ją nowo utworzone Biuro Informacyjne.

Słowa kluczowe: Węgry, wywiad, wywiad cywilny, Államvédelmi Hatóság, ÁVH, Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség, BM III/I, Államvédelmi Osztály, ÁVO

Eszter Tóth – historyk, archiwistka, absolwentka Uniwersytetu im. Eötvösa Lóránda w Budapeszcie. W latach 1996–1998 pracowała jako archiwistka w Węgierskim Archiwum Narodowym. Od 2018 r. zajmuje stanowisko zastępcy dyrektora generalnego węgierskich Archiwów Historycznych Służb Bezpieczeństwa Państwowego (ÁBTL). Przed objęciem obecnego stanowiska była kierownikiem Wydziału Zarządzania Dokumentacją i Konserwacji, odpowiadała za stworzenie systemu archiwalnego, koordynację programu historii mówionej i gromadzenie dokumentów prywatnych. Jej główne obszary badawcze to historia organizacyjna organów bezpieczeństwa państwa oraz historia powojennego internowania na Węgrzech.

Outline of the Organisational History of Intelligence Agencies in the Structure of the Security Apparatus of Hungary 1945–1990

Abstract: The article presents the organisational transformation of the Hungarian intelligence structure. Immediately after World War II, there was no independent intelligence unit within the country's security organs; it was not until 1947 that offensive counterintelligence and work abroad was initiated within Section II of the State Security Division of the Hungarian State Police. Subsequently, within the framework of the State Protection Authority

(Államvédelmi Hatóság – ÁVH), which was established in 1948 and which was directly subordinated to the Ministry of the Interior (Belügyminisztérium – BM), Section V of Division B became responsible for conducting intelligence. After the ÁVH became independent, this task was continued by Division I/5, operating within Department I. In September 1950, this cell was separated and functioned henceforth as an independent organisational unit under the name of Division X/3 of the ÁVH. Another change took place in September 1951, at which time Department VIII of the ÁVH was created on the basis of this unit. When the ÁVH was merged with the Ministry of the Interior in the summer of 1953, the former Department VIII became Division II of the Ministry of the Interior. The intelligence entity functioned under this name until October 1955, when it was renamed Department II. At the time, it was subordinated to Directorate I of the Ministry of the Interior. During the reorganisation of the Ministry in 1957, intelligence was initially the responsibility of Division III of Department (II) of Political Investigations of the Ministry of the Interior, which was renamed Division II/3 as early as the beginning of 1958. The last major change took place in August 1962, when there was a major reform of the security organs. From then on, there existed Main Department III/I of the Ministry of the Interior (Belügyminisztérium III/I. Csoporthónökség – BM III/I). This unit was in charge of conducting intelligence activities until 1990, after which it was replaced by the newly established Information Office.

Keywords: Hungary, intelligence, civilian intelligence, Államvédelmi Hatóság, ÁVH, Belügyminisztérium III/I. Csoporthónökség, BM III/I, Államvédelmi Osztály, ÁVO

Eszter Tóth – historian, archivist, graduate of the Eötvös Lóránd University in Budapest. She worked as an archivist at the Hungarian National Archives between 1996 and 1998. Since 2018 she has held the position of Deputy General-Director of the Hungarian Historical Archives of State Security Services (ÁBTL). Prior to her current position, she was the Head of the Department of Record Management and Conservation. She was responsible for setting up the archival system, coordinating the oral history program and collecting private papers. Her main research fields are the organisational history of state security organs and the history of postwar internment in Hungary.